

2
2011
(114)

Cena 4,00 zł
(VAT=5%)

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

Miejska Biblioteka Publiczna
w Białej Podlaskiej
DZIAŁ WIEDZY O REGIONIE
ul. Warszawska 12a
21-500 Biała Podlaska
tel. 83 341 64 52
regionalna@mbp.org.pl

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

НАД БУГОМ І НАРВОЮ NAD BUHOM I NARWOJU

Число 2 (114) – Березень – Квітень 2011
Numer 2 (114) – Marzec – Kwiecień 2011

www.nadbuhom.free.ngo.pl

Ul. Ogrodowa 13, skr. poczt. 77,
17-100 Bielsk Podlaski
Тел./Tel. 85-730-89-29

E-mail: nadbuhom@free.ngo.pl

Адміністрація: adm@nadbuhom.free.ngo.pl

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя

ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23

www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща.

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Юстина Гапонюк, Іван Киризиук, Христина Костевич, Людмила Лабович, Кароліна Матейчук. Співпрацівники редакції: Ігор Вереміюк, Іван Ігнатюк, Микола Рощенко, Славомір Савчук, Леокадія Сасевич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук, Олена Чабан.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23

www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej.

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Justyna Haponiuk, Jerzy Hawryluk (redaktor naczelny), Jan Kiryziuk, Krystyna Kościwicz, Ludmiła Łabowicz, Karolina Matejczuk. Współpracownicy redakcji: Helena Czaban, Jan Ignaciuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepaniuk, Elżbieta Tomczuk, Ihor Weremijuk.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Річна передплата за 2011 рік на території Польщі коштує 35,00 zł. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 50 доларів США (летунською поштою). Банк. рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Roczna prenumerata na cały rok 2011 kosztuje: prenumerata krajowa – 35.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 6.00 zł). Roczna prenumerata zagraniczna na rok – równowartość 35 USD (poczta zwykła) lub 50 USD (poczta lotnicza). Rachunek bankowy: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Druk: DRUK-PAR s.c., Parcewo 37, 17-106 Orla
tel. 694 143 732, druk-par@wp.pl

Zmíst * Spis treści

ЮГ, ЛЛ, Митець з українською іконою в душі.

Юрій Новосільський (1923-2011) 2

L. Łabowicz, Kilka myśli o «naszej mowie» 3

Хто українець на Пудляшшу – запишишся сам! 5

О. Двоєконко, Українське літо на Підляшші 6

M. Chmielewski, «Bajka pro zerno»,

albo opowieść o tym, jak wędkarze

zaktywizowali wiejską społeczność 7

О. Приходченко, У Європу через

підляське «вікно» 9

Т. Журавель, «Вона брала теми,

які боялися піднімати інші» 12

Леся Українка (1871-1913) 12

J. Hawryluk, Podlascy Ukraińcy w świetle

spisu powszechnego z 1897 roku 15

Л. Лабович, «Што ж ми хлопці молодіє

в цара заслужили?» Рекрутські пісні

в підляському фольклорі 17

К. Щербатюк, Супутник до Києва доведе 22

Ю. Гаврилюк, Про місяць над Новицею,

або й іншим лемківським селом...

Продовження химерних роздумів

про Антонича і Лемковину 23

L. Jewusiak-Kolańczuk, Okruchy

wspomnień z Łosia 30

юг, Історія це людські долі 30

A. Kolańczuk, «O Ukrainę, o jej wolność!».

Uczestnicy ukraińskich walk niepodległościowych

lat 1917-1921 związani z Chełmszczyzną

i Podlasiem 35

І. Киризиук, 3 циклу «Великодня пора» 39

J. Hawryluk, Zamyślenie na ścieżkach życia.

Przekład T. Karabowicz 40

Ю. Гаврилюк, Хронологіон 2007 41

Відійшли... Михайло Трохим'як 46

Л. Лабович, 3 хроніки подій на Підляшші 47

НАША ОБКЛАДИНКА:

Миті ранньої весни на Підляшші.

Стор. I: Гайнівський зубр – «Імператор Пуці».

Стор. II та IV: Краєвиди Гриневичів-Великих.

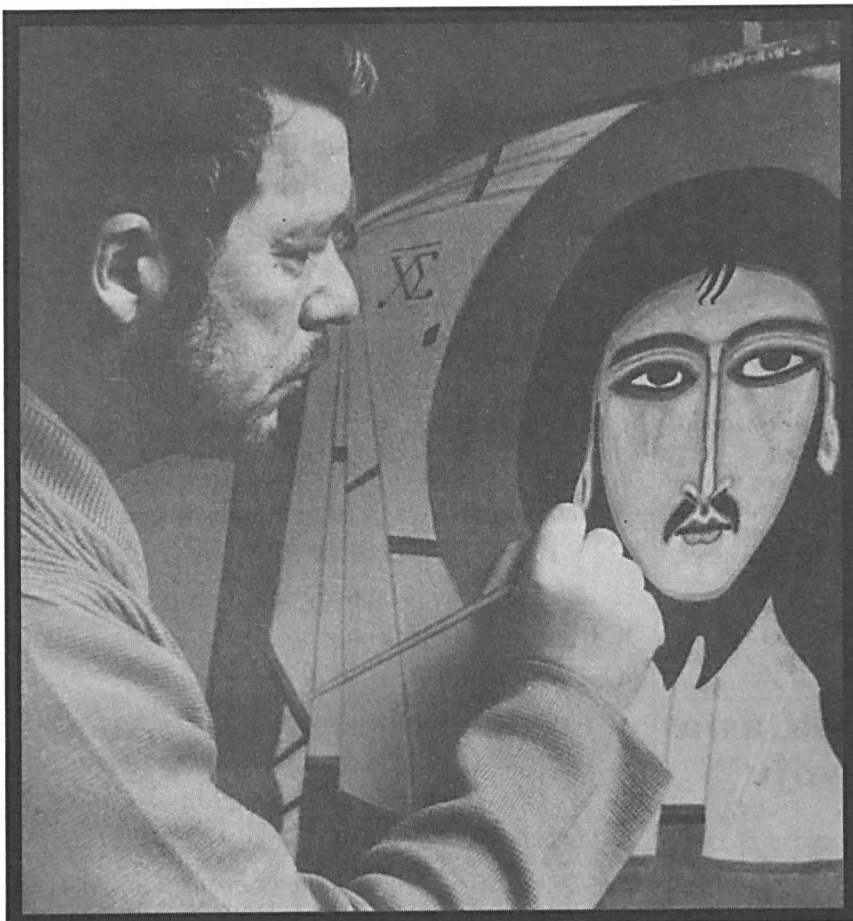
Стор. III: Церква в урочищі Котера біля Токарів.

Фото Ю. Гаврилюка

Митець з українською іконою в душі

Юрій Новосільський

(1923-2011)

На 89-му році життя, **21 лютого** помер у Кракові Юрій Новосільський – художник, графік, філософ і православний богослов, професор Академії мистецтв у Кракові, автор численних статей про мистецтво й духовне життя. Один із найвидатніших сучасних іконописців.

Юрій Новосільський народився 7 січня 1923 року у Кракові, в мішаній українсько-польській родині. Його батько Степан Новосільський, який працював урядовцем державної залізниці, був вихідцем із українського села Одрехова у Сяніцькому повіті тодішнього Львівського воєводства. Виховання в українському релігійному і національному дусі, прощі до Почаєва, та захоплення давньоукраїнськими іконами з колекції львівського Національного музею призвели до цього, що у 1943 році молодий митець поступив послушником у студитський монастир св. Іоана Хрес-

тителя у Львові, в якому діяла іконописна майстерня. І хоч перебування у монастирських стінах було дуже коротким, саме під впливом традиційного іконопису сформувалася неповторна мистецька манера, яка дозволяє легко ідентифікувати творця цих, сповнених містичної поваги, картин навіть особами мало ознайомленими з мистецтвом.

Такий творчий почерк притаманний всій мистецькій спадщині Юрія Новосільського, який після експериментів у царині сюрреалізму та серії картин із зображеннями спортсменок (у 1940-1950-х роках), зосередився передусім на іконописі, водночас глибинно вивчаючи його богословське підґрунтя. Наслідком були як численні станкові ікони, так і стінні розписи у православних і католицьких храмах у Польщі та Франції, а також низка статей і розмов про іконопис, які згодом вийшли у формі кількох збірників: „Довкола ікони” (1985), „Ин-

шість православ'я”, „Мій Христос” (1993), „Пророк на скелі. Думки Юрія Новосільського” (2007).

Юрій Новосільський залишив низку іконографічних робіт у православних церквах на Підляшші. Був автором розписів церкви у білоруському селі Городок, іконостасу в церкві на православному кладовищі в Гайнівці, а передусім розписів у хрещальні в парафії св. Михайла Архангела в Більську. Співпроектнував Собор св. Трійці в Гайнівці. У 1990-х роках у містечку Білий Бір у Західнопоморському воєводстві, куди у 1947 р. виселено кілька тисяч українців з Надсяння, побудована була греко-католицька церква Різдва Пресвятої Богородиці, яку Юрій Новосільський повністю запроектнував та розписав. За його проектом була також влаштована каплиця у приміщеннях Центру української культури, організованого Фондом імені Святого Володимира у Кракові.

Краківський митець-мислитель ніколи не поривав зв'язків з українством, все ж у післявоєнній Польщі залишилися з нього лише уламки та острівці, що й приречило Новосільського на існування у польському творчому середовищі. Це з черги стало причиною позиціонування його передусім як польського мистця, хоч і досить „екзотичного”, який по сьогоднішній день мало відомий в Україні. Першими ластівками стали тут виставка релігійних творів Юрія Новосільського у львівському Національному музеї (2002 р.) та присвоєння звання почесного доктора Львівською національною академією мистецтв (2008). Треба мати надію, що це початок глибшого ознайомлення України з надбаннями цього мистця, тим більш, що у його творчості можна знайти багато спорідненості з українськими „неовізантиністами”, зокрема з Михайлом Бойчуком.

Врочистий похорон митця відбувся **26 лютого**. Святу Літургію відслужив єпископ Сім'ятицький Георгій, православний ординарій Війська Польського. Митця поховано на історичному некрополі Кракова – Раковицькому цвинтарі.

ЮГ, ЛЛ

Kilka myśli o «naszej mowie»

W najbliższym spisie ludności, który rozpocznie się już wkrótce, oprócz pytania o narodowość, znajdzie się także pytanie o język. W badaniu pełnym pytanie będzie brzmiało: „Jakim językiem(ami) zazwyczaj posługuje się Pan(i) w domu?”. Dodatkowo w badaniu reprezentacyjnym, które obejmie 20% populacji, znajdzie się pytanie o język ojczysty, wyniesiony z domu rodzinnego, a także pytanie o wyznanie. Na Podlasiu najbliższy spis będzie swego rodzaju sprawdzianem działań popularyzatorskich elity ukraińskiej, która od 30 lat upowszechnia wiedzę o integralnym związku gwar podlaskich z językiem ukraińskim.

Ukraińska tożsamość narodowa na Podlasiu kształtowała się w dużej mierze na bazie kryterium językowego – udowodnionej przez językoznawców przynależności gwar podlaskich do języka ukraińskiego. Przez wiele lat rzetelna wiedza o tych gwarach nie była jednak upowszechniana ani w środowiskach lokalnych, ani w szkole, ani nawet w publikacjach naukowych, w których nierzadko padały nie oparte na wcześniejszych badaniach dialektologicznych stwierdzenia, że gwary podlaskie to gwary „przejściowe”, „na styku języka ukraińskiego i białoruskiego z wpływami polskimi”, „białoruskie przechodzące w ukraińskie” itd. Za język literacki prawosławnych Podlasiian uznano ogólnie język białoruski, który jako przedmiot obowiązkowy był nauczany w podlaskich szkołach, co stało się swego rodzaju podlaskim kuriozum. Jak zauważa prof. Włodzimierz Pawluczuk w artykule zawartym w książce „Przyszłość tradycji”. *Materiały z konferencji Polskiego Towarzystwa Kulturoznawczego*: „Pomimo że literacki język białoruski nie jest dla tej ludności „swoim językiem”, nie jest nawet literacką sublimacją ich gwary, odbierany raczej jako coś sztucznego i obcego, został on w dużym stopniu zaakceptowany”. Zaakceptowany do tego stopnia, że podczas ostatniego spisu ludności ukraińskojęzycznej wpisała w rubryce „język kontaktów domowych” język białoruski.

Język literacki a gwara

Niska świadomość językowa idzie na Podlasiu w parze z coraz widoczniejszym odchodzeniem od używania w codziennych kontaktach podlaskich dialektów. Zrobiła tu swoje powierzchowna białorusyzacja ludności ukraińskojęzycznej, za

którą nie poszło ani utożsamienie z wartościami białoruskimi, ani też przekonanie o wartości „materyńskoj mowy”, którą warto chronić. Jeżeli bowiem przez wiele lat podlaski dialekt nazywano „językiem mieszanym”, lub innymi tego typu mało prestiżowymi określeniami, to nie dziwne, że dla użytkowników gwary jej znajomość stała się bardziej kompleksem niż wartością. Ponadto w powszechnej świadomości społeczeństwa w Polsce, gdzie mamy jeden obowiązujący typ polszczyzny, utrwalił się stereotyp, że gwara to gorszy typ języka, którego należy się wystrzegać. Taki pogląd przez wiele lat upowszechniała chociażby szkoła, w której nie dość, że nie uczono o gwarach podlaskich, to w ogóle bardzo mało miejsca poświęcano dialektom. Nawet na takich kierunkach studiów, jak filologia polska, dialektologia była na marginesie – zajęcia z niej mieli jedynie studenci piszący z gwar prace magisterskie (notabene dopiero wtedy, na seminarium magisterskim na IV roku filologii polskiej, dowiedziałam się, że w moim rodzinnym Zbuczu mówi się po ukraińsku).

Stosunek do gwary wynika w dużej mierze z samego faktu niezrozumienia, czym ona tak naprawdę jest. A gwara to język występujący na pewnym niewielkim terytorium, ograniczający się niekiedy do kilku, albo i jednej wsi, i co ważne – integralnie związany z konkretnym językiem literackim, od którego różni się najczęściej fonetycznie i leksykalnie. Nie jest to z pewnością żaden język mieszany. Tym, co pozwala zaliczyć daną gwarę do konkretnego języka literackiego, jest zespół starych cech systemowych danego języka. Na tej właśnie podstawie tacy językoznawcy, jak np. prof. Władysław Kuraszkiewicz, zaliczyli gwary podlaskie do gwar ukraińskich.

Powstanie gwar było związane z osiadłym charakterem ludności uprawiającej rolnictwo, która w dobie pańszczyźnianej była przypisana do ziemi. Brak stałych ożywionych kontaktów oraz warunki geograficzne niesprzyjające przemieszczaniu się, jak bagna czy puszcze, miały wpływ na pogłębienie różnic między poszczególnymi gwarami. Dlatego też w trzech sąsiednich wsiach możemy mieć trzy różne warianty gwarowe – np. jednej wsi mamy archaiczną formę „robity”, w sąsiedniej „robity”, a jeszcze dalej „robity”. Jednak taka różnorodność nie przeszkadza w zaliczeniu gwar owych trzech sąsiadujących ze sobą miejscowości do jednego, tego samego języka – w tym przypadku do ukraińskiego.

Na Podlasiu w dalszym ciągu pokutuje przekonanie o niższości gwary w stosunku do języka literackiego, który często jest nazywany, zupełnie bezzasadnie, „czystym” językiem. Tymczasem to gwara jest owym najczystszym wariantem, zachowującym najstarsze, najbardziej wartościowe cechy, które pozwalają zrozumieć historyczne procesy zachodzące w danym języku. Prócz tego jest ona nadrzędna w stosunku do języka literackiego. Ogólnonarodowy język literacki to twór sztuczny, powstały najczęściej na bazie dialektycznej (jednego lub kilku konkretnych dialektów), którego rozwój związany był z czynnikami pozajęzykowymi, takimi jak wzrost świadomości terytorialnej, rozwój stosunków gospodarczych, umacnianie wspólnoty politycznej, budzenie się świadomości narodowej itp.

Proces scalania i upowszechniania ponadgwarowej odmiany językowej odbywał się najpierw w niewielkim kręgu nosicieli, następnie rozprzestrzenił się na masy, wypierając stopniowo języki regionalne.

Literacki język polski ukształtował się już na początku XVI wieku na bazie dialektu wielkopolskiego i małopolskiego pod długotrwałym bezpośrednim wpływem języka czeskiego.

Współczesne literackie języki wschodniosłowiańskie kształtowały się dopiero w XVIII-XIX w. Na Ukrainie wytworzyły się dwie normy języka literackiego – oparta na dialekcie kijowsko-połtawskim i na dialektach galicyjskich. Współczesny język literacki jest oparty na dialekcie kijowsko-połtawskim, choć niewykluczone

czona była inna droga rozwoju – połączenie dwóch odmian, a nawet powstanie dwóch wariantów ukraińskiego języka literackiego, podobnie jak na terytorium serbsko-chorwackim.

Współczesny język białoruski kształtował się na bazie dialektów ludowych dopiero na przełomie XIX i XX w.

Przyzwyczajiliśmy się patrzeć na literacki język ogólnonarodowy przez pryzmat literackiego języka polskiego, który rozwija się bez większych zakłóceń od ponad pięciu stuleci i ma jedną, ogólnie akceptowaną normę. Tymczasem historia rozwoju różnych języków, nie tylko słowiańskich, pokazuje, że kształtowanie się normy ogólnoliterackiej nie jest procesem harmonijnym. Widać to chociażby na przykładzie ogólnonarodowego języka czeskiego, który ze wszystkich języków słowiańskich ukształtował się najwcześniej, bo już w XIII w. Jednak jego wersja współczesna powstała dopiero w XIX w., po okresie upadku trwającym od XVII w. Odrodzony język czeski, do którego przeszły neologizmy oraz liczne zapożyczenia z języka rosyjskiego i polskiego, nie ma już oparcia w żywym dialekcie i bardzo się różni od języka potocznego.

Zmiana normy językowej w przypadku różnych języków nie jest rzadkością. Jaskrawym przykładem może być literacki język albański, którego nowa norma została utworzona po II wojnie światowej na bazie dialektów południowych. Doszło wtedy do paradoksu, gdyż albańska przedwojenna elita intelektualna, posługująca się normą językową zbudowaną na dialektach północnych, przestała mówić „poprawnie” i musiała nauczyć się nowego języka. Natomiast „czystą albańszczyzną” mówili górale, pasterze.

Są języki, które po dziś dzień nie mają ogólnej normy literackiej. Przykładem może być język norweski, który nie ma jednego, ogólnie zaakceptowanego standardu wymowy. Każdy mieszkaniec mówi swoim dialektem, używając go zarówno prywatnie, jak i publicznie. W mediach obowiązuje normowany język oparty lektykalnie na jednym z dwóch wariantów pisanych, ale wymowa jest już swobodna. Skutkiem tej sytuacji jest całkowity prawie zanik normy językowej.

Chociażby na przykładzie tych kilku języków widać, że mówienie o „czystości” języka literackiego jest nieporozumieniem. Tym bardziej że każdy język literacki nie funkcjonuje w izolacji i w różnych epokach nasiąka licznymi zapożyczeniami z języków obcych.

Parę słów o języku ukraińskim

Literacki język ukraiński wykazuje żywy związek z bazą dialektalną, co jest charakterystyczne dla młodych, ukształtowanych w XIX lub XX w. języków literackich. Powstał on w zasadzie na bazie jednej podstawy dialektalnej (wspomnianego już dialektu kijowsko-półtawskiego), w czym bardzo dużą rolę odegrała twórczość wybitnego poety Tarasa Szewczenki.

Sama nazwa „język ukraiński” jest stosunkowo młoda. Mimo że nazwa „Ukraina” po raz pierwszy pojawia się w źródłach pisanych w XII w., to przymiotnik „ukraiński” w stosunku do języka zaczął być używany dopiero w XIX w. (np. u Szewczenki pojawia się równoległe z określeniem „nasza mowa”). Historycznie najważniejszym określeniem dla języka ukraińskiego była nazwa „język ruski” („ruska mowa”), którą stosowano na wszystkich historycznych ziemiach ukraińskich bez wyjątku. Swoją drogą, to do tej pory w polskich publikacjach językoznawczych poświęconych historii rozwoju języka spotkamy częściej określenia „język ruski”, „wpływy ruskie” niż „język ukraiński”, „wpływy ukraińskie”.

Określenia „ruska mowa” na oznaczenie gwar ukraińskich używa się również na Podlasiu. Jednak wskutek zmiany znaczeniowej, słowo „ruski” straciło swe pierwotne znaczenie i zaczęło być używane jako jednoznacznie negatywne określenie Rosjanina lub szerzej osoby zza wschodniej granicy Polski. Dlatego też dzisiaj nawet sami użytkownicy „ruskoj mowy” nie rozumieją już właściwego pierwotnego znaczenia tego określenia.

Postulaty niektórych przedstawicieli środowiska białoruskiego, by w najbliższym spisie powszechnym wpisywać w rubryce „język kontaktów domowych” „język ruski” zdają się być niczym innym, jak propozycją użycia starej historycznej, ale już archaicznej nazwy określającej język ukraiński.

Oprócz określenia „ruska mowa”, na określenie języka ukraińskiego używano też nazw „język małorosyjski, małoruski” („małorosijska, małoruśka mowa”), „język rusiński”, „język chachłacki” („chachłaćka mowa”), którą to nazwę można jeszcze usłyszeć od starszych mieszkańców naszego regionu, a zwłaszcza na Południowym Podlasiu.

Język ukraiński na Podlasiu

Za jeden z głównych celów środowisko ukraińskie na Podlasiu postawiło popularyzację rzetelnej wiedzy o gwarach powiatu bielskiego, hajnowskiego, siemiatyckiego i części białostockiego jako części ogólnonarodowego języka ukraińskiego. Znalazło to odbicie w licznych publikacjach w „Nad Buhom i Narwoju”, audycjach radiowych i telewizyjnych, działalności kulturalno-oświatowej Związku Ukraińców Podlasia oraz innych organizacji, jak chociażby Stowarzyszenia Dziedzictwo Podlasia. Rezultatem tych działań jest wzrost nie tylko świadomości ukraińskiej na Podlasiu, ale też powolna zmiana świadomości językowej mieszkańców naszego regionu. Widzimy to już po rezultatach ostatniego spisu z 2002 r., w którym 307 osób deklarujących narodowość białoruską podało jako język kontaktów domowych właśnie język ukraiński. Liczba ta nie jest może imponująca, ale jest odbiciem stopniowego wzrastania świadomości językowej użytkowników gwar ukraińskich na Podlasiu.

Dane spisu z 2002 r. pod kątem zadeklarowanego języka kontaktów domowych na Podlasiu przeanalizował Jerzy Misiejuk (*«Język domowy» – czy to polityczny interes?* w: „Nad Buhom i Narwoju”, nr 2/2010). Okazało się, że największy odsetek osób deklarujących język ukraiński jako język domowy był w gminie Dubicze Cerkiewne – 9,21%, w której ukraińską narodowość podało zaledwie 1,55% wszystkich mieszkańców. Więcej osób deklarujących język ukraiński niż narodowość ukraińską było także w pozostałych podlaskich gminach, m.in. w Czeremsze – 3,55 % (Ukraińców – 3,14%) czy Orli – 2,57% (Ukraińców – 1,01%).

Taka sytuacja jest widocznym efektem aktywności środowiska ukraińskiego, imprez kulturalnych, szkolnictwa, działalności zespołów artystycznych itp., rezultatem procesu budowania tożsamości ukraińskiej na Podlasiu, opartej m.in. na przekonaniu o związku gwar podlaskich z językiem ukraińskim.

Przed nami kolejny sprawdzian – drugi w powojennej Polsce spis ludności, w którym ukraińskojęzyczni Podlasianie będą musieli podać język kontaktów domowych. Ile procent wpisze język ukraiński? O tym przekonamy się już niedługo.

Ludmila LABOWICZ

Хто українець на Пудляш — запиши сам!

Родчас tegorocznego Narodowego Spisu Powszechnego (NSP 2011), przeprowadzanego od 1 kwietnia do 30 czerwca, mieszkańcy Polski są zobligowani do udzielenia odpowiedzi na szereg pytań dotyczących przynależności narodowej i etnicznej, języka oraz wyznania. Dla nas, prawosławnych mieszkańców kilkunastu południowo-wschodnich gmin woj. podlaskiego, od Bugu po północny brzeg Narwi, oraz dla mających tam korzenie mieszkańców Białegostoku i innych miejscowości, jest to możliwość zadeklarowania swojej ukraińskiej przynależności narodowej, a także języka ukraińskiego, zarówno jako języka używanego w kontaktach z domownikami, jak też jako języka ojczystego (pierwszego języka wyuczonego we wczesnym dzieciństwie). Tylko od nas samych będzie zależało, czy osiągnięcia środowiska działającego na rzecz utrzymania i rozwoju ukraińskiej kultury, języka i tożsamości znajdą swoje oficjalne potwierdzenie w wynikach obecnego spisu. Tym bardziej że po raz pierwszy możemy odpowiedzieć na pytania postawione przez organizatorów spisu w ciszy i spokoju, bez zewnętrznej presji.

Swoją narodowość wpisz sam!

Będzie to możliwe dzięki tzw. samospisowi, którego może dokonać każdy z nas poprzez Internet pomiędzy 1 kwietnia a 16 czerwca 2011 roku. Aby samodzielnie odpowiedzieć na pytania zawarte w spisowych formularzach, należy wejść na stronę www.spis.gov.pl lub www.stat.gov.pl, gdzie będzie specjalna zakładka „Formularze spisowe”. Po wybraniu formularza identyfikacyjnego należy wpisać tam swoje dane, określić swoje własne hasło dostępu oraz wpisać we wskazane miejsce kod z obrazka. Teraz można się już zalogować i przystąpić do wypełniania formularza spisowego.

Formularz można wypełniać przez 14 dni od pierwszego zalogowania. Można go uzupełniać etapami, dowolnego dnia, o dowolnej porze, zaś wprowadzone przez nas dane zostaną zapamiętane. Po zakończeniu danego etapu pracy możemy wyjść z formularza przyciskiem „Wyloguj”. Aby ponownie uruchomić formularz i kontynuować jego wypełnianie, należy wpisać swój PESEL i określone przez siebie hasło. Po upływie 14 dni dane do logowania tracą ważność i spis w danym gospodarstwie domowym zostanie dokonany drogą telefoniczną lub przez rachmistrza.

Osoby, które nie mają dostępu do Internetu, a zechcą dokonać samospisu, otrzymają program w najbliższym biurze spisowym zlokalizowanym w Urzędzie Miasta/Gminy lub Urzędzie Statystycznym.

Zalogowanie się w systemie będzie dla lokalnego Biura Spisowego sygnałem, iż pod dany adres nie trzeba już wysyłać rachmistrza spisowego (będą oni pracować w terenie od 8 kwietnia do 30 czerwca). Dlatego należy tego dokonać jak najszybciej. Gdy nie zalogowaliście się jeszcze po raz pierwszy i rachmistrz was odwiedził, możecie mu odmówić udzielania odpowiedzi, deklarując, że w najbliższym czasie dokonacie samospisu.

Pytania o narodowość i język w badaniu pełnym

NSP 2011 będzie przeprowadzany w dwóch wariantach – spisu pełnego, dokonywanego na formularzu elektronicznym zawierającym 16 pytań, oraz spisu reprezentacyjnego, dokonywanego na formularzu elektronicznym zawierającym około setki pytań rozmieszczonych w modułach tematycznych. Ten formularz będą musiały wypełnić tylko wylosowane osoby (około 20%). O tym, który formularz będziemy wypełniać, przekonamy się po zalogowaniu. W formularzu do tzw. badania pełnego interesujące nas pytania znajdziemy na jego końcu.

Pytanie o narodowość ma numer „14a” i treść „Jaka jest Pana(i) narodowość?” oraz objaśnienie: „Przez narodowość należy rozumieć przynależność narodową lub etniczną – nie należy jej mylić z obywatelstwem”. Przy tym pytaniu jest standardowa lista zawierająca 14 nazw (narodowość ukraińska jest pod numerem 13). Można też wybrać kategorię „inna” – wpisać jaka” oraz wpisać własne określenie.

Pod numerem „14b” znajduje się pytanie o treści „Czy odczuwa Pan(i) przynależność także do innego narodu lub wspólnoty etnicznej?”. Możemy wybrać opcję „1) tak” i podać nazwę z listy lub wpisać własną, lub też opcję „2) nie, nie odczuwam”.

Zakończenie na str. 16

Весна прийшла до села Чижі. Фото Ю. Гагриліюка

Українське літо на Підляшші

Україна продовжується там, де живуть українці, де чути українську мову і де живуть справжні дієві люди, які не забувають про своє коріння, спадщину і працюють заради збереження своєї національної ідентичності. В цьому переконались члени Саратовського українського молодіжного клубу культурно-просвітницького центру «Родина», які влітку відвідали гостинні землі польського і водночас українського Підляшшя.

Наша організація – Саратовський український культурно-просвітницький центр «Родина» і Саратовський український молодіжний клуб, що працює під крилом цієї організації – досить молода, восени їй виповнився лише рік. Але за цей час підбралася дієва команда ентузіастів різного віку, які знайшли себе і свою справу в цьому об'єднанні. Ще до початку свого офіційного існування центр «Родина» вже мав деякі стосунки і приймав участь у проектах різних українських організацій, але чи не найтепліші відносини саратовців склались з Союзом українців Підляшшя, особливо з його молодими представниками. І, врешті, влітку 2010 року, члени обох організацій прийняли участь у молодіжних заходах: літній школі українистики «Крок до України», що відбулася у Львові, організаторами якої стали Саратовський український молодіжний клуб культурно-просвітницького центру «Родина» та Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою, куди були запрошені представники від Союзу українців Підляшшя, а також у байдарковому етнографічному рейді «Пудяше» (на фото), що проходив по етнічній українській території на Підляшші і у святі «На Івана на Купала».

Дуже важко підібрати слова і передати всі враження від обох заходів, адже вони пройшли в надзвичайно дружній та теплій атмосфері. Українцям Саратовщини було дуже приємно познайомитись з їх закордонними товаришами з Польщі, разом вчитися у Львові та пізнавати неповторний чарівний дух древнього міста. Після двох тижнів життя у Львові четверо представників Саратовського українського молодіжного клубу: Олександр Двосконко, Євгенія Лаврієнко, Олена Журавльова та Іван Маляр, відправились у нову для себе подорож на Підляшшя. Там нас дуже тепло зустріли представники української громади, з якими ми провели незабутні дні.

Ми поїхали в Польщу на запрошення Луки Чижевського, який очолює молодіжний гурт Союзу українців Підляшшя. Там нас з перших днів чекали різноманітні події, які нам дуже сильно запам'яталися.

У перший же день ми потрапили на дуже велике свято, що організує Союз українців Підляшшя – «На Івана на Купала». Всі були в захваті від масштабів та автентичності заходу, від щирості виконавців і атмосфери. Цілий день до самої ночі було весело та приємно ба-

чити, що українська культура не тільки живе і добре підтримується у Польщі, адже зібралося дуже багато відвідувачів (декілька тисяч!), яким було приємно прийняти участь у такому дійстві.

Після такого чудового початку нашого візиту до Польщі ми з нетерпінням чекали рейду. І ось одного дня вирушили в нову для нас пригоду. Хотілося б відзначити, що було приємно побачити стільки свідомої української молоді, яка приймала участь у рейді, з якими було дуже приємно спілкуватися, знайомитися. Тим більше, сама концепція проведення рейду сприяла новим знайомствам, тому що потрібно було через певний час міняти собі партнера по байдарці, тим самим нові знайомства та вдосконалення рівня знань української мови були забезпечені. Протягом двох спекотних днів ми веслували по Нарві поміж етнічно українських сіл та теренів, спілкувалися, допомагали один одному долати різні перепони, що виявлялися на шляху – чи то втома від постійного веслування та спеки, чи то низенькі місточки, на яких часом перевертало байдарки разом з людьми та речами.

Перший день спливу виявився найбільш важким, позаду було багато кілометрів звивистої річки та день веслування на пекучому сонці. Ми поставили намети та полягали спати, бо наступного дня нас знову чекали численні кілометри Нарви. Другий день дався легше, тим більше, що всіх вже зігрівала думка про близький фініш у селі Козлики та відпочинок на справжньому українському хуторі, який був збудований силами українців Підляшшя.

Взагалі, історія будівництва цього хутору особисто в мене викликала дуже багато приємних емоцій та відчуття певної гордості за українців у Польщі. Той факт, що хутір був будований не за державні кошти і не за вказівкою якогонебудь партійного керівництва, а по добрій волі простих українців, що мешкають на Підляшші, просто вражає. Ще більше вражає те, що доступ до хутору вільний і немає ніяких фінансових зборів чи перешкод від тих людей, що той хутір будували.

Закінчення на 11 стор.

«Bajka pro zerno», albo opowieść o tym jak wędkarze zaktywizowali wiejską społeczność

Mieszkam w jednej z podlaskich wsi, co prawda z miejską historią i charakterem, takich jakich jest wiele w naszym regionie. Miejscowość ta to Orla. Urodziłem się tu, przeżyłem swoją młodość i z nią, świadomie, związałem swoją przyszłość. Tego ostatniego nieraz w trudnych chwilach żałuję, bo nierzadko związek ten przypominał relacje syna z macochą. Nieraz dostałem od niej mocnego klapsa, nieraz nie okazała mi spodziewanej wdzięczności, a mimo to kocham ją bardzo, złość szybko mija i jestem szczęśliwy, że jestem tu gdzie jestem.

W życiu robiłem już wiele rzeczy, z niejednego garnka zupę jadłem, by ostatecznie wrócić, jak ja to nazywam, do korzeni. Jestem rolnikiem. Mam tu swoje gospodarstwo i jakąś małą łatkę na kuli ziemskiej, której jestem właścicielem i którą z upodobaniem uprawiam.

Ale nie o tym chcę opowiedzieć. Opowiem, używając przerośniętej agramy, o tym jak ktoś gdzieś kiedyś mądry wymyślił, że dając kilka ziaren ludziom do zasiania, można zebrać potężne, często nieobliczalne, plony. Dając tyle, że nie wiadomo co z tym zrobić – czy zjeść? czy oddać? czy jednak zasiać? – doprowadził do tego, że ludzie zaczęli myśleć i kłócić się między sobą, co z tym ziarnem zrobić. Na początku każdy ostro bronił swoich argumentów. Nie dochodziło do zgody, a zboże leżało i traciło swoją wartość. Po krótkim jednak czasie, widząc niechybne straty, ludzie zaczęli szukać porozumienia, by w końcu dojść do pełnej zgody. Ustalono wspólnie, gdzie i kiedy i na jakim polu posiejemy to ziarno. Na efekty przyszło trochę poczekać, ale to i dobrze, bo – jak ktoś gdzieś kiedyś śpiewał – czas nas uczy pokory. Dziś, po kilku latach, ludzie ci z uśmiechem wspominają swoje pierwsze „koty za płoty” w tym siewie i zbieraniu plonów. Żartują ze swojej nieporadności i nieświadomości tego, co zaczęli robić.

Jak się domyślacie, ziarno to małe granty z programu „Działaj Lokalnie”, a ludzie ci to mieszkańcy Orli.

Dziś, po pięciu czy sześciu latach uczestnictwa w tym programie, w pełni

świadomie oceniam poziom niewiedzy, z jakim przystępowaliśmy do składania wniosku o grant w „Działaj Lokalnie”. Wiedzieliśmy, gdzie dzwonić, ale nie wiedzieliśmy, jak ma dzwonić. Bardzo do-

brze, że ktoś odpowiedni i w odpowiednim czasie znalazł się w komisji oceniającej wnioski, zaryzykował i przyznał nam ziarno pod zasiew.

A zaczęło się od dziury w ziemi.

Zarząd Koła PZW w Orli. Od lewej: Michał Żabiński, Michał Wojno, Marek Chmielowski, Teodor Żurawl, Adam Osa

Pierwsza inicjatywa wędkarzy – odnowienie starorzecza Orlanki (2007 r.)

Prace nad utwardzeniem drogi dojazdowej do uroczyska Kłudzie (VI. 2010 r.)

W ubiegłym roku „Orleński Weczurki” odbyły się już w amfiteatrze w uroczysku Kładzie, który wykonaliśmy w czynie społecznym. Fot. M. Sadowskiego

Wędkarze z naszego orlańskiego koła Polskiego Związku Wędkarskiego zamierzali, aby ratować swoją rzekę. Przy rzece nie wolno majstrować samemu, więc uwagę skupiono na okalających ją starorzeczach, które powstały na skutek prostowania rzeki przez meliorantów. Przystąpiliśmy do konkursu „Działaj Lokalnie”. Napisaaliśmy, dziś jak czytam to się śmieję z tego, swój nieporadny projekt. I – o Matko z Bociek! – dostaliśmy jakieś pieniądze. Ileż to było podchodów, spekulacji i wariantów, jak je wydać. Ale w końcu zrobiliśmy, co mieliśmy zaplanowane. Dziś widzę, jaki to dało efekt. Pomijając korzyści, jakie otrzymała przyroda, w naszym środowisku zaczęło wrzeć. Snuliśmy plany. Z optymizmem zaczęliśmy patrzeć w przyszłość, by na początek dostać klapsa.

W kolejnym roku złożyliśmy swój projekt i nie dostaliśmy dofinansowania. W środowisku zawrzało. Całe szczęście, że nie szukaliśmy winnych gdzie indziej, tylko wśród siebie. Żał było nie wykorzystać takiej twórczej złości i na przekór swemu losowi, za pieniądze ze składek, kontynuowaliśmy oczyszczanie starorzeczy i dodatkowo postanowiliśmy, że zorganizujemy festyn, na którym przedstawimy swoje problemy i sukcesy w działaniu. Tak powstały „Orleński Weczurki”, które organizujemy co roku. W minionym roku organizowaliśmy imprezę po raz czwarty, już jako kilkudniową. „Weczurki” stanowiły jedną z imprez przeprowadzanych pod szyldem „Orlańskiego Tygla Kulturowego”. Imprezy te nieraz były w części dotowane z „Działaj Lokalnie” i

zawsze służyły do podsumowań i promocji naszych projektów.

Nie opuściliśmy sobie i edukacji. Zaczęliśmy się dokształcać na różnego rodzaju kursach i szkoleniach, by umieć prawidłowo skonstruować projekt. Mnie obojętne udało się zakwalifikować do Szkoły Liderów Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, gdzie uzyskana wiedza, pomoc i kontakty z innymi organizacjami pozarządowymi (NGO) zaczęły przynosić efekty jak prywatnie, tak i dla organizacji, w których działam.

W rezultacie w kolejnym roku zostaliśmy wyróżnieni grantem na odbudowę bioróżnorodności w dolinie rzeki Orłanki. Powiem więcej, zdobyliśmy wyróżnienia w innych konkursach z tej dziedziny. Do dnia dzisiejszego oprócz tego, że otrzymaliśmy dwa granty z „Działaj Lokalnie”, zostaliśmy wyróżnieni jeszcze cztery razy przez inne organizacje i fundacje, a sam projekt i jego idea odbudowy starorzeczy stał się już pewnego rodzaju klasyką i jest powielany przez wędkarzy z innych regionów naszego kraju.

Plonujące ziarno wyzwoliło aktywność obywatelską wśród naszych członków i mieszkańców. Na początku było nas kilku, dzisiaj jest nas wielu. Bardzo wzrosła aktywność naszego Koła PZW „Miętus”. Po drodze udało się obudzić Kółko Rolnicze. Ludzie znaleźli w tych organizacjach wsparcie i miejsce do samorealizacji. Efektem jest ścisła współpraca obu organizacji, która przynosi wymierne korzyści dla społeczeństwa, jak i dla nich samych. Dziś wspólnie zaczynamy remont budynku na nasze potrzeby, wspólnie re-

alizujemy projekty i zamierzenia. Wymiernym efektem naszych działań jest organizacja „Orlańskiego Tygla” i wydanie w 2009 r. swoistego rodzinnego albumu z fotografiami mieszkańców naszej wsi.

Wędkarze nie zapominają o roli wychowawczej i edukacyjnej, jaką pełni nasza organizacja. Od szeregu lat tworzymy ofertę dla dzieci i młodzieży. Co roku organizujemy szereg działań skierowanych tylko do nich lub do dzieci i młodzieży razem z rodzicami. Od trzech lat udaje się nam dostać wsparcie z programu „Działaj Lokalnie”. Sztandarową imprezą, podsumowującą całoroczną pracę z młodzieżą, jest piknik rodzinny w uroczysku „Kładzie”, organizowany regularnie w czerwcu. Między innymi dzięki programowi udało nam się założyć stałą sekcję wędkarską działającą przy miejscowym Zespole Szkół. Dostaliśmy tam swój kąt i dostęp do sali gimnastycznej. Boga ta oferta cieszy się bardzo dużym zainteresowaniem ze strony uczniów. Sekcja prowadzona przez Jurka Nazarewicza – wędkarza i nauczyciela z naszej szkoły – na dzień dzisiejszy liczy 47 osób, co stanowi znaczny odsetek uczniów szkoły, i jest najliczniej odwiedzana ze wszystkich działań oferowanych w ramach zajęć pozalekcyjnych.

2010 rok był rokiem podsumowań naszej pracy. W tym roku obchodziliśmy jubileusz 50-lecia istnienia koła PZW w Orli, jak i swoisty inny jubileusz – pięciokrotnego wsparcia przez program „Działaj Lokalnie”. Podsumowania dokonaliśmy uroczystie podczas „Orlańskiego Tygla Kulturowego”, w trakcie imprezy „Orleński Weczurki”. Znalazła tam swoje miejsce wystawa zdjęć przedstawiająca nasze dokonania, zostali wyróżnieni nasi działacze i nie tylko. Imprezę po raz pierwszy przeprowadziliśmy w nowym miejscu na „Kładiu”, gdzie między innymi dzięki wsparciu finansowemu z programu „Działaj Lokalnie” nasi wędkarze i członkowie Kółka Rolniczego w Orli w niespotykany dzisiaj sposób – w czynie społecznym – wybudowali leśny amfiteatr i uporządkowali teren pod miejsce do plażowania na brzegu rzeki.

Dziś śmiało mogę powiedzieć, odczuwając ogromną satysfakcję i mając pełną świadomość roli, jaką wędkarze pełnią w naszym środowisku, że podarowane nam ziarno nie spleśniało. Plonuje i to jak!

Marek CHMIELEWSKI

У Європу через підляське «вікно»

Маріуш Ничипорук (на фото) є громадянином Польщі, але при знайомстві згадує про те, що він етнічний українець родом з Підляшшя – регіону на північному сході Польщі, в якому з часів Київської Русі проживає населення руської (української та білоруської) національностей православного віросповідання. Маріушу (він просить називати його Марком) 35 років. З 2006 року проживає в Сумах, а коли вимовляє «у нас», має на увазі Україна, Сумщину.

Звичайне диво

«Озираючись назад, – говорить Марек, – я з подивом констатую: які випадкові дрібниці можуть кардинально міняти долі людей! Для мене такою дрібницею став укус енцефалітного кліща. Це відбулося 2003 року під час моєї паломницької поїздки в Україну, до Почаївської Лаври.

У 1996 році я з відзнакою закінчив Технікум деревообробки в місті Гайнівка і разом з батьком став займатися деревопереробкою і будівництвом дерев'яних будинків. У перші роки моєї трудової діяльності мені доводилося дуже багато працювати, і моєму втомленому організму виявилось не під силу впоратися з укусом кліща. Будівельний бізнес довелося закрити, а батьки разом з молодшим братом, що на той час вже підріс, зайнялися туристичною справою. Вони взяли на утримання пансіонат в селі Буди у Біловезькій пущі, в білорусько-українському стилі. Не без гордості зазначу: коли в березні 2010 року в Біловезі побував британський принц Чарльз, то місцева влада попрохала саме наш пансіонат влаштувати йому прийом.

Після декількох років безуспішного лікування я був відправлений на пенсію по інвалідності, і мені залишалося тільки сподіватися на диво. І, уявіть, диво сталося! У березні 2007 року я вперше побував на Сумщині як консультант у галузі деревообробки. Мої нові тутешні знайомі, бачачи мій фізичний стан, порадили звернутися до головного лікаря Сумської обласної інфекційної клінічної лікарні ім. З. Красовицького Андрія Олеговича Сніцаря. Професіоналізм і досвід Андрія Олеговича та його колеги дали позитивні результати. І хоча процес лікування передбачав кілька років, вже навесні 2008 року самопочуття дозволило мені повернутися до активного життя».

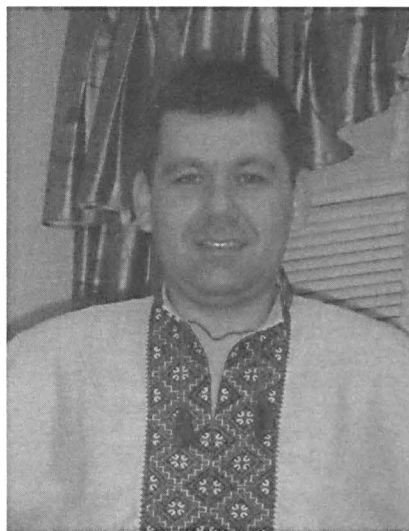
«Спуйність ментальна»

Цими польськими словами Марек визначає загальні риси наших народів – на Сумщині й Підляшші.

«Більшість людей, що проживають в Підляшші, – продовжує він, – задоволені своїм життям. І хоча їх ніхто не переслідує, вони знають про те, що не є поляками. Повірте, своїми вони вважають людей, які проживають у Росії, Україні, Білорусі, і вболівають за них. Особливо за Слобожанщину, про яку я завжди багато розповідаю. Тому що характери слобожан і жителів Підляшшя схожі. Там не ділять людей за національною ознакою, ніхто болісно не стурбований кришталевою чистотою своєї крові. І тут я бачу те ж – наприклад, лояльне ставлення до людей, які говорять тією мовою, якою їм зручно. У Львові, коли я запитав: «У вас спички єсть?», Почув у відповідь: «Нема в мене спічок. Запалки можу вам продати». Такого не зустрінеш ні на Підляшші, ні на Слобожанщині, тому мені тут приємно жити. На Підляшші, повторюся, люди вболівають за нас і моляться за те, щоб ми швидше досягли такого рівня, коли нами можна було б пишатися. І те, що люди нас люблять – це наш капітал, і ми не маємо права його не використовувати.

Велику частину населення Підляського воєводства складають православні, а взагалі в Польщі їх кількості тисяч. Причому це досить сильна група: вони мають представництво у владних структурах, у них є свої депутати в парламенті, постійні програми на телебаченні, свої газети, громадські організації».

Отже, Марек впевнений, що представники громад Сумської та Підляської областей позитивно налаштовані на розвиток партнерських відносин,

використання потенціалу двох регіонів для реалізації спільних ініціатив у гуманітарній та діловій площині.

Прозора громадська діяльність

«Багато хто з сумчан вже, напевно, знає про те, що я захоплююся мотоспортом (дрег-рейсингом) і займаюся благодійною діяльністю, яка почасти будується на ньому. Я допоміг організувати Всеукраїнський чемпіонат з дрег-рейсингу, поділившись своїм досвідом з колегами по клубу. А в травні 2008 року навіть удостоївся звання чемпіона України з дрег-рейсингу, зайнявши III-є місце в четвертому класі автомобілів, виступаючи за сумську команду, хоча і на авто з польськими реєстраційними номерами з Гайнівського повіту. В одній із сумських газет, пам'ятаю, була опублікована стаття про те, як восени 2008 року ми катали на своїх автомобілях дітей з Веретенівської школи-інтернату. Тобто замість того щоб просто прогуляти гроші, ми їх витратили разом з дітьми, які цілий рік чекали на наш приїзд. Ми також збирали гроші і для дітей зі слабким зором. Подібні акції стали щорічними.

Взагалі мене захоплює «прозора» громадська діяльність, тобто та, яка не викликає ніяких сумнівів у щирості намірів. Не хочу, щоб люди думали, ніби я роблю комусь добро тільки тому, що за цим ховається якийсь мій бізнес-інтерес. Я ненавиджу «оборудки»: на-

приклад, коли до мене приходять чоловік з фотографією дитини і каже, що цьому безнадійно хворому хлопчику потрібно на операцію 2 мільйони, і якщо я придбаю у нього губку для миття посуду, то прибуток від продажу піде на допомогу цій дитині. І коли я запитую, яку організацію він представляє – може, Червоний Хрест або релігійну громаду, – мені називають якусь торговельну фірму «Мишко і Грицько». Я питаю: скільки грошей від купленої мною дрібнички піде хворій дитині? «Я цього не знаю, дзвоніть на фірму», – відповідає він.

Найбільш небезпечними людьми для суспільства я вважаю не тих, які брешуть, а тих, які, кажучи напівправду, приводять нас до помилкових висновків. Адже такі «ходоки», балансуючи на межі законів юридичних, порушують закони моральні. Подібних «благодійників» я зустрічав і в Польщі, і тут».

«Бізнес по-українськи»

«Але громадська діяльність – це далеко не все, чим я займаюся, – розповідає Марек. – Уже кілька років я по-

силено намагаюся налагодити господарсько-торговельні відносини з представниками місцевого бізнесу, але, на жаль, поки що без видимого успіху, тому що сумські підприємці та чиновники часто абсолютно не розуміють основних принципів бізнесу. Це стає особливо помітним, коли місцеві керівники починають хвалитися – опосередковано чи прямо – знайомствами з високопоставленими особами, тим, як недорого тут можна купити людську працю, оформленням «по блату» матеріалів, ліцензій тощо. Така поведінка є не тільки незрозумілою, але, за європейськими нормами, просто непристойною. Європейські бізнесмени та інвестори реагують на такі «сильні» сторони тутешніх потенційних партнерів по бізнесу як мінімум з подивом, говорячи приблизно наступне: «Якщо заробітна плата працівника не забезпечує рівня його виживання і не має мотивуючого характеру, то такий робітник ніколи не буде дбайливо ставитися до справ фірми, і від нього не слід очікувати ніякої ініціативи». Або: «Якщо фундаментом для бізнесу є знайомства, блат, використання службового становища, то що буде, коли все це закінчиться?»

Багато хто не може збагнути, що інвестор – це людина, яка нічого нам не винна. Вона вже має капітал, тому ми самі повинні подбати про те, щоб інвестор захотів витратити свої гроші у нас або почати з нами співпрацювати! На жаль, Україна знаходиться на 158-му місці в світовому рейтингу за інвестиційною привабливістю...»

Сім'я та плани на майбутнє

«Моя сім'я – це поки тільки ми з дружиною і кішка, – посміхається Марек. – Восени 2009 року я одружився з сумчанкою, і в майбутньому ми хочемо жити і працювати в Сумах. Моя дружина Юлія працює головним бухгалтером в державній установі. Вона завжди підтримує мене в моїй благодійній діяльності. А моя мрія про квітучу Сумщину – це і її мрія.

Мене радує активність наших людей – я не встигаю відповідати на всі їхні прохання і пропозиції. Деревообробники просять допомогти у просуванні на європейські ринки, музиканти хочуть

Всеукраїнський чемпіонат з дрег-рейсингу у травні 2008 року, на якому Марко Ничипорук зайняв III-є місце у четвертому класі автомобілів, виступаючи за сумську команду

проводити спільні джаз-фестивалі. Крім того, ми бачимо великі перспективи в плані релігійного паломництва, культурного обміну, «зеленого туризму», який тут ще зовсім не розвинений. Відкриті до співпраці і медики, і вчені сумських вузів, і аграрії. Всі ці ідеї в цілому вже знайшли розуміння у керівництва області. У мене є мрія: домогтися, щоб громадяни Євросоюзу побачили і оцінили величезний, але поки ще не розкритий потенціал Сумщини. В той же час Польща визнає і підтримує стратегічні пріоритети України. Це надзвичайно важливо для реалізації нашого стратегічного зовнішньополітичного вектору, яким, як відомо, визнана інтеграція до європейських структур. З ініціативи керівництва Республіки Польща Євросоюз прийняв до реалізації програму «Східне партнерство», яка передбачає підтримку існуючих та запровадження нових форм співпраці між ЄС та його сусідами на Сході, і, в першу чергу, з Україною. Одним з пріоритетів даної ініціативи є налагодження довгострокових взаємовигідних контактів на рівні окремих регіонів, організацій та приватних людських стосунків. Зважаючи на те, що недостатній рівень економічної та культурної співпраці територій України залишається актуальною проблемою, виникла нагальна потреба у створенні відповідних структур в Україні, які б взяли на себе координуючу функцію у подоланні існуючих перешкод.

В свою чергу для польської сторони корисний ефект від розвитку міжрегіональної співпраці полягатиме у створенні позитивного інформаційного середовища, яке сприятиме розвитку українсько-польських відносин, популяризації напрацювань двостороннього співробітництва, напрацювання безпосередніх контактів польських ділових кіл з Україною, а також загальному економічному, соціальному та науковому розвитку.

І першою ластівкою у цій великій справі має стати проект слобожансько-підляського співробітництва, у рамках якого ми вже окреслили для себе спільні завдання стратегічного характеру.

Олександр ПРИХОДЧЕНКО
Суми

Українське літо на Підляшші

Закінчення з 6 стор.

На жаль, для Росії, країні, в якій я живу, така ситуація вважається просто фантастичним проявленням безкорисності та любові до людей. Тим більше було приємно відчувати, що в Польщі українці цінують та плекають свою любов та пошану один до одного. І, як це не дивно для мене, громадянина Росії, після всіх моїх подорожей до Польщі відчувалося те, що держава не перешкоджає розвитку українського руху та, навіть, підтримує.

Повертаючись до нашого байдаркового рейду можу відмітити тільки те, що останні пів дня я веслував мов скажений, бо був же сильно втомлений і ми з моїм партнером вирвалися вперед настільки, що навіть самі не помітили, як на півтори години раніше за всіх опинилися вже в Козликах, на тому самому хуторі. Ми навіть переплели сам фініш, що відбувся трохи раніше і куди приїхали представники преси: газети, радіо та телебачення. До речі, роблячи ще один відступ від розповіді про сам рейд, хочу зауважити, що всі ці представники преси були українськими, тобто офіційні державні канали у Польщі та Європі без перешкод надають ефіру по радіо та ТБ, а також сприяють випуску газет та журналів національним меншинам, які того прагнуть. Для Росії, на жаль, такі події більше виключення з правил, ніж правило.

Після групових зйомок, фотографування та роздачі інтерв'ю про свої враження від рейду ми все ж таки подолали ще декілька метрів до самого хутору, де на нас чекав уже повноцінний відпочинок у компанії, яка вже встигла добре здружитися. Ми розпалили вогнище, співали українські пісні, смажили на вогнищі смачну вечерю. А потім почав-

ся сильний дощ та гроза, але ніщо не перешкодило нам продовжити свій відпочинок. Трохи пізніше Дмитро Місіюк ще затопив справжню українську баню, в якій майже всі ми змогли відпарити м'язи після напружених фізичних випробувань протягом двох попередніх днів.

А вранці вже прийшов час розвітатися, чого робити зовсім не хотілось. Наші нові друзі роз'їхалися по своїх оселях, а ми поїхали назад у гостинний дім організатора рейду – Луки Чижевського. Втім наша подорож Польщею та знайомство з новою країною та польськими українцями не скінчилось. Ми відвідали ще такі міста, як Варшава та Люблин, погостили ще в одного з головних організаторів рейду – Ігоря Вереміюка та його дівчини Анни (на фото). Вони прийняли нас дуже тепло, показували нам столицю.

Коли прийшов час від'їжджати, то на душі залишився дуже приємний слід: з одного боку це радість за всіх українців у Польщі, які мають можливість без перешкод гуртуватися, підтримувати українську культуру та освіту, почувати себе дійсно на рідній землі, а з другого боку було дуже втішно просто знайти стільки друзів, які виявилися дуже приємними та хорошими людьми. Ми повернулись в Україну, а потім вже й в Росію, але зв'язок зі своїми новими товаришами підтримуємо по сьогоднішній день. До речі, на наше запрошення вже четверо українців з Польщі приїздили до Саратова восени і про це теж можна написати окрему розповідь. Сподіваємося, що і цього літа саратовці знову ж таки відвідають гостинні землі Підляшшя та побачать своїх друзів.

Олександр ДВОЄКОНКО, Саратов

«Вона брала теми, які боялися піднімати інші»

Ювілей 140-річчя народження Лесі Українки – ще один привід по-новому поглянути на постать письменниці в контексті не лише української, а й світової літератури XIX-XX століття, відмовитись від радянського трактування її творчості та твореного в той час образу, а також по-новому, суголосно до сьогоднішніх реалій, про-

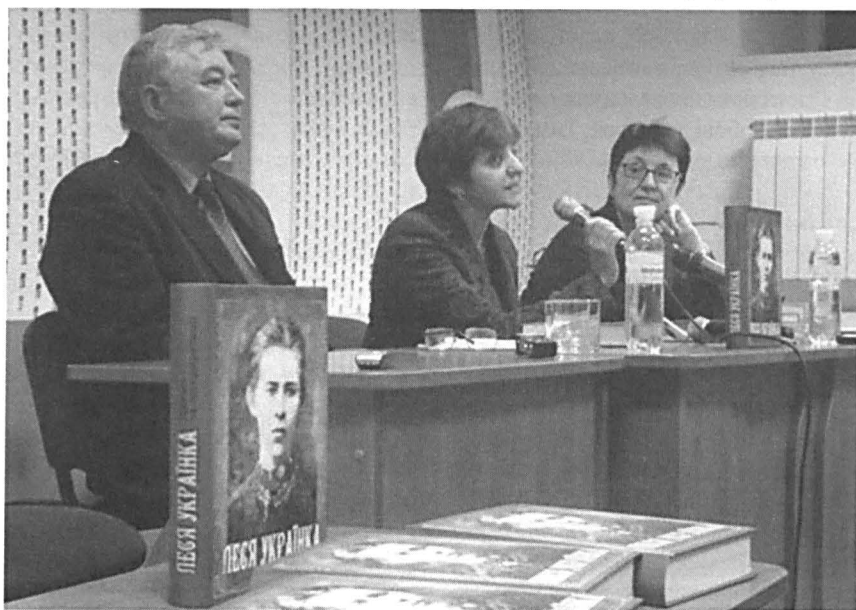
читати її твори. Однією зі спроб нового, сучасного прочитання драматичних творів письменниці став вихід у світ книги «Леся Українка. Драми та інтерпретації», яку 22 лютого презентовано у київській книгарні „Є”.

Нова книжка, ініціатором та упорядником якої виступила Віра Агеєва, літературознавець та професор Києво-

Могилянської Академії, побачила світ у видавництві «Книга», за підтримки Фонду «Відродження». Видання включає в себе 15 драматичних творів письменниці, але чи не більше книга цікава сучасними інтерпретаціями та літературознавчими розвідками, які супроводжують кожен твір і спонукають перечитати його по-новому. Їхніми авторами є провідні українські літературознавці: Наталка Іванова, Тамара Гундорова, Олена Галета, Микола Сулима, Мар'яна Гірняк, Леся Демська-Будзюляк, Марія Зубрицька, Елеонора Соловей, Володимир Панченко, Оксана Забужко, Ростислав Семків, Роман Веретельник, Агнешка Матусяк та Ірина Старовойт.

Як пояснила Віра Агеєва, до роботи вона запросила колег, яких вважає найцікавішими літературознавцями. Планувався вихід збірки, що вмістила би всі 23 драми Лесі Українки, проте з фінансових причин удалося видати лише 15 накладом одна тисяча екземплярів і обсягом 912 сторінок. Над оформленням працювали молоді художники Сергій та Людмила Лук'яненко.

Важливість такого видання Тамара

Леся Українка (1871-1913)

Леся Українка (справжнє ім'я – Лариса Косач) народилася 25 лютого 1871 року в містечку Новограді-Волинському. Батько письменниці, Петро Косач, був освіченою людиною,

членом київської „Старої Громади”, близьким товаришем Михайла Драгоманова. Мати, Ольга Косач, – відома в українській літературі письменниця Олена Пчілка.

Дівчинка виховувалася в культурному українському середовищі, де завжди панував дух національних традицій, піднесеного волелюбства, прагнення знань, вшанування передового суспільного досвіду. Змалечку, вражена тяжкою недугою, туберкульозом кісток, дівчина змушена була подовгу лежати прикутою до ліжка. І сама хвороба, і її лікування завдавали нестерпних мук, але мужня дівчинка терпляче зносила страждання. У перерві між нападами болі Леся вчилася, самотужки освоюючи нові й нові предмети. Програму їй складали батьки. Не довіряючи офіційній шкільній, вони розробили

свою методику: самі добирали літературу, самі визначали обсяги необхідних знань з тієї чи іншої дисципліни. Іноземних мов Лесю навчили спеціально запрошені для цього вчителі. Це дало змогу їй вільно опанувати французьку, німецьку, англійську мови, не кажучи вже про російську та польську. Окрім того, вона добре знала грецьку, латинську, болгарську, італійську, іспанську, грузинську тощо. Маючи за плечима ці знання, поетеса могла знайомитися з найпередовішими досягненнями світової думки і долучатися до них.

Писати дівчина почала ще й не досягнувши десятирічного віку. Вірш «Надія» позначено 1880 роком, а вже через декілька років поетичні публікації, підписані промовистим псевдонімом Леся Українка, почали з'являтися в пресі регулярно.

На початку 1893 р. у Львові виходить перша збірка поезій Лесі Українки – „На крилах пісень”. Серед вміщених у збірці творів виділяється вірш „Contra spem spero”, що сприймається як кредо молодої письменниці, декларація її незнищенного оптимізму. Та особливо гостро – як заклик і гасло – прозвучали у тогочасній суспільній атмосфері „Досвітні огні”.

Початок роботи Лесі Українки над прозовими жанрами пов'язаний із діяльністю гуртка київської літературної молоді „Плеяда”. Тут готували видання для народу з історії, географії, перекладали твори російських та зарубіжних письменників; гуртківці писали й власні твори, які оцінювались на курсах. Так були написані й деякі оповідання Лесі Українки, присвячені переважно соціально-побутовим темам.

Гундорова пояснила наступним чином: *У Лесі Українки дуже сильні драматичні твори. Предметом мого дослідження у цій збірці стала «Одержима». Це одна з найкращих її речей по силі античної напруги і трагічного звучання, написана за кілька ночей біля ліжка її помираючого друга. Вона, так би мовити, заглянула у прірву небуття. А от для Віри Агєєвої важливим було сучасне прочитання Лесі Українки: Розвіяно вже безліч стереотипів. Цим виданням у тому числі: стереотип про Лесю Українку як про революционерку радянського типу, як про атеїстку, як співачку досвітніх вогнів, як авторку, заангажовану лише громадянськими темами.*

Випереджаючи запитання аудиторії про те, чому видано й коментовано саме драматичні твори Лесі, Володимир Панченко зазначив: *Існує в літературознавстві думка, що Леся Українка – це, передусім, драматург. Якби Леся не почала писати своїх драм, то, можливо, вона б не залишилася як поетеса у великому часі.*

Наступне питання, яке може тут може виникнути – це доцільність видання читаної-перечитаної ще зі школи літературної класики. На нього дуже влучно відповідає Віра Агєєва: *Для чого видавати класику? Академічний 12-томник творів Лесі Українки є в інтернеті, отож усі тексти є цілком доступними. Класику, може й не треба видавати, але тут одразу постає пробле-*

Вистава п'єси Лесі Українки „На полі крові”. Театр-студія „Гармидер” (Луцьк)

ма інтерпретації. Я переконана в тому, що класика існує доти, доки її хтось читає. Культурний спадок існує в духовному житті нації доти, доки він є в центрі дискусій, розмов тощо. Насправді те, що ця книжка вийшла – це дуже гарно, тому що ми можемо сказати, що українська держава все-таки не оминула ювілей своєї найбільшої поетеси ХХ століття. Як не як, а це мірило національної гідності, нації, яка є, або якої немає.

Літературознавець наголошує, що це видання покликане спонукати до нового, сучасного прочитання Лесі Українки, адже саме ця письменниця з усіх українських класиків зайняла місце культурного героя на зламі століть.

– Щоби не говорили, але, я думаю, за кількістю того, що написано про Лесю Українку, за кількістю монографій, які вийшли протягом 1990-х – 2000-х років, за кількістю тих обговорень, які вилились навіть на сторінки бульварних видань про Лесю Укра-

їнку і її так звані лесбійські стосунки з Ольгою Кобилянською, Леся Українка без перебільшення стала культурною героїнею кінця ХХ – початку ХХІ століття, цього нашого рубежу віків, – впевнена Віра Агєєва, і пояснює цей феномен трьома основними причинами. Перша з яких – Лесю Українку нарешті прочитали з урахуванням гендерних аспектів.

– Перша причина, чому Леся Українка стала культурною героїнею, це те, що авторка-жінка, і її письмо нарешті відчитали як жіноче письмо, її нарешті прочитали з новим підходом, прочитали гендерні аспекти її творчості, – розповідає Агєєва. Про Лесю Українку писали дуже хороші критики і літературознавці – Віктор Петров (Домонтович), Микола Зеров та інші. Втім, ніхто, здається, крім академіка Білецького цього гендерного аспекту не зауважив. Своєю творчістю вона робила справжній виклик патріархальній культурі. Наприклад, її «Камінний госпо-

З 1893 р. вона перебуває під таємним наглядом, підтримує тісні зв'язки з особами, які були на засланні й багатьма студентами „сумнівної політичної благонадійності”.

У 1898 р. у „Літературно-науковому віснику” з'являється стаття І. Франка про творчість Лесі Українки, у якій він ставить поетку в один ряд із Шевченком.

У своїй другій збірці «Думи і мрії», виданій у Львові 1899 року, Леся Українка вмістила дві поеми: «Роберт Брюс, король шотландський» і «Давня казка». Леся Українка взагалі відзначалася прихильністю до тем, пов'язаних із давньою історією, з далекими середньовічними часами. Але де б і в яких умовах не відбувалися події, зображені в її творах, стосувалися вони виключно сучасності.

Новоград-Волинський, Луцьк, Ковель, село Колодяжне, в якому з 1882 року стала постійно мешкати сім'я Косачів, – це ті місця, де минули, можливо, найкращі роки життя юної поетеси. Ці місця дали їй найголовніше – відчуття батьківщини, народу, його традицій і віри. Усе життя, як дорогоцінний скарб, збирала Леся твори народної поезії. Тут вона згодом стала вірним творчим поворотом своєму чоловікові – Климентові Квітці, талановитому музикознавцю.

У 1894 році родина поетеси оселяється в Києві. Серед людей, з якими Леся Українка постійно спілкується, – Микола Лисенко, Михайло Старицький, інші видатні представники української інтелігенції. Добрі взаємини склалися і підтримувалися з Іваном Франком, Михайлом Коцюбинським. У 1899

році поетеса вперше зустрічається з Ольгою Кобилянською, дружба з якою матиме вплив на творчість обох письменниць. Особливого, життєдайного значення для життя та творчості Лесі Українки набуло спілкування з Сергієм Мержинським, з яким вона познайомилася в Криму під час чергового лікування. Поетеса переймається соціал-демократичними ідеями, що й призвело до її арешту в січні 1907 року.

Феномен таланту Лесі Українки полягав серед іншого в тому, що вона одночасно плідно працювала в різних літературних жанрах. Наприкінці 1890-х – на початку 1900-х рр. з'являються її поеми „Одно слово”, „Віла-посестра”, „Се ви питаєте за тих”, „Ізоля Білорука”, у яких яскраво виявилася схильність до оригінальної обробки світових сюжетів. Активно пра-

цює Леся Українка і як перекладач, її увагу привертають вершинні явища світової літератури – „Макбет” Шекспіра, „Пекло” Данте, „Кайн” Байрона. З метою популяризації української літератури серед російського читача Леся Українка вибирає для перекладу твори на народні теми.

Особливе місце у творчій біографії Лесі Українки посідає фольклор. Починаючи з дитячих вражень (поема в народному дусі „Русалка”) і закінчуючи останньою казкою „Про велета”, він органічно входить у поетичний світ письменниці.

Через хворобу Лесі Українці доводилось багато їздити по світу. Вона лікувалася в Криму й на Кавказі, у Німеччині та Швейцарії, в Італії та Єгипті. І хоча чужина завжди викликала в неї тугу за рідним краєм, але й збагачувала новими враженнями, знанням життя інших на-

дар» – це друга спроба інтерпретувати образ легендарного Дон Жуана в усій європейській літературі, що написана жінкою. Усього ж спроб було близько чотирьох тисяч.

Друге, що страшенно захоплює і особливо суголосне нашому і ще молодшому поколінню – це її містичний, трансперсональний, кассандрівський провидницький досвід, який вона дуже щедро передала через свої твори і який суголосний нашим сьогодишнім містично-релігійним шуканням.

І ще один аспект, який вирізняє письменницю з-поміж її сучасників і не лише, це те, що і вона, і її творчість значно випереджали свій час. Письменниця торкалася багатьох тем, які виявилися пророчими для української історії, писала твори універсальні, по суті не прив'язані до часу і місця (певне саме тому дія багатьох її драм відбувається в античності як певній метафорі універсальності), а головне – Леся Українка була письменницею думуючою на тлі панування філософії кордоцентризму, людиною модерною, з європейським мисленням.

– *Леся Українка писала свої твори на виріст, до них треба доростати, вони цікаві для інтерпретаторів тим, що ніколи не прочитуються до кінця, це не тільки з подвійним дном, а з багатьма. Це одна зі спроб прочитання Лесі Українки*, – говорить Тамара Гундорова. На її думку, Леся Українка лю-

била заходити за межі і виступати проти якихось речей, які сприймалися канонічними.

– *Вона брала такі теми, які боялися піднімати інші люди, вона підняла тему Дон Жуана, тему смерті, входила в дискусію щодо ролі християнства, в багато чому перегукуючись із Ніцше. Вона робила речі нетрадиційні, не прийняті в тогочасному суспільстві. Її творчість абсолютно інакша на тлі української літератури, це творчість митця універсального плану*, – підкреслює Гундорова.

На думку Віри Агєєвої, сучасне прочитання творів Лесі Українки необхідне ще й тому, що за радянських часів роль письменниці значно звужувалась і спрощувалась, як і розуміння її творів: *Леся Українка серед наших класиків ХХ століття найбільше переймається засадничими філософськими проблемами, вона найбільше переймається психологією модерної людини, людини доби європейського модернізму*.

Якщо говорити про біографічні відомості, то ця сторона життя Лесі Українки досліджена непогано. На сьогодні ми маємо фактографію, листи, спогади, статті. Інша справа, як інтерпретується ця біографія, а вона у Лесі Українки неймовірно цікава.

Лариса Косач – це той тип, який називався новою жінкою в європейському модернізмі. Це жінка, яка зневажає певні умовності патріархального суспіль-

ства. Жінка нової доби, прогресивно налаштована Леся, увесь свій життєвий шлях продукувала ідею вільної від суспільства та його моралі представницю не просто прекрасної, а й сильної статі. І в кожному своєму вчинку вона вбачала долю, яка змушує її діяти саме так, *наперекір усьому і всім*. Віра Агєєва підсумовує, що *біографія модерної жінки Лесі Українки, у якій було дуже цікаве життя, ще й досі не написана для сучасного читача*.

Окрім 140-річного ювілею Лесі Українки, цього року в Україні святкують і 100-річний ювілей драми-феєрії «Лісова пісня», яку в 1911 році письменниця, за станом здоров'я перебуваючи в Кутаїсі, написала буквально за 10-12 днів.

До цього ювілею в київському музеї Лесі Українки відкрилась виставка «Образи «Лісової пісні» в графіці». Основа виставки – гравюри десяти відомих художників України – Михайла Дергуса, Юрія Бондаренка, Софії Караффи-Корбут, Олександра Ніколайця, Надії Лопухової, Олени Сахновської, Володимира Перевальського та інших.

Насправді, у фондах музею видатних діячів України зберігаються тисячі робіт на тему «Лісової пісні», тому організатори вирішили обмежитися графікою. Загалом тут представлено близько 30 робіт.

Тетяна ЖУРАВЕЛЬ

родів. Так, у циклі «Весна в Єгипті» (1910), Леся Українка знайомить українського читача з цим краєм, його природою, людьми.

В останнє десятиліття у творчості Лесі Українки переважає драматургія. За порівняно короткий час було написано понад двадцять драматичних творів, які відкрили нову сто-

рінку в історії театральної культури. Функціональне призначення сюжетів притчевого характеру, які брала Леся Українка з історії Давнього Сходу й античного світу, полягало не лише в бажанні «оживити історію», а в прагненні письменниці художньо об'єктивувати духовну суть філософських і морально-етичних шукань та політичних проблем свого часу (драма «Кассандра» (1907), драматична поема «В катакомбах» (1905), драматичний діалог «На полі крові» (1909), драма «Руфін і Прісцилла» (1910), драматична поема «Адвокат Мартіан» (1911)). Про те, що Лесю Українку постійно хвилювала тема митець і суспільство, свідчить її драматична поема «У пущі», над якою вона почала працювати в 1897 р., а завершила в 1909 р.

Визначним досягненням драматургії Лесі Українки є її «Камінний господар». Це одна

з найцікавіших версій легенди про Дон Жуана, до образу якого зверталось багато великих художників. Звернення до образу Дон Жуана мало й конкретні причини. У 1911 р. в журналі «Русская мысль» П. Струве, який у 90-х рр. підтримував культурний рух в Україні, виступив зі статтею, де заперечував доцільність самого існування української культури, говорив про її нездатність використовувати світові образи. Політичне донжуанство Струве обурило Лесю Українку, і, вважаючи, що лише публіцистичної полеміки тут замало, вона написала «Камінного господаря».

Останні роки Лесю Українку жила в Грузії та Єгипті. Невблаганно прогресувала хвороба. Долаючи страждання, вона знаходила силу працювати. На Кавказі вона все частіше згадувала волинське дитинство, перед нею поставали картини за-

думливої поліської краси. Так виник її найвідоміший твір – драма-феєрія «Лісова пісня», яка була написана за кілька днів тяжкохворою поетесою.

Датовані 1913-м – останнім роком життя – твори свідчать, що Лесю Українку не лишають роздуми про громадянські обов'язки митця, його творчий подвиг. Образ співця стає в центрі останньої драматичної поеми – «Орґія». Свій ліро-епічний триптих – «Що дасть нам силу?», «Орфеево чудо», «Про велета», у якому звучить думка про перетворюючу місію мистецтва, письменниця присвятила Іванові Франкові й надіслала до ювілейного збірника на його честь.

Леся Українка померла 1 серпня 1913 року в курортному грузинському містечку Сурамі. Тіло її перевезли до Києва й поховали на Байковому кладовищі.

Podlascy Ukraińcy w świetle spisu powszechnego z 1897 roku

Paradoksem Północnego Podlasia, gdzie w pierwszej połowie XX w. miało miejsce narzucanie przez władze polskie i radzieckie identyfikacji narodowościowej wg kryterium wyznaniowego, jest to, że najrzetelniejsze dane o liczebności ludności ukraińskiej podaje powszechny spis ludności Imperium Rosyjskiego (*Pierwaja wsieobszczaja perepiś nasielenija Rossijskoj impierii*), przeprowadzony przez administrację rosyjską przez 114 laty – 8-9 lutego 1897 r.

Wśród 14 pytań spisu przeprowadzonego przez Centralny Komitet Statystyczny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych były też pytania dotyczące języka ojczystego i wyznania.

Rezultaty spisu opublikowane zostały jedynie częściowo – w stosunku do guberni i powiatów. Wynika z nich, że Imperium Rosyjskie zamieszkiwało około 26 mln osób posługujących się językiem ukraińskim. Największy odsetek ludności ukraińskiej miały wówczas gubernie: połtawska (92,3%), charkowska (80,5%), podolska (80,1%) i kijowska (79,2%), zaś najbliższa do pow. bielskiego gub. wołyńska 70,2%.

Natomiast południową część ówczesnej gub. grodzieńskiej, stanowiącą niegdyś północne rubieże Rusi Halicko-Wołyńskiej, a więc okolice Bielska, Brześcia, Kamieńca i Kobrynia zamieszkiwała 360-tysięczna rzesza ludności ukraińskojęzycznej. Ogółem w całej guberni grodzieńskiej zapisano wówczas 362,5 tys. osób, których językiem ojczystym był ukraiński, z tym że w powiatach grodzieńskim, sokólskim, białostockim, wołkowyskim i słonimskim jej liczba była znikoma (razem około 2 tys.). Największą grupą językową byli tu oczywiście Białorusini, których w całej guberni naliczono 705 tysięcy.

Wg oficjalnych danych spisowych największą liczbę ludności ukraińskojęzycznej miały powiaty kobryński – 146,8 tys. (79,8% ogółu ludności) i brzeski – 140,6 tys. (64,7%). Ludność ukraińska zajmowała cały obszar obu jednostek administracyjnych, zamieszkując głównie wsie, natomiast w obu miastach zdecydowanie przeważali Żydzi, którzy byli też drugą grupą językową pod względem liczebności – 25,3 tys. (13,8%) w pow. kobryńskim i 45,4 tys. (20,9%) w brzeskim. Osób z ojczystym językiem białoruskim spisano tu stosunkowo niewiele – 4 tys. (1,8%) w pow. brzeskim i 1,6 tys. (0,9%) w kobryńskim. Wiej-

zarejestrowano też pewną liczbę ludności rosyjskojęzycznej – 17,8 tys. w brzeskim, 5,7 tys. w kobryńskim i 4,2 tys. w prużańskim oraz ludności polskojęzycznej – 8,5 tys. w pow. brzeskim, 4,2 tys. w kobryńskim i 1,9 tys. w prużańskim.

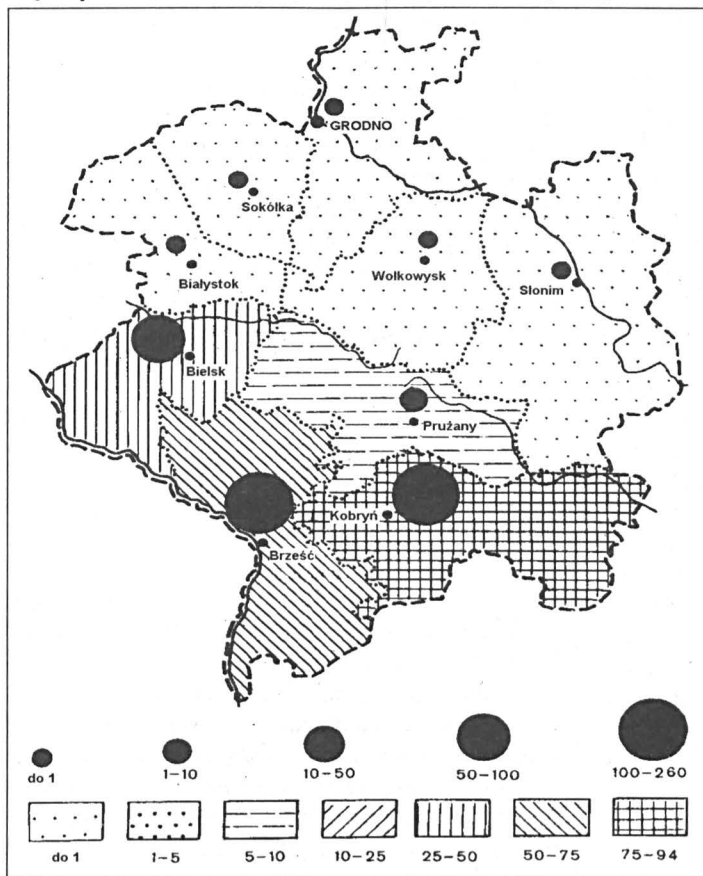
Inny obraz widzimy w pow. bielskim, przez którego środek przebiegała ukraińsko-polska granica językowa. Wprawdzie i tutaj najliczniejsza była ludność ukraińskojęzyczna licząca 64,3 tys. osób (39,1% ogółu mieszkańców powiatu), ale na drugim miejscu znajdowała się już ludność polskojęzyczna – 57,3 tys. (34,9%), a dopiero za nią ludność żydowska – 24,5 tys.

(14,9%). Rosyjski miał być językiem ojczystym dla 9,8 tys. (5,9%), zaś białoruski dla 8,1 tys. (4,9%) mieszkańców powiatu bielskiego. Innymi językami, głównie niemieckim, w rodzinnym gronie posługiwało się na tym terenie około 500 osób.

Wśród mieszkańców miast powiatu bielskiego największą grupą była ludność żydowska, posługująca się językiem jidysz – 8.973 osoby (polskim – 3.935, ukraińskim – 2.599, rosyjskim – 2.318, białoruskim – 250, niemieckim – 79, litewskim – 5, rumuńskim – 1). Wyjątkiem były tu Kleszczele, gdzie ukraiński był językiem ojczystym ponad połowy mieszczan – 1.087 osób (jidysz – 710, rosyjski – 114, polski – 91, niemiecki – 11).

Zaskakująco wysoka w danych spisu jest liczba ludności rosyjskojęzycznej, którą trudno wytłumaczyć obecnością ludności przybyłej z Rosji (głównie duchownych, urzędników i żołnierzy).

Najprawdopodobniej tak znaczna liczba ludności rosyjskojęzycznej może wynikać z tego, że podali go jako ojczysty prawosławni mieszczaństwo nie znający już języka ukraińskiego i posługujący się na co dzień językiem polskim lub rosyjskim.

Liczba ludności ukraińskiej w gub. grodzieńskiej w tys. osób i jej odsetek w poszczególnych powiatach

ska ludność ukraińskojęzyczna w liczbie 9,3 tys. zamieszkiwała też południowe obrzeża pow. prużańskiego (należała do niego wówczas Hajnówka z okolicą), w którym zdecydowanie przeważała już ludność białoruskojęzyczna – 105 tys. (Żydów – 17,8 tys.). W każdym z tych powiatów

Niewątpliwie zawyżona została również liczba ludności rosyjskojęzycznej na terenach wiejskich, gdzie miało jej być aż 7,5 tys. Znacznie zawyżona wydaje się też liczba ludności białoruskojęzycznej, gdyż w XIX-wiecznych granicach pow. bielskiego gwary białoruskie występują jedynie w kilku wsich na wschód od Narwi (m.in. Ochrymy, Kapitańszczyzna, Hożna).

Można więc przyjąć, że rzeczywista liczba ludności ukraińskojęzycznej w powiecie bielskim u schyłku XIX w. mogła wynosić nawet ponad 70 tys. osób. Ten szacunek znajduje potwierdzenie we wcześniejszych danych o składzie wyznaniowym pochodzących z drugiej połowy XIX w. Wg danych dostarczonych przez duchowieństwo w pow. bielskim miało w 1857 r. mieszkać 48,8 tys. prawosławnych, 45,6 katolików oraz 11,9 tys. Żydów, zaś w 1886 r. – 67,4 tys. prawosławnych, 54,7 tys. katolików oraz 19,6 tys. Żydów.

Zarzuty co do rzetelności spisu 1897 r. stawiane były także przez stronę polską. Jednak nawet przyjmując za uzasadnione domniemanie, że spis tendencyjnie zaniżał liczbę ludności polskojęzycznej, nie można zakwestionować faktu wyraźnego podziału powiatu bielskiego na część wschodnią, którą zamieszkiwała głównie ludność etnicznie ukraińska i zachodnią, gdzie przeważała ludność polska.

Podkreślał to m.in. w swym opisie powiatu bielskiego polski ludoznawca Ludwik Czarkowski (1855-1928), działacz Ligi Narodowej (tzw. endecja), który w latach 1884-1894 prowadził praktykę lekarską w Siemiatyczach: *Podlasie etnograficznie nie jest jednolite; dwie trzecie północno-zachodnie całego jego obszaru zamieszkuje plemię lechickie (Podlasianie); jedna trzecia, południowo-wschodnia, zajęta jest przez Rusinów (Bużanie, Ukraińcy).*

Oczywiście *Pierwszy powszechny spis ludności Imperium Rosyjskiego* nie wniósł niczego nowego w kwestii granic obszarów etnicznych w tzw. Rosji Zachodniej, gdyż były one już w miarę dokładnie opisane przez rosyjskich, ukraińskich, białoruskich i polskich językoznawców, etnografów i historyków. Pozwolił on jednak w miarę dokładnie (na ile to było możliwe w sytuacji politycznej panującej w państwie carów) określić liczbę ludności posługującej się poszczególnymi językami narodowymi.

Jerzy HAWRYLUK

Хто українець на Пудляшшю – запишися сам!

Zakończenie ze str. 5

Pytanie o język znajduje się po numerem „15” i ma treść: **„Jakim językiem(ami) zazwyczaj posługuje się Pan(i) w domu?”**, a także komentarz, że chodzi o „język używany w codziennych kontaktach domowych z osobami najbliższymi – nie należy mylić ze znajomością języka obcego”. Mamy tutaj trzy warianty odpowiedzi: „1) wyłącznie polskim”, „2) polskim i innym(i) niż polski (podać jakim/i)” „3) wyłącznie innym(i) niż polski (podać jakim/i)”. Osoby, których praktyka domowa odpowiada wariantowi drugiemu lub trzeciemu, mogą podać jeden lub dwa „języki inne” – korzystając z dostępnej przy pytaniu listy z nazwami lub wpisując własne określenie.

Oczywiście takie same pytania zadach rachmistrz spisowy osobom, które nie dokonają samospisu. Powinniśmy jednak pamiętać, że podczas NSP 2011 nie zostaną spisane wszystkie mieszkania, więc jeśli pragniemy, aby nasza deklaracja na pewno została wzięta pod uwagę przy wyliczaniu końcowych wyników spisu, powinniśmy starać się spisać sami – chociażby korzystając z pomocy innych osób dysponujących komputerem i dostępem do Internetu.

Pytania o narodowość, język i wyznanie w badaniu reprezentacyjnym

Trzy wyżej omówione pytania są też w o wiele dłuższym formularzu tzw. badania reprezentacyjnego. Znajdziemy je w pierwszej części formularza, w module oznaczonym numerem 10 i noszącym tytuł „Narodowość i język, wyznanie”. W tym formularzu będą jednak jeszcze dwa pytania – o język ojczysty i przynależność wyznaniową.

Pytanie o język ojczysty jest oznaczone numerem „3” i ma treść: **„Jaki jest Pan/Pani język ojczysty?”**. Jest też opatrzone wyjaśnieniem, że chodzi o „język, którego nauczył(a) się Pan(i) jako pierwszego we wczesnym dzieciństwie – np. od matki”. Można wybrać dwa warianty odpowiedzi: „1. język polski” lub „2. język inny niż polski”. W drugim wypadku należy wybrać odpowiednią pozycję na

rozwijanej liście lub wybrać kategorię „inny – wpisać jaki” oraz wpisać własne określenie.

Na zasadzie dobrowolności można odpowiedzieć na pytanie o **przynależność wyznaniową**, opatrzone numerem „4”: **„Do jakiego wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Pan/Pani należy?”**. Ponownie do wyboru mamy listę z nazwami kościołów i związków wyznaniowych lub możemy wpisać własne określenie. Można też wybrać opcję: „nie należę do żadnego wyznania” lub „nie chcę odpowiadać na to pytanie”.

Szansa, z której powinniśmy skorzystać

Podczas poprzedniego spisu powszechnego, w 2002 roku, narodowość ukraińską i posługiwanie się językiem ukraińskim w gronie rodzinnym zadeklarowało ok. 1,4 tys. mieszkających w woj. podlaskim obywateli polskich – głównie w Białymstoku oraz w Bielsku Podlaskim i Hajnówce wraz z okolicznymi gminami. Nie jest to liczba imponująca, ale takie właśnie rozmieszczenie geograficzne świadczy o krystalizowaniu się – wbrew wielu zewnętrznym okolicznościom – ukraińskiej świadomości narodowej i językowej wśród Podlasiaków mieszkających nad Bugiem i Narwią. Niewątpliwie przez dziesięciolecie, które minęło od 2002 roku, proces ten się pogłębił i znajdzie swoje odbicie w wynikach obecnego spisu.

Można też spodziewać się, że poszerzony wachlarz pytań i odpowiedzi dotyczących tożsamości narodowej i etnicznej pozwoli trafniej ująć rozmaite stany świadomości mieszkańców naszego regionu, a także bardziej wiarygodnie pokazać jego specyfikę. Będzie to jednak w znacznym stopniu zależało od postawy każdego z nas – także poprzez propagowanie we własnym otoczeniu wiedzy o zasadach i mechanizmach przeprowadzania spisu, a nawet poprzez pomoc w dokonaniu samospisu osobom nie mającym wprawy w korzystaniu z komputera i Internetu, które deklarują chęć dokonania tego zgodnie z zawołaniem: Chto Ukrajinec na Pudłaszu – zapiszysia! ■

«Що ж ми хлопці молодіє в цара заслужили?»

(Рекрутські пісні в підляському фольклорі)

Одним із жанрів станових (суспільно-побутових) ліричних пісень в українському фольклорі є рекрутські, солдатські та жовнірські пісні. Їх виникнення було пов'язане із заведенням у Європі примусової військової служби чоловіків різних верств населення. На українських землях, що приналежали Росії, примусовий набір до війська запроваджено наприкінці XVIII ст., коли Україна втратила рештки автономних прав після зруйнування Запорозької Січі.

Рекрутчина стала трагічним явищем в історії українського народу. Вона спочатку була довічною, проте такий вид військової повинності обняв українських селян ненадовго, тому що зараз після його заведення на українських землях, цариця Катерина II провела реформу та в 1793 році скоротила службу до 25 років, а в 1834 цар Микола I – до 20-ти. Однак надії повернутися додому та побачитися з рідними у рекрута надалі майже не було. Щоденна виснажлива муштра, жорстокі покарання, погане харчування, холод і бруд, походи та криваві бої спричиняли передчасну смерть рекрутів, які йшли на службу молодими і здоровими. Ті, яким пощастило, верталися як старі люди, нерідко каліки, зламані фізично і морально. Братися до землі, а неодруженим – шукати пари, було вже запізно.

Термін служби час від часу зменшувався. З 1874 року, коли військова служба стала обов'язковою для всіх чоловіків, до царської армії брали на сім років, на початку XX ст. – на п'ять.

Подібно було і на західних українських землях, які належали до Австро-Угорської імперії. Там першу спробу ввести військову повинність здійснено наприкінці XVIII століття. Однак на відміну від східних українських земель, легше було від служби відкупитися.

Нове суспільне явище стало темою народної творчості, головню нового пісенного жанру, який відображував трагізм долі новобранця та його сім'ї –

рекрутських та солдатських пісень. На західних українських землях їх звали теж жовнірськими або вояцькими. Вони виникали пізніше ніж козацькі, бо з XVIII століття, однак генетично з ними пов'язані – деякі це змінені варіанти козацьких пісень, а в багатьох із них повторюються мотиви характерні для старіших жанрів українського пісенного фольклору.

Солдатські (рекрутські) пісні побутували й побутують на Північному Підляшші, та їх записи знайдемо в різних публікаціях. Збірка «Пісні Беласточчынь», видана білоруською мовою, поміщує майже 30 таких творів, більшість яких зафіксована на україномовній території між Бугом і Нарвою (частину із них в оригінальних варіантах знайдемо також у старих номерах «Ніви» і щорічнику «Беларускі каляндар»). Кільканадцять рекрутських пісень увійшло також до книжки «Традиційні пісні українців Північного Підляшшя». Окрім цих видань та менших публікацій (пісенник села Даші, статті в «Над Бугом і Нарвою» тощо), буду користатися своїми власними записами, здійсненими між іншими в Кожині, Добриводі, Микуличах.

Терміни «рекрутський» та «солдатський» у відношенні до пісень часто вживається замінно, проте, як зауважує проф. Віктор Давидюк у книжці «Вибрані лекції з українського фольклору», рекрутським звали пісні, які виникали до 1874 року. Однак, коли в Росії було введено загальну військову повинність, замість французького слова «рекрут» почали вживати італійське «солдат». Відтоді вживається назви «солдатські пісні».

Підляські рекрутські пісні є часто варіантами загальноукраїнських творів. Дослідниця підляського фольклору Єлизавета Томчук (Рижик) зауважує: «Ці пісні, які можна записати на Підляшші, дуже подібні за текстом і мелодією до пісень, яких співають передусім на Поліссі. Особливо в Сарненському і Дубровицькому районах Рівнен-

ської області можна почути майже однакові зразки» («Записали милого в солдати...», в: «Над Бугом і Нарвою» № 3/1995).

У книжці «Українська усна народна творчість» знайдемо поділ цих пісень на три тематичні цикли: набір рекрутів і їх проводи до війська, солдатське життя та повернення додому. Проте, одна і та ж сама пісня неоднаково фіксує ці етапи: в одних – вся картина перебування в армії від набору до повернення або смерті, в інших – лише якийсь один епізод.

На Підляшші збереглося найбільше ліричних пісень, яких головний зміст, це передусім: прощання з найближчими, розпач матері, коханої дівчини, дружини, смуток хлопця. Натомість, менше тут творів, у яких описується солдатське життя, криваві бої, війну. Це, ймовірно, тому, що головними інформантами – носіями підляського фольклору – є найчастіше жінки, яким, здається, більш до вподоби ліричні пісні при любові. Натомість, рекрутські пісні, які змальовують жорстокі сторінки життя солдата, більш – так би мовити – «чоловічі». Окрім того, цей репертуар, як і весь фольклор, дуже швидко занепадає. Це видно, коли порівняємо давніші збірки підляських пісень з новішими та з репертуаром фольклорних ансамблів. От, наприклад, цікаві зразки рекрутських пісень поміщує збірка «Пісні Беласточчынь». На жаль, багато з того, що записав білоруський дослідник Микола Гайдук, сьогодні вже важко почути від старших підляських співаків.

Набір рекрутів та їх проводи до війська

Набір хлопців до війська у різних періодах виглядав по-різному. До 1861 року керував ним власник села. Його вибір був найчастіше самовільним – у рекрути він посилав головню непокірних, бунтівливих хлопців. Як хлопець, так його сім'я звільнялася від кріпацт-

Тарас Шевченко. Казарма (1856-57 рр.)

ва. Однак вільними людьми вони ставали лише формально – хлопець потрапляв до війська, а його сім'я, від якої забирали землю, йшла на жебри. Після скасування кріпацтва, кому йти до війська вирішувала сільська громада, до якої входили заможні господарі. Тому й під час набору нерідко панували несправедливість і хабарництво.

На Підляшші тяжко зараз записати пісні, в яких змальовані ці історичні факти. Дуже цікаві твори знайдемо в книжці «Песні Беласточчыны», в якій, однак, усі українські пісні з Підляшшя перекладені на білоруську мову (тому й доведеться цитувати такі неавтентичні версії). Серед них є рекрутська пісня записана в 1962 році у Вуорлі від 70-літнього чоловіка, в якій говориться про «критерії» набору до війська:

Сталася ў нас навіна –
Клічуць войта да двара.
Будуць яму талкаваці,
Каго ў рэкруты забраці.
Бо узяўшы багача,
Багач выкупіцца,
А ўзяўшы дварака,
Дварак выпрасіцца.
А дзе пяць – там не ўзяць,
Дзе чатыры – не баяры.
Трэба ўзяці такога,
Што не мае нікога:
Ані бацькі, ані маці –
Блукаецца, як цяляце.
Мае сястру адну,
Але і тая ў двары
Служыць у пана.

Далі – співається у цій підляській пісні – сестра намовляє брата, щоб утікав у ліс перед війтом і десяцькими, стараючись у такий спосіб вберегти брата від військової служби. Нерідко виходом була саме втеча на певний час з села. Тоді замість нього брали до війська хлопця, якого громада визначила підставним. На цей мотив в українських рекрутських піснях звертає увагу проф. Віктор Давидюк.

Рекрутчина виступає у піснях як соціальне зло, від якого страждали найбідніші. Багаті викупляли своїх синів, або просто давали хабарі тим, від кого залежав вибір. Натомість до війська йшли найчастіше ті, які не могли відкупитися, при чому ніхто не дивився, чи віддавали сиротину чи чоловіка, який був одружений, мав дітей:

Приймут женатого, приймут
холостого,
Приймут сіротину, што й нема нікого
(Кожино)

У пісні «Ішла, ішла чорна хмара» з села Куойли засуджується за несправедливий вибір громаду, яка записує в рекрути сина бідної вдови, а не п'яниць.

Чималу групу підляських пісень складають твори, в яких з'являється мотив рекрута-сироти, рекрута-вдовиного сина. Часто рекрутчина була вже вписана в долю хлопця, якого народила вдова:

Іде іде чорна хмара а за ёю сіва
Породіла бі́дна вдова солдатського
сина

Ще й не успіла вона його
за рученьку взяти
Запісали прочиталі в рекрути оддати
(Чижі)

Хлопців новобранців в'язали шнурками і закували в кайдани. Все супроводжувалося голосіннями його рідних.

Дослідники українського фольклору добачають аналогії поміж рекрутськими піснями, які є доволі молодими творами, та дуже давніми, бо ще дохристиянськими похоронними голосіннями. Тому й говориться про рекрутські голосіння. Зв'язок з раннішою традицією фольклористи добачають також у символічних образах проводу хлопців у рекрути, які пов'язують з давнім ритуалом ініціації, коли хлопця віддавали до двору князя.

Мотиви ловів та в'язання рекрутів – рідші в підляському фольклорі. Також про обов'язкове «гоління чуба» менше згадується в підляських піснях. Проте, один з прикладів можемо знайти в книжці Миколи Гайдука – в україномовній пісні з села Осуовка, що в гміні Чижі (очевидно в перекрученій версії):

Як возьмуць мяне ў рэкруты,
Астрыгуць, абрыоць, жоўты
кудзеркі.

Стриження на лисо новобранця дуже драматично представлено зокрема в рекрутських піснях на Закарпатті та Буковині, де одним із визначальних елементів чоловічої краси було довге волосся.

Рекрутчина була трагедією для молодого хлопця. Тому й у багатьох піснях розкриваються сумні думки, переживання новобранців, страх перед новим життям, яке означає поневір'яння на чужині без надії на швидке і щасливе повернення додому, до сім'ї, коханої.

Настрій цих пісень дуже мінорний. Вони переповнені смутком і жалем. Особливо трагічно змальований у них момент набору до війська:

Летілі соколи з чужої сторони
Заплакали хлопці молодіє стоявши
у прийомі
Вони заплакали а ще й затужили
Што ж ми хлопці молодіє в цара
заслужили (Тиневичі-Великі)

Цікавий образ набору до війська знайдемо в пісні з Черемхи-Села, яку співають також у Дашах:

Там полковник стояв
Дрібні листи писав
Молодіє новобранці
У шерехи розставляв
Ой ви хлопці мої
Новобранці мої
Заспивайте тую пісню
Що й сподобалася мні
Хлопці радом стали
Грумку пісню спелі
Дрибненькими сльозоньками
Всю дорожку скропили

Багато рекрутських пісень присвячених темі кохання. Це найчастіше нещаслива, безнадійна любов, яка несе з собою велике страждання для молодої дівчини:

Одна гора високая, а другая крута
Дурна дівка без розуму, що любить
рекрута
Рекрут ходит, рекрут любить, рекрута
забирають
Дурна дівка без розуму з жалю
умліває (Микуличі)

Кохання також не для новобранця:

Коли калина ни цвила
То ни ламай калини
Як ти ще в армії ни був
То ни кохай дивчини (Даші)

Калина в цій дуже популярній на Підляшші пісні, як і в цілому українському фольклорі, є символом кохання. Зламана калина означає нещасливу любов, покинуту дівчину, або її втрачене дівочтво.

Часом тема любові рекрута і дівчини не переповнена смутком. Так є в популярній пісні «Била мене мати березовим прутом», головна тема якої, це хитрощі, до яких удається дівчина, щоб у таємниці перед матір'ю зустрітися з коханим рекрутом. Однак таких «легших» за змістом рекрутських пісень у підляському фольклорі мало.

Тема набору до війська завершується мотивами прощання з близькими – сім'єю, найчастіше матір'ю, дружиною або коханою дівчиною. Особливо трагічно звучать пісні, в яких йшов до війська єдиний син матері, або коли у новобранця були дружина й діти:

Записалі милого в солдати,
Плаче ойцец, ще й рідная мати
Не плач батьку, ще й мати рідная,
Нехай плаче жінка молодая.
Нехай плачут маленькі діти,
Зостаються сироти на світі
(Микуличі)

Рекрутчина була великою трагедією як для новобранця, так і його сім'ї. Молодий хлопець вирушав до війська на багато років, а найчастіше назавжди, тому й прощалися з ним, як з померлим. Мотив оплакування новобранця частий у підляському фольклорі та зустрічається в піснях у Дуб'яжині, Тиневичах-Великих, Кожині:

За багатим сином батько й мати
плаче
А за сиротою чорни ворон кряче
За багатим сином плаче вся родина
А за сиротою красіва дівчина
(Дуб'яжин)

Сирота, за яким ніхто не заплаче, є героєм багатьох рекрутських, але й давніших за походженням – козацьких пісень. Нічого в тому дивного, оскільки багато рекрутських пісень є варіантами козацьких, в яких просто слово «козак» замінено «солдатом». Це помітимо хоча б у творах, що розповідають про вирушання молодого хлопця на війну, з якої можливо й не повернеться. Тому в пісні з Дуб'яжина знайдемо ті ж самі мотиви та прийоми, що наприклад у відомій козацькій пісні «Полечко-поле» (порівняння – один багатий син, другий сиротина, порівняння-паралелізми – родина плаче – чорний ворон кряче тощо).

Також для козацьких пісень характерний прийом неможливого, який використовується описуючи момент про-

щання хлопця з сім'єю – козак, а згодом новобранець знають, що вже ніколи не повернуться додому:

Ой колі ж ти муой синочку вернешся
у гості
Як наросте руодна мамо трава на
помості (Чижі)

Мотив наростання трави на помості виступає у багатьох підляських піснях, між іншими в Куойлах і Дашах.

Вийді ти сьостро на круту гору
Стань подівісе на бистру воду
Як по туй воді^е буде куонь плисті
Тогди я буду у вас гостіті
(Тиневичі-Великі)

Особливо популярний для козацьких пісень є мотив сіяння піску на каменю, який виступає у фольклорі усіх регіонів України. Знайдемо його в рекрутській пісні з українськомовного села Куойли, яку білоруською мовою подається у книжці «Пісні Беласточчыны»:

Вазьмі, сястронка, ячменьку
жменьку
І пасей, пасей на тым каменьку:
Як той ячмень на каменю зыйдзе,
Тады твой брацік у госці прыйдзе.

Як зауважує проф. Віктор Давидюк, чим давніша за походженням рекрутська пісня, тим більше у ній спільного з козацькими піснями.

Рідшими серед солдатських пісень на Підляшші є твори позбавлені мотиву горя і страждання. Такий характер мають жовнірські пісні, яких дослідники інколи розглядають як окремих жанр українського фольклору. Їх героєм є наприклад хлопець, що йде до війська добровольцем – взяв не по мислі жінку та вирішив служити. Такі твори знайдемо в збірці «Пісні Беласточчыны». Зокрема одна з них дуже цікава, тому що є це варіант відомої в Україні пісні «В Бердичеві славнім місті», в якій іронічно змальований спосіб наймів хлопців до австро-угорської армії. Полягав він у тому, що до сіл приїжджали жовніри, які розтринькували гроші в корчмі та розхвалювали життя у війську. Ось підляський, збілорусизований варіант тої пісні з Вуорлі:

Прыстань, Юрка, да вербунку –
Будзеш есці з маслам булку,
Будзеш як панок, хадзіці –
Булавою вошы біці.

Однією із воєн, у яких приходилося проливати свою кров молодим чоловікам з Підляшшя, забраним до царської армії, була Кримська війна 1853-1856 років, у якій внаслідок боєвих дій та хвороб загинуло біля 130 тисяч солдатів. Позитивним наслідком цієї невдачі для Російської

імперії війни була лібералізація політичного режиму (саме тоді з'явилися такі поняття, відігріті у 1980-х роках, як „гласність” і „перестройка”) та ліквідація неволі селян. На картині Григорія Шчаєва – Бій на Малаховому кургані в Севастополі у 1855 році.

А ось версія співана в Україні:

Пристань, Юрку, до вербунку,
Будеш їсти з маслом курку,
Будеш їсти, будеш пити,
Будеш, як панок, ходити...

Відомий теж такий варіант:

Пристань, пристань до вербунку,
Будеш їсти з маслом булку,
Будеш їсти, будеш пити,
Довбешкою воші бити!

Цитований фрагмент цієї пісні функціонує зараз в Україні як прислів'я.

Солдатське життя

На Підляшші збереглося небагато творів, у яких описане солдатське життя. Коли однак згадується щоденність та воєнну дійсність, відтворюється це досить узагальнено.

Перш за все у цих піснях з'являється мотив самотності, туги за коханою дівчиною, сім'єю, страх перед смертю на чужині. Є також згадки про жахливі побутові умови, як у пісні записаній М. Гайдуком у Рудутах, та надрукованій у перекладі білоруською мовою:

– Каб ты, мама, знала, якое мне гора,
То ты праплыла б праз сінае мора.
Каб ты, мама, знала, якая мне беда,
То ты б мне прыслала кавалачак
хлеба.

Кавалачак хлеба і крышынку солі,
Ой, Божа, мой, Божа, у якій я няволі.

Часто тяжкі думки вояка передані, як у цитованій пісні, у формі монологу, спрямованого до матері, або коханої дівчини, а також у формі листа.

Без деталізації відтворена теж воєнна дійсність – бої, кровопролиття, каліцтво, смерть. Знайдемо тут багато спільних рис з козацькими творами, де дуже поетично представлена зокрема смерть героя. Ось ще один приклад солдатської пісні, яка записана в Гайнівці, з книжки «Пісні Беластоцьчын» (на жаль, знов у перекладі):

Ляцелі кулі цераз гару
І прастрэлілі грудзі белыя.
Палілася кроў рэчкаю
Аж да самага Дунаю.
А ў тым Дунаю мутная вада –
Там плакала маці мая.

Дунай в українському фольклорі зображується не як річка, а саме як межа, кордон між світом живих та світом мертвих. Дунайська вода відкриває шлях на той світ, тому в багатьох козацьких піснях її згадується у момент смерті козака.

Рекрутські пісні з козацькими єднає велика поетичність. Смерть солдата часто показана дуже символічно: над ним літає чорний ворон – символ смерті, коло нього стоїть кінь, вірний друг,

який у фольклорі є перевізником з одного світу на інший, з'являються також символічні образи орла чи зозулі. Часом смерть представлена як вінчання з сирогою землею.

Поетичний образ вбитого солдата, який асоціюється з козацькими піснями, помітний також у солдатських піснях записаних у Денисках, Вуорлі, Тиневичах-Великих, Гайдукувщині та Чижах. Часто з'являється у них образ матері, також характерний для козацьких пісень:

Ждала ждала маті сина то й плакати
стала
Коб я міґла орлі крила ще й соколі
очи
Полетіґла б я шукаті хоч темної ночи
Залетіґла б на Вкраїну заковала куку
Подай же мніґ муой синочку хоч
правую руку
Рад би тобіґ моя маті обіґ дві податі
Рижий пісок сира земля не даюґ
устаті (Чижі)

Образ матері-зозулі, яка летить на Україну до свого сина, знайдемо також у пісні з села Куойли.

Серед рекрутських пісень є на Підляшші твори, які показують життя сім'ї, коханої солдата під час його перебування в армії. Це найчастіше бідкування родини, яка залишилася без господаря, переживання матері за свого сина, туга коханої дівчини, страждання не-

вістки, яку знелюбила свекруха. Дуже популярна в регіоні зокрема пісня «Висилала мати сина у солдати», яку в різних варіантах співають у Микуличах, Добриводі, Чижах та багатьох інших селах. Її основний сюжет – баладний: мати проводить сина в солдати та невістку закликає в тополю.

З'являються у цій групі також твори оптимістичного характеру, як жовнірська пісня з села Опака, у якій хлопець, отримавши лист від коханої, просить відпустити додому:

Пане поручніку, одпусти додому
Пише лист дівчина, що тужит
за мною
Рад би одпустити, тільки не самого,
Дам тобі на поміч коня вороного
Коня вороного, шолкове сидельце
Поїде до дівчини, розвеселі серце.

Повернення солдата додому

Ця група пісень досить невелика. Майже відсутні на Підляшші твори, в яких з'являється образ солдата-каліки. Більше тут натомість пісень, у яких говориться про невеселе повернення до зрадливих наречених, жінок чи товаришів. Про це розповідає між іншими пісня з села Микуличі:

Товаришу, товаришу, гляди моєї
дівки.
Як я з війська повернуся, нап'ємся
горілки.
Козак з війська вертається, іде він
до хати.
Мале дитє, малесеньке, рачкує
по хаті.
Волів би я з коня впасти, головку
побити.
Чим з тобою, товаришу, горілоньку
пити.
Волів би я з коня впасти, то й
на смерть забитись.
Чим з тобою, дивчинонько, тепера
оженитись.

Часто в підляських рекрутських піснях солдат повертається додому, а його мила вже заміжня, має дитину:

Як я у армію ішов,
То ти була дівчина.
Як я із армії пришов,
То ти колишиш сина (Даші)

Образ укоханої солдата, яка колише дитину, доволі популярний у рекрутських

піснях на Підляшші. Часом твори про повернення оптимістичні, як цитована вже пісня з села Опака:

Іде козак, іде, ворота минає,
Вийшла стара мати, жолнежа витає.
Жолнежу, жолнежу, то твоя причина,
По твоюй причині дочка має сина.

Інший образ повернення додому знайдемо в згаданій раніше пісні «Висилала мати сина у солдати» – хлопець приходить додому та не застає жінки – вона стала тополею, залишаючи маленьку дитину. Сімейні конфлікти в підляських варіантах цієї пісні дуже гострі. Зла свекруха незлюбила молоду невістку, однак коли солдат закликає милу-тополю вернутися додому, вона відповідає:

Ой як умре мати через три години
Тогди я вернуся до своєї дитини
(Микуличі)

Образ злої матері знайдемо також у пісні з села Даші – солдат приїжджає додому з дружиною, якої мати не хоче визнати:

Ой, рада я сину,
Що й з війська вернувся.
Но ни рада сину,
Що й в войску вжинився.
Дам я тобі сину,
Меду, горилиці,
А чужою невістці
Горкії трупизни.

У варіанті цієї пісні з Орішкова солдат і його дружина, якої не хоче прийняти свекруха, самі труяться.

Дуже рідкісним у рекрутських піснях є мотив героїчного повернення солдата додому. Образ чоловіка, який гордиться тим, що він солдат, знайдемо в пісні записаній Миколою Гайдуком (неподана місцевість):

– Ой, ты мой сыну раджоны,
Дзе твой вянок вячоны?
– Я вянчаўся пры палку –
Востра шабля на баку.

Підляські солдатські пісні відносно молоді за походженням. Багато із них виникло наприкінці XIX століття, коли військова служба тривала «лише» сім років – «Ой поїде, поїде на сім літ на воєнку» – співається у рекрутській пісні з Кожина. Ці пісні народ складав

і пізніше, коли рекрутську повинність поступово скорочували. Тому деякі твори наповнені надією на швидке повернення солдата додому:

Іди сину хучієй висулуйся
За руок за пувтора додом ворочайся
(Бистри)

Пізніші за походженням твори частіше розповідають про повернення солдата до рідного села, сім'ї:

Один руок мінає другі наступає
На треті годочок вернувся синочок
(Чижі)

Проте, цілком ймовірно, що деякі давніші твори модифіковано, пристосовано до нових реалій. Це явище у фольклорі часте – старші пісні міняють свій зміст під впливом нових суспільних обставин, а нові твори вбирають у себе давніші, усталені традицією образи.

Рекрутські пісні на Підляшші пов'язані були передусім зі службою в російській армії у час до Першої світової війни. Пізніше їх співали під час т.зв. «одправок» («виправок») – коли хлопці йшли до польського війська.

– Як хлопці йшли до войска, то найбуольш спивалі тії писні войскові, – згадує Валентина Климівич з Добриводи. – Колісяка то тому хлопцьови робили гостину. А той хлопець, котори іде до войска, збирає колегів, колежанок, і гостяцца там. А потом вже його одпроважали до поїзда. І в хаті, і ідучи дорогою всьо спивалі тії войскові писні.

Зараз багато як традиційних підляських, так і загальноукраїнських рекрутських пісень виконують підляські ансамблі. Мають їх у своєму репертуарі не тільки носії підляського фольклору, як хоча б «Родина» з Дуб'ячина, але також молоді виконавці. Для прикладу, рекрутські пісні «Ой, у лузі татаронька щекоче» чи «Ой, била мене мати березовим прутом» виконує ансамбль «Ранок» з Більська, а «Там у полі верба» – «Гілочка» з Черемхи. Натомість пісня «Висилала мати сина у солдати» відома у більш сучасному виконанні фольк-рок гурту «Черемшина» з Черемхи. Залученню тих пісень зокрема до репертуару молодих виконавців сприяє збереженню жанру рекрутських пісень співаних колись на Підляшші.

Людмила ЛАБОВИЧ

Мандруючи до святинь Києва підляшани не мусять вже розпитувати про дорогу, так як робили це покоління їхніх предків, які свій досвід вклали у приказку, що язик до Києва доведе. Можуть користуватися супутниковою системою «джі-пі-ес», а їхнє право на це тим більше, що її творець це – українець народжений у Білостоці! Все ж з мудрими людьми, зустрінутими в дорозі, завжди приємно поговорити...

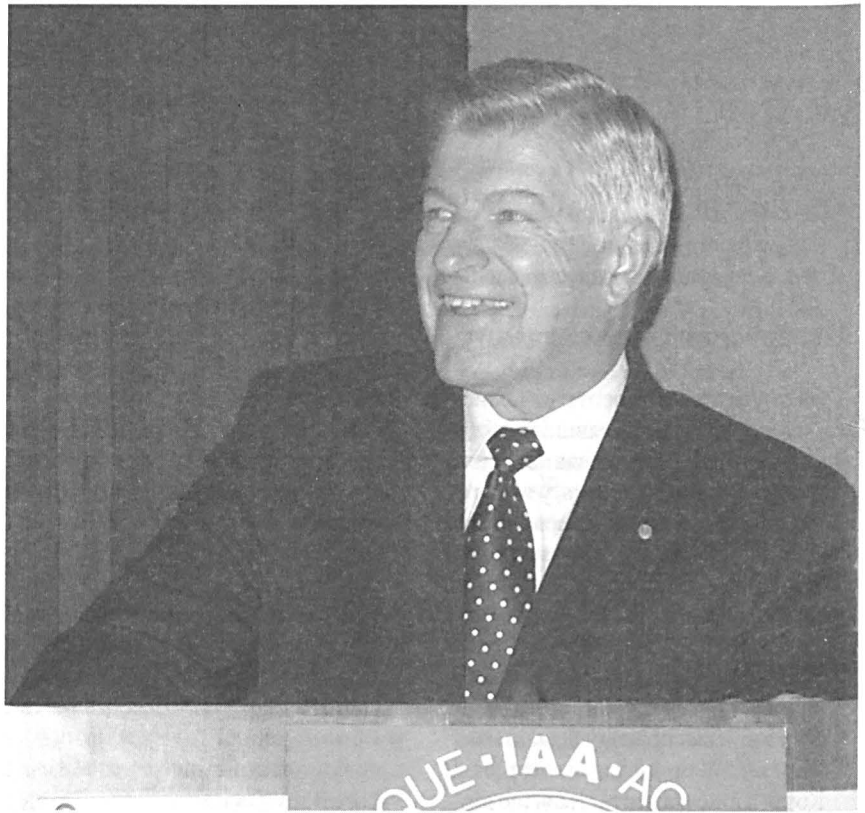
Супутник до Києва доведе

Маленький крок для однієї людини, великий крок для всього людства, сказав американський астронавт Ніл Армстронг, ступаючи на поверхню Місяця. І до обох цих кроків доклав свої зусилля українець Михайло Яримович.

Михайло Яримович народився 13 жовтня 1933 року у Білостоці. Разом із батьками хлопець переїхав до США, де здобув вищу освіту. У 1955 році він отримав диплом бакалавра за спеціальністю «Інженер авіонавтики» у нью-йоркському університеті, у 1956 – магістерський диплом інженера механіка у колумбійському університеті і у 1960 – докторський ступінь. Юнак швидко зарекомендував себе як талановитий інженер, який пропонував оригінальні ідеї та добивався втілення їх у життя. Саме через це на початку 60-х років його залучають до створення орбітальної станції у навколоземному просторі.

У 1964 році Яримович у Національному агентстві США з авіонавтики та космосу стає відповідальним за функціонування всіх систем космічних кораблів «Аполлон». Через рік його призначають технічним директором проекту зі створення орбітальної станції з екіпажем, що було практичним кроком до майбутніх міжпланетних польотів.

У 1970-1973 Яримович займає посаду директора дорадчої групи для аерокосмічних дослідів при НАТО в Парижі. З 1973 працює головним науковим консультантом при штабі Військово-повітряних сил США у Вашингтоні. З 1975 – асистент-адміністратор при федеральному агентстві в питаннях освоєння джерел енергії. У 1977 року інженер стає віце-президентом аерокосмічного підрозділу потужної промислової корпорації Rockwell, яка у 90-х роках влилася в Boeing. Протягом праці в компанії (до 1998 року) Яримович займав ключові посади у її наукових центрах, які спрямовували роботу всіх підрозділів у напрямку високотехнологічних розробок. Проекти,

якими займалася в той час корпорація, були надзвичайно вагомими – це, зокрема, програми Космічний Шатл, Система глобального позиціонування та стратегічний літак В1.

З 1991 по 1997 рік Михайло Яримович займав посаду президента Міжнародної академії авіонавтики (IAA), а до цього 6 років був її віце-президентом. Академію засновано 16 серпня 1960 року, під час 11-го Міжнародного конгресу з авіонавтики, за ініціативою видатного інженера і фізика Теодора фон Кармана. Серед завдань академії: сприяння розвитку авіонавтики в мирних цілях; визнання особистостей, які відзначилися у споріднених галузях науки і техніки; започаткування програм, завдяки яким члени академії могли б робити вклад у міжнародні зусилля; співробітництво у розвитку аерокосмічних наук.

Міжнародна академія авіонавтики вручила нагороду імені Теодора фон Кармана за 2006 рік Михайлу Яримовичу, визнаючи його відданість аерокосмічній справі на службі в уряді, промисловості та міжнародному співтоваристві довжиною у життя. Цю почесну міжнародну нагороду вчений отримав за неоціненний вклад у космічні програми людства, такі як Аполлон та Космічний Шатл, за його важливу роль у створенні Системи глобального позиціонування, за розвиток космічних літальних апаратів.

Один з найвизначніших проектів інженера – це Система глобального позиціонування (GPS), яка дозволяє будь-кому точно визначати свої координати у будь-якому місці Землі. Якось її дуже романтично назвали Сузір'ям, створеним людиною.

Закінчення на 29 стор.

Про місяць над Новицею, або й іншим лемківським селом...

(Продовження химерних роздумів про Антонича і Лемковину)

Закінчення з попереднього номера

Давно закорінені в лемківському Бескиді були однак предки Богдана-Ігоря зі сторони матері Ольги з Волошинівців, типової для колишніх часів священича династії, якої чергові члени „успадковували” приходство у селі Королик-Волоський у Риманівському деканаті. (Внаслідок післявоєнних виселень село перестало існувати – збереглася опущена мурована церква Перенесення мощів св. Миколи, зведена у 1843-1845 роках, якою деякий час користувався ППР (радгосп) у сусідньому селі Шкляри). „Парохіяне кажуть, – читаємо у церковному „Шематизмі” за 1936 рік – що в протягу 16-ти поколінь душпастирствовали в Королику Волошкім парохі з роду Волошинівців. Послідній з них звався Атаназій Волошинівч (1823-1874 р.). Однак в історії Королика, звязаної з тим родом, годі щонебудь сказати длятого, що родинні документи Волошинівців пропали в часі світової війни в 1914 році на приходстві в Липівці, где тогди був парохом послідній Волошинівч”.

Цим „посліднім Волошинівчем” був о. Микола, у молодості викладач хімії у Львівському університеті. Через це, що хімічні досліди загрожували йому втратою зору, полишив наукову працю і у 39-річному віці прийняв свячення. У Липівці, звідки походила його дружина Антоніна, дочка місцевого па-

роха Антона Криницького, Микола Волошинівч служив від 1874 року, спочатку як асистент, а по смерті тестя (1879 р.) був парохом аж до кінця власного життя. Саме тут народилася у нього донька Ольга (1883-1953).

Дороги поетових батьків зійшлися завдяки гімназії у Сяноці, де вчився як Василь Кіт-Антонич, так і Ольжин брат, згадуваний вже Олександр Волошинівч. Можна здогадуватися, що їхнє познайомлення було наслідком дружби „співучнів”, але на жаль Олександр у своєму „Споміні про мого племінника та його родичів” дуже лапідарний, пишучи лише, що Ольга „вийшла заміж за Василя Антонича, мого колишнього співучня з гімназії в Сяноку. Після матури ми розійшлися, я подався вивчати право у Львівському університеті, а Василь Антонич – теологію у Львові, згодом у Перемишлі. Закінчивши теологію, оженився, а після висвячення на священика служив у Новиці Горлицького повіту”.

Саме в Новиці у подружжя Антоничів 5 жовтня 1909 року народився єдиний син, якого охрещено Богданом (ім’я Ігор, яке він сам більше полюбляв, з’явилося щойно згодом). Все ж родина в Новиці не проживала довго, адже, як з’ясував Ігор Калинець, котрий терпеливо погортав старі церковні „шематизми”, о. Василь був священиком справді „літаючим” по різних кутках тодішньої

Перемиської єпархії. Заки у 1909 році потрапив адміністратором до Новиці, прийшлося йому служити асистентом у парохіях Нижанковичі та Топільниця біля Старого Самбора. Також адміністратура в Новиці була короткою, бо вже у 1910 році о. Василя бачимо на парохії в Павлокомі над Сяном, саме цій, якої мешканців методично вимордовано у березні 1945 року, але у 1911 році він повертає на Лемківщину – спочатку до Мацини-Великої, а у 1913 році до Липівця, де зайняв місце свого померлого у цьому ж році тестя. Згодом, у 1918-1919 роках, значиться адміністратором в іншому, також лемківському, селі Ясель, звідки переноситься на парохію у Волиці, поблизу Сянока (до 1927 року). Це останнє призначення могло бути на прохання самого о. Василя, адже у вересні 1920 року Богдан почав науку в Сяницькій гімназії (завершив її у квітні 1928 року).

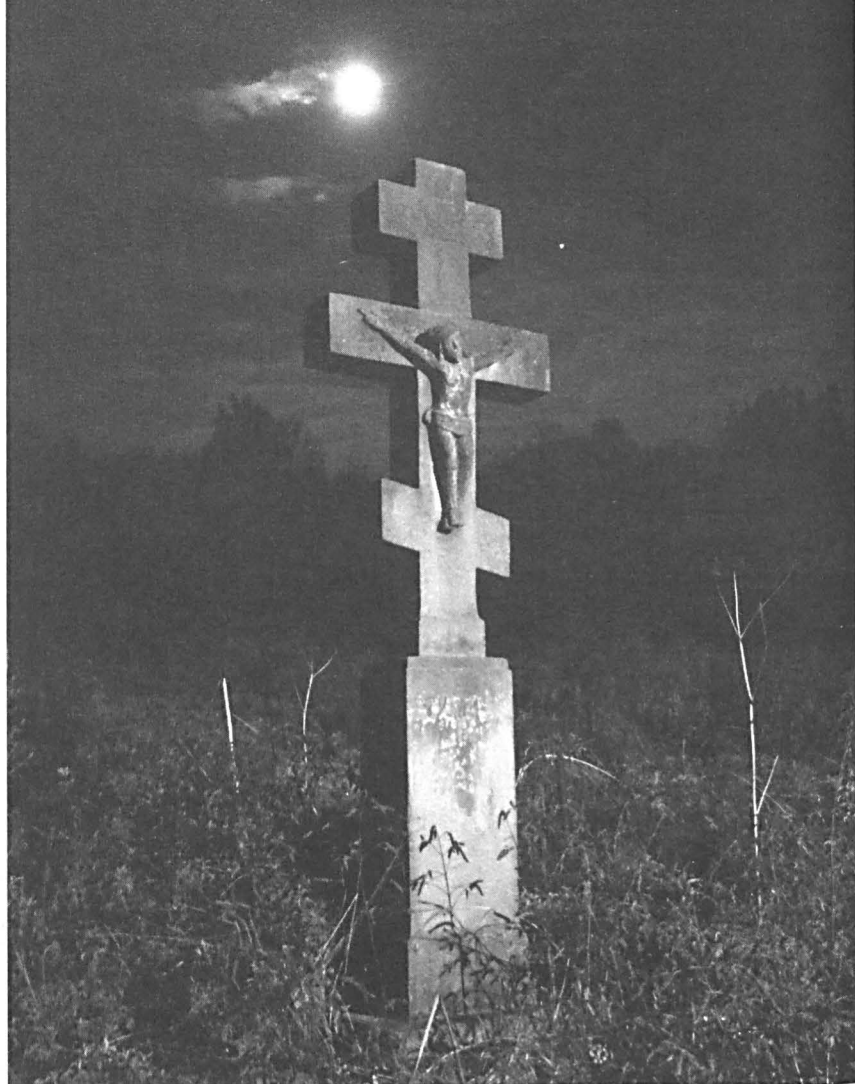
Отже догімназійне дитинство поета, хоч мало декілька виїзних епізодів пов’язаних з фронтовими боями 1914-1915 років, дуже спустошливими для Лемківщини (сильно потерпів тоді й Липівець), та польсько-українською війною за Галичину у 1918-1919 роках, коли родина Антоничів опиняється на деякий час у Відні та в словацьких Михайлівцях, спливило на Лемківщині й він саме „в горах, де ближче сонця, перший раз приглянувся небу”.

На жаль помер він молодим, отже не залишив опису свого життя у формі спогадів, автобіографії чи хоч би містифікованого інтерв'ю, нібито проведеного закордонним журналістом, як це трапляється нашим сучасним письменникам. Все ж про дитячі і молоді роки Богдан розмовляв зі своїми близькими, деякі автобіографічні моменти проскакують в окремих поезіях, збереглися також спогади товаришів його гімназійного й університетського навчання, завдяки яким можемо дещо довідатися, як хлопець із лемківських гір – „життя звеличник – верховинець” – ставав львівським поетом, поетом всеукраїнським...

Цікаве свідчення залишила Богданова наречена Ольга Олійник, яка у статті-спогаді, виниклій десь років 20-ть після смерті поета, звернула увагу на момент вибору обдарованим молодиком основного напрямку на творчому шляху: „Бувши ще учнем польської гімназії в Сяноці, Антонич звернув увагу вчителів своєю нещоденною здібністю і легкістю, з якою опановував шкільну науку всіх предметів. Його мистецький хист виявився вже тоді в музиці і малярстві. Його музичні композиції захоплювали слухачів, а деякі з них, як напр. „Марш” – довго грали ученики сяноцької гімназії, хоч Антонич опустил уже її мури. Його образи на малярських виставках, влаштовуваних ще в гімназії, звертали увагу і свідчили про його талант. Тому на початку студій Львівського університету Антонич вагався. Не міг рішитися, чому має посвятитися: музиці чи малярству? І вибрав... поезію”.

В іншій публікації Ольга передала й те, що почула від Богданових батьків про його дитячі літа: „Не належав він до «чудесних» дітей, хоч вірші укладав вже дитиною. Велика заслуга в цьому няні (це була молода дівчина, не пам'ятаю її імені), яка дуже любила «верші» і часто читала дитині, а багато поезій Шевченка знала напам'ять. Співала залюбки пісні, яких знала без ліку, і чудово оповідала казки. Може, тому й мало-го хлопчика незмірно цікавило все, що діялося за вікном. А там... шумлять дерева, співають пташки, шумить зелень. Найбільші дива у місячні ночі. Тоді тихенько підкрадався до вікна і вдивлявся в срібlistий світ...”.

Так, вікно має велику перевагу над іншими скляними предметами у хаті, хоч би над дзеркалом, в якому – з причини срібного шару – можна побачити хіба що себе (може то тому люди, у я-

Місяць та вечірня зірка над Лемківщиною. Фотографія виконана у жовтні 2009 року, напередодні 100-річчя народження поета

ких в кишенях та скринях чимало сріблячи іншої грошви задивлені передусім у себе). Отже через чисте скло вікон приходств, у яких проходила, вже свідома, частина дитинства, видно було – саме Лемківщину, ніччю залиту срібним сяйвом місяця, який раз у раз розблискує в Антоничевих віршах. Жартома можна сказати, що – взявши до уваги ймення роду його прабатьків – це зовсім не дивина, адже ж народ наш добре знає: Місяць – котяче сонце! Тому й не дивувати, що підготовляючи свій виступ на вручення 31 січня 1935 року нагороди за збірку „Три перстені” поет записує ось такі думки: „Від паризького коктейлю й музейної теки римської вовчиці ближчий мені місяць батьківських гір. Хоч один місяць сяє в віршах санскритських, перських, англійських чи українських, проти розуму вірю, що місяць, який світить над моїм рідним селом в Горлицькому повіті, є інший від місяця з-над Парижа, Риму, Варшави чи Москви”. Отже, щоб хто не казав – Антонич „зожер лемківські гени”, як ці „із крові та плоти” матері, так і ці, що їх сформував *genius loci* притаманий лише його „країні верховинній”.

Але емоційний вигук про місяць над Новицею поет все ж залишив у шухляді, а в люди пішла більш публіцистична та полемічна декларація, як то кажуть – на злобу дня: „у своїх поезіях підкреслюю свою національну та навіть расову приналежність не тільки в змісті, але що важніше – й трудніше – ще й у формі. Роблю це менше за задуману програмою, більш з внутрішньої потреби вірності світові, що з нього вийшов. Проти деяких голосів, ідейно я себе знайшов від першого рядка, що його написав. Основ свого світогляду ніколи не змінював, що не значить, щоб завжди не оформлював його точніше й не викінчував його у подробицях. Людина не завершена статуя, жива людина твориться в кожному дні, в кожній хвилині. Не шукаю фікційного Окциденту з львівської каварні, але несмілий підходжу до традиції моєї землі”. Тут аж проситься, щоб додати ще одне речення полишене в чернетці: „Вірю в батьківську землю й в її поезію”. (До речі, це теж публіцистичне, адже написане в опозицію до: „В нас вірять у програми”).

Вгорі: Погруддя Богданові-Ігореві Антоничу на місці його народження у селі Новиця. Нижче: Мініекспозиція присвячена поетові та лемкам у Регіональному музеї Польського туристично-краснавічного товариства у Горлицях

Поезія батьківської землі – Лемківщини... Ця країна, багатоколірним килимом розкинута на верхах і долинах Бескиду, ще у перших десятиріччях здавалася Антоничеві незнищенною, так як „однакове й незмінне, далеке лемківське село”. Сьогодні знаємо, що хватило кілька післявоєнних років, щоб країна його дитинства стала новітньою Атлантидою. На щастя не зовсім, бо хоч кілька десятків лемківських сіл зовсім перестало існувати (в тому числі й Королик-Волоський, Липівець та Ясель), а в інших поселилися поляки-осадники, частині лемків, виселених на західні землі, вдалося у 1950-х та пізніших роках повернути в рідні гори – найбільше саме у рідний Антоничеві Горлицький повіт. Щасливо одним із таких острівців колишньої Лемківщини є також Новиця, де й нині діє парафіяльна церква св. Параскевії, а на свято Успення відбувається традиційний „кормеш” (празник) біля Успенської каплиці. Саме неподалік цієї каплиці, на східному кінці села – якщо приїхати дорогою з Горлиць через Маластів і Присліп це його початок – стояв будинок приходства, в якому народився Богдан Антонич. Нині на цьому місці побачимо пам’ятний знак із погруддям поета, а за ним будинки осередку молодіжного релігійного братства „Сарепта”.

Як і кожне лемківське село, Новиця розташована над потоком, адже лише у вирізьблених водою долинах було місце, щоб побудувати сільські хижі – щоб жити, та храм – щоб молитися Всевишньому (на жаль, у післявоєнні роки чимало цих храмів, справжніх шедеврів теслярського мистецтва полинуло у небесну виш – із димом...). Признаюся, що для мене, людини з низовин, під час мандрування такими долинами, які у найбільш західній частині Лемківщини – над річкою Попрадом особливо вузькі, майже бракує повітря. Але в „антоничевій” частині Бескиду долини більш просторі, повні світла та дуже мальовничі. Звісно, з цією мальовничістю, поєднувався й важкий труд та нужденність життя. Обі сторони лемківської дійсності – цю світлу й цю „сиву” – штрихував поет у „Елегії про співучі двері”, підкреслюючи „з села такого вийшов я”.

Але світло і краса (місцями змальована на грані кітчу) тут притаманні лише природі, де: „Сповитий в зелень і задуму, п’є олень воду з джерела. Квітчасте сонце спить в криниці на мохом

Неповторну можливість зазирнути у лемківське село Антоничевої доби отримали ми завдяки уродженцеві Береста Іванові Маслесві (1891-1948), який 16-річним хлопцем емігрував до США. Навідуючися згодом у рідне село Іван зафіксував на фотографіях будні і святкові дні своєї

родини та їхніх сусідів. Світлини зараз зберігаються у Музеї Лемківської Спадщини ім. Юліяна Тарновича у Торонто (Канада), куди передав їх спадкоємець фотографа Максим Маслей (копії для публікації у нашому журналі надав Олександр Маслей).

стеленому дні". Є ще у селі й храм ілюзорної краси – корчма. Вона „мов куш, що родить зорі, свічками палиться вночі". Тут „музичне дерево горить... І про опришків сотий раз оповідає в пісні бас: свячені кулі, литий пояс, таємне зілля, дика борть, заклата ніч і смерть в напоях, що їх коханцям варить чорт". Ця метушня ночі, п'яна горілкою і співом, під досвіти згасає, і вже без цих „рожевих окулярів" бачимо важку для людського життя „країну вівса та ялівцю", в якій „як символ злиднів виростає голодне зілля – лобода", та сірі дні лемків: „що, прості та безкрилі, цілуючи в німій покорі брудні обніжки вітатів устами, чорними від пилу, що їхні губи припорошить, моління шлють Христу і Духу, щоб допоміг здобути гроші на хліб, на сіль і на сивуху".

Ця „соціологічна" частина „Елегії" це свого роду protest song, співзвучний з публіцистичними статтями на сторінках двотижневика „Наш лемко", який став виходити у Львові з початком 1934 року (отже як ровесник „Трьох перстень"). У його першому числі надрукована, частинно конфіскована цензурою (перший тираж цього числа цензура конфіскувала повністю), стаття про „лемківську біду", особливо дошкульну в умовах кризи кінця 1920-х – початку 1930-х років, коли „вшитко наше газдівське барз потуняло", а в тому самому часі „фабричне стоїт в мірі": „Земля наша камениста, неурожайна. Хочеш чоловіче, штоби зародила на вівсяний хліб, і бандурку [картоплю], мусиш добрий кістя наломати, покіль дашто з ньой видусиш. Нераз і того град виб'є. (...) Ціле своє життя постиме тай постиме. Їме лем бандурку з кропом, або з капустом. Рідко коли з квасним молоком. Самизме худі, вибіджени, не маме великої охоти до життя. Лем ся нам хоче спати. Бо як человек наїється лем бандур, то не можеся рвати до життя...".

Можливо, що автором цієї статті був найплідніший український публіцист із Лемківщини, уродженець села Ростайне Юліян Тарнович (1903-1977), спочатку член редакції, а пізніше головний редактор „Нашого лемка". Його постать цікава для нас ще й тим, що був він мабуть далеким родичем поета, адже його батько Степан Тарнович (1869-1908), парох Ростайного та Мшани у Дуклянському деканаті, також походив з Чертежа і мав „досвященицьке" прізвище Кіт (на мшанському „цмунтер" і щасливо збереглася його могила).

Духовне побратимство Антонича із редакторами „Нашого лемка", думаю, безсумнівне, все ж його душа і тіло належали передусім поезії, про яку сам писав: „це дивна пані, що нагородить тих, що віддадуться їй всеціло й нероздільно, на життя і смерть" (знову ж цитована раніше чернетка). А у статті „Сто червінців божевілля" підкреслював, що „мистецька творчість повинна мати подвійне „покриття": в оцій „внутрішній правді" творця і в правді дійсності. Може письменник писати про Китай, коли має якесь – хоч би тільки емоційне – відношення до Китаю й коли цей Китай справді існує". Для Антонича цим „Китаєм" весь час була – Лемківщина!

Для осіб вихованих у близькому контакті з природою, а про цей найлегше у селі чи хуторі, все здається бути ясним – людина, хоч і не гриб чи груша, також виростає із землі... Отже і Антонич-поет, звідки б не світ білий не з'явився – із юнгівської підсвідомості чи ноосфери українця Вернадського, до літературного Львова прибув із Лемківщини. Дехто зве її ще Лемковиною, що й мені подобається, адже подумаймо: як би це неміло звучало, коли б нашу „леньку" звали Українщиною чи навіть Українцівщиною? Є в цій назві однак і деякий прихований політичний натяк, адже на мовному рівні закладений у ній паритет з Україною, тому Лемковиною звуть свій рідний край передусім лемки переконані, що вони мають основи вважатися нацією окремою від українців (інколи лемки-українці жартівливо звуть їх „лем-лемками").

Звісно – людина явище глобальне, але ж існує локально, зокрема у давніх епохах, коли люди за все життя зустрічали менше представників людського роду аніж нині мешканець міста протягом одного дня. Тому у кожній, навіть замкнутій спільноті, можна знайти хоч „зав'язки" всього величного, пристрасного і трагічного, про що говорить т.зв. велика світова література, а кожний, хоч би найбільший і найуніверсальніший її творець, починає дорогу в широкій світ із рідного порога.

Поріг Антонича був у селах Лемківщини, яка раз у раз виринає у „Трьох перстнях", постійно присутня також і у віршах „Книги Лева" та „Зеленої Євангелії". До неї також відноситься декларація про віру в землю батьківську і в її поезію. Але це зовсім не спроба протиставити „свій загумінок", у якому ні-

бито тепло і затишно (часто однак і задушливо!), „чужому світові", а зробити з „рідного порога" вихідний пункт в „марші по європейську культуру". Як людина інтелігентна та далекоглядна, Антонич вважав, що дорога до неї веде не через „крамницю із імпортними товарами", отже споживання завезених звідти готових продуктів, у цьому випадку культурних, але радше через бібліотеку, тобто пізнання інтелектуально-ідейного підґрунтя, яке стало основою цивілізаційного успіху Окциденту. „Зрозуміймо, – писав він у статті „Примітивна європеїзація" (1934), – що не може бути ніякої європеїзації без засвоєння собі європейського світовідчуження, розуміння ідей, що стрясують Європою, культурного надбання століть її історії, без упертої та невпинної праці й зусилля". (Так само як не можна бути багатим у бідній країні, можна тільки мати багато грошей – це моя аллюзія до сучасної ситуації у багатьох країнах світу, не лише у т.зв. пострадянському просторі).

Отже Антонич-публіцист переконував, що треба не імітувати Європу, але – зрозумівши її суть – будувати у себе та по-своєму. Також Антонич-поет не бажав ставати імітатором і матеріалу до свого фрагменту європейської будівлі шукав у Лемківщині, хоч і не намагався малювати новітні „erga kah hmerai" – роботи і дні лемківського села. Він малював все „життя – по-грецьки біос", та... служив у „цеху теслів і митців". Його самого найбільш приваблювала роль „молодого челядника теслярства", про що зізнався у слові при роздачі літературних нагород 31 січня 1935 року (надрукованому згодом під заголовком „Становище поета"). Паралельно до нього, 20 січня, написаних було кілька віршів, що увійшли в „Перше ліричне інтермеццо" „Зеленої Євангелії". Тут маємо заклик „навчися в теслів ремесла, навчись тесати слово" та образ запаленого божественним творчим „божевіллям" поета: „Горю молитвою сокири... Углиб, до дна співуче лезо встромляю в корінь слова".

Аспірація повністю зрозуміла, адже тесля будує не лише хижі чи сипанці (шпихліри), але й храм – духовну *axis mundi* кожного села. Видно, що цей образ теслярського майстра, у якого „в скрині пісня і сокира", „ходив" за поетом. Все ж ліричний суб'єкт вірша „Теслів син", написаного у половині березня, нищий – в нього „долоня вже не

до сокири". Щойно на початку квітня 1935 року Антоничеві, у „Портреті теслі”, вдалося намалювати справжнього велетня, що: „був закоханий в мистецтво і мистець в коханні, тесав церкви стрілчасті й чарував жінок, тесав слова натхненні й на скрипці грав квітчасті. Горіли молодіці і дівчата в п'янім щасті. Ой, не одна згубила з них вінок! Коли умер, лишилися його твори: дзвінки пісні й церкви сріблестобанні. Дяки співали і співали хори, церкви були в смеречину убрані. Ой, голосило в кучерявий ранок дванадцять найкращих коханок”.

А може ці, так відмінні від себе поstatі, то сам „роздвоєний” Антонич. Бо ж у своєму спогаді його приятель Володимир Ласовський говорить про „предивний медальйон, на якому накарбовано обабіч два різних профілі – великого митця та буденної людини” та „дві дивні маски Богдана Ігоря Антонича – земного й потойбічного”. Цей спогад – „Два обличчя Антонича” – думаю, варто прочитати кожному, хто зацікавився поетом. Я тут лише наведу фрагмент: „Перечитуючи досі написане, помічаю з великим здивуванням, що від перших-таки рядків мова в них про двох Антоничів. Отже ж, чие, й яке обличчя прикривали ці дві маски? По надумі доводжу до висновку, що це обличчя справді існувало десь у пересічі дивних прикмет обох масок. Бо дійсний Антонич усе ж існував. Існував і перестав існувати так, як перший залишився вічний у своїй поезії, а другий у анекдотах про сіру людину”. Що ж – усі ми, жертви часу і обставин, які руйнують наше тіло і викривляють характер. Також поети, які у своїх творах здаються „самовпевненими, природно гордовитими, природно бравурними, палкими та одчайдушними...”.

Саме таким у „паралельному світі” мистецтва постає перед нами Антонич (ми ж його мимохіть ідентифікуємо з героями віршів), який і фактично, і декларативно – у замітці в числі журналу „Дажбог”, в якому публікувалася „Елегія про співучі двері” – виніс себе на пост „співця Лемківщини в загальноукраїнській поезії”.

Все ж лемкиня Лідія Стефанівська, з розташованої у недалекому сусідстві Новиці Білянки, завважує, „що цей вислів можна потрактувати радше метафорично, позаяк Антонич насправді ніколи не був «співцем Лемківщини». Гори виступають у нього як мотив універ-

Супутник...

Закінчення з 22 стор.

Технічний бік Системи забезпечують 24 супутники, які обертаються на навколоземній орбіті у 6 площинах. Таким чином, кожна точка Землі перебуває у зоні огляду 3 – 6 супутників. Геніальна за простотою ідея, яка лежить в основі всієї Системи, полягає в тому, що з супутників на об'єкт передаються радіосигнали, які створюють тривимірну систему координат, в якій будь-який об'єкт (статичний або той, що рухається), отримує точні координати. Достатньо мати при собі лише маленький GPS-приймач. Нині у світі існує величезна кількість GPS-навігаторів – від найпростіших та мініатюрних до надточних стаціонарних. Їх ціна коливається від 100 до 35 тисяч доларів. Багато виробників вбудовують GPS у портативні комп'ютери, мобільні телефони, навіть годинники. Це добрий товариш не тільки військовим, а й льотчикам, рятувальникам, рибалкам, туристам, мисливцям, мандрівникам. Зростає популярність встановлення GPS-навігаторів у автомобілі. І це, повірте, справді дуже зручно й доволі доступно за ціною.

М. Яримович – активний учасник громадського українського життя США: він, зокрема, керував студентською секцією Товариства Українських Інженерів Америки, активно виступав за заснування в США кафедр українознавства. Зусилля Михайла Яримовича та його прихильників врешті було втілене у життя – кафедра українознавства з'явилася у Гарвардському університеті, де вже ось кілька десятиліть працює Український інститут. Коли Україна стала незалежною державою, М. Яримович як міг сприяв залученню наших науковців до співпраці з відповідними американськими, європейськими структурами та НАТО. За його участю почав реалізуватися міжнародний проект «Морський старт» (Sea Launch), де використовується українська ракета «Зеніт».

Михайло Яримович і нині вважається авторитетним спеціалістом-консультантом у космічній галузі зі світовим ім'ям. Разом зі своєю дружиною Роксоланою він мешкає в Оспрей, Флорида. У них двоє дорослих дітей – донька Тетяна Томпсон і син Микола та четверо онуків.

Клим ЩЕРБАТЮК

сальний, а не конкретизований – лемківський, хоч і знайдемо в деяких текстах слова «лемки», «лемківський» тощо. Про це вже писав Микола Ільницький у своїй монографії».

Тут мені засвербів язик, щоб емоційно заволати: Люди! Немає „універсальних гір” – є лише архетип, який – коли людина побачить з віддалі чи то Говерлу, чи то Магуру, чи то Чомолунгму, може прикласти до образу зі свого ока і, впізнавши, радісно крикнути: „Гора!”. Так само коли хтось побачить якусь невідому гору на фотографії, то зараз перепитує: „А що це за гора?”. Але це мої думки читача. Може літературознавці визнають правду за Л. Стефанівською та М. Ільницьким, бо Антонич справді не писав нічого на зразок: „Лемківщино! Лемківщино! Ти моя релігія!”, чи „Як умру то поховайте – на Маластівській Магурі!”.

Все ж я читач, отже мої „права та обов'язки” зовсім інші і думаю, що навіть найбільш універсальні мотиви мають корінь у конкретній реальності (хіба, що в уяві, коли пишеться про те, чого ніколи не бачилося, навіть на фотографії). А корінь Антоничевого універсалізму виростає саме з Лемківщини. Тому на мою, зовсім не лемка, думку – Антонич, зокрема у найкращих із своїх віршів, весь час писав про цю ж Лемківщину, навіть якщо на перший погляд предметом опису була, наприклад, львівська площа Юра... Ні, це я хіба трохи „перегнув”. Може скажу так: З творів Антонича, зокрема із цих найкращих, Лемківщина весь час визирає...

Юрій ГАВРИЛЮК

Фото на стор. 23-25 автора статті

Окрuchy wspomnień z Łosia

Urodziłam się na Łemkowszczyźnie, gdzie też spędziłam – razem z rodzicami i starszymi braćmi – najmłodsze i szczęśliwe lata mego dzieciństwa. Moi przodkowie od wielu pokoleń mieszkali w Łosiu – pięknej wsi położonej w dolinie między trzema górami: Magurą, Wyscem i Kyczera (dalej były Bukowyna i Żdżar). Przez środek wsi przebiega rzeczka-potok Łosianka i rzeka Ropa. Na jednym i drugim brzegu rzeki były domy, ładnie wkomponowane w krajobraz (przeważnie drewniane i kilka murowanych). Obecnie mieszkają w nich przeważnie Polacy, inne stoją puste, rozgrabione.

Szczęśliwie dotrwała do dnia dzisiejszego piękna cerkiew, zbudowana w latach 1800-1810. Jej proboszczem był o. Wołodmyr Chylak, który po wysiedle-

niu raz w roku objeżdżał swoich dawnych parafian (bywał też u nas, gdy mieszkaliśmy w Sieradzu). W kierunku na Ropę po prawej stronie stoi murowana szkoła podstawowa, wybudowana w 1904 r., w której uczył także mój najstarszy brat Włodzimierz. Często brał mnie ze sobą, sadzał w klasie w ostatniej ławce, dawał zeszyt i ołówek, kazał słuchać i cicho siedzieć (gdy poszłam do pierwszej klasy szkoły podstawowej w Sieradzu, to umiałam już czytać i pisać). Chodziłam też do przedszkola, w którym wychowawczynią była panna Dozia (nazywaliśmy ją panną Nozią). Uczyła nas wierszyków i polskich piosenek. W centrum Łosia, na tzw. Szlabance stał sklep, który prowadził Motyka. We wsi był też młyn, w którym miał udział mój ojciec, a także punkt Straży Pożarnej.

Фото Ю. Гаврилюк

Rzeczka Łosianka była bardzo czysta – było widać kamienie na dnie i pływające pstragi, które moi bracia Włódzio i Gienio łowili rękami. Po drugiej stronie rzeki mieszkali moi dziadkowie Grzegorz i Anna Jewusiakowie. Obecnie mieszkają tam Polacy, a stary dom został przeniesiony do skansenu w Nowym Sączu. „Pod cerkwią” – tak mówiono, bo poniżej cerkwi – mieszkała babcia Anastazja Trembacz. Później mieszkała z córką Ewą, moją matką chrzestną i jej mężem Jurkiem Szlanta. Po przeciwnej stronie stał dom dziadka Jana Trembacza, który zmarł w 1918 roku na Syberii i był tam pochowany przez mego ojca Wasyla Jewusiaka.

Od tamtych czasów minęło już ponad 60 lat. Pozostały stare, pożółkłe zdjęcia, metryki, a także garść wspomnień – moich własnych i namalowanych opowieściami rodziców. Staram się je zebrać i utrwalić, aby ten mój prywatny kawałek historii przekazać swoim wnukom, kolejnym pokoleniom...

Z rodzinnej genealogii

Mój dziadek ze strony ojca Grzegorz Jewusiak urodził się 11 lutego 1870 roku w Łosiu (jego rodzicami byli Iwan Jewusiak i Anna, z domu Gal). Ożenił się również z Łosianką Anną Gyżą (córką Danyła i Tekli), urodzoną w 1876 roku. Dochoowali się wspólnie dziesięciorga dzieci, z których najstarszy był mój ojciec Wasyl (1898-1976). Dziadek Grzegorz

Історія це людські долі

Лемківщина – барвистий килим кинутий на гори і долини Бескиду, дзвінкий дзюрчанням потоків у кам'янистих руслах і голосом церковних дзвонів, призиваючих до храму лемків... Принаймні такою була Лемківщина/Лемковина тоді, коли на її кам'янистому ґрунті народжувалися маляр Епіфаній-Никифор, поет Богдан-Ігор Антонич, коли – як згадував митець, кажучи, що саме це дало йому силу до життя і творчості – мама несла в плахті на поле різьбляра Григорія Пещуха.

Ну бо і як у такій країні не стати мистцем – тут на горлицькому ринку торгують червоним сонцем, тут місяць круглий світить над кам'яними хрестами-велегнями, що комусь нагадують тихоокеанські моаї, а зорі... Ну саме зорі бачені з-посеред гір, здалеку від смерчу міських світел, коли небо чорне як нутро димаря, це втілена поезія, для одних-бо це луг із світлючими кульбабами, для інших – пухнасті світлом коти на печі. Хоч ти простягай руку та знімай, щоб воркотіли біля твоїх ніг...

Але лемки це не зовсім мрійники. Природа тут щедра красою, але вимоглива до своїх дітей. Колись, кружляючи серпентинами Маластівської Магури, подумав, що жити тут колись було так, як козакувати над Дніпровими порогами – спокусливо, але й важко, навіть небезпечно. Отже лемки – люди із щедрою душею, мусили мати водночас тіло й ум гартовані до наполегливої праці, щоб добути хоч

яких-небудь плодів з кам'янистого ґрунту. Плодоносило це у кожній царині, якої вони торкалися...

І так мешканці лемківського села Лося, що простяглося над Ропою та Лосянкою, стали малярами, на широких просторах торгуючи продуктами, – спершу сільської, кустарної, а згодом і великої, – хімічної промисловості Бескиду, який родив смолисті хвої та скальну олію. І так формувався новий суспільний прошарок: лосянська сільська буржуазія, якої згодом не зломали ні дві чергові війни, з якої перша була для Лемківщини особливо нищівною, ні виселення, ні соціалістична економія.

Саме такими були Євсуяки і Трембаці, на яких долю випало все, що калічило та нівечило Лемківщину та інші заселені українцями регіони протягом ХХ сторіччя – навіть Сибір та табір смерті в Освенцімі. А вони все „відростали”, відбудували свої хижі, відроджували господарство, чи по-новому – бізнес, та жили далі із піднесеним чолом!

Спогад Лідії Колянчук, з роду Євсуяків, саме про людські долі, які складаються на велику, загальну історію. З фотографій, яким часто більше сторіччя, дивляться на нас лиця людей, котрі вже давно відійшли у вічну пам'ять, але перед цим витоптали стежини, залишили сліди, якими йдуть онуки, адже вони – минаючи пам'ятники на могилах прашчурів – прямують зривати яблука майбутнього... (юг)

Dziadek autorki wspomnień Jan Trembacz (stoi z lewej) ze swoją żoną Anastazją oraz jej bratem Grzegorzem i rodzicami – Mikołajem i Anną Szlantami.

zmarł jeszcze w Łosiu, w 1940 roku, a więc mając 70 lat, zaś babcia Anna dożyła prawie stu – zmarła w 1970 r. w Strzelcach Krajeńskich. Należy tu jeszcze wspomnieć o tragicznym losie mego stryja Grzegorza, urodzonego w 1916 roku, który w styczniu 1943 roku zginął w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu. Trafił tam z łapan-ki, chyba z pociągu, razem z dwoma innymi łosianami – tylko jednemu z nich udało się przeżyć.

Moimi dziadkami ze strony mamy byli Jan Trembacz (1878 lub 1880 – 1918) i Anastazja, z domu Szlanta (1882 – 1944). Także oni oboje byli łosianami. Podczas I wojny światowej dziadek, który był w wojsku austriackim, trafił do niewoli rosyjskiej i został wywieziony na Syberię, skąd już nie powrócił. Po tym, jak powołano go do wojska, moją babcię Anastazję i pięciorgo jej dzieci zabrał do siebie jej ojciec Mikołaj Szlanta, który mieszkał w Mławie, wówczas mieście powiatowym guberni płockiej w należącem do Rosji Królestwie Polskim (niedaleko ówczesnej granicy niemieckiej). Miał tam drewniany dom, ogród i sad, natomiast swój interes handlowy prowadził w Rypinie, położonym 50 wiorst na zachód od Mławy.

W Mławie moją mamę Annę posłano do szkoły rosyjskiej. Wspominała, że lekcje zaczynały się modlitwą przed ikoną, a ponieważ nie знаła rosyjskiego, więc nie uważała. Nauczyciel na to: „Niura, gdzie jest ikona? Nu smatri i skaži. O! Zdieś jest ikona”. Mama powoli zaczynała rozumieć i uczyć się pilnie, co często wspominała i nam nakazywała się uczyć.

Nie pamiętam, w którym roku spłonął dom pradiadka. Cała rodzina przeniosła się do Rypina, gdzie ukochany dziadziś mojej mamy zmarł w grudniu 1912 roku, pijąc filiżankę herbaty. Pochowany został w Rypinie. Po jego śmierci Anastazja z pięciorgiem dzieci wróciła do swej mamy Anny Szlanty, do Łosia, gdzie zaczął się trudny okres w ich życiu. Moja mama Anna ze starszym rodzeństwem poszła do szkoły, a babcia Anastazja musiała sama prowadzić swoje gospodarstwo i wychowywać dzieci.

Lemkowska „syberiada”

Mój dziadek Grzegorz Jewusiak, który prowadził handel obwoźny smarami, dziegiem i jeszcze jakimiś towarami, na jedną z wypraw na teren Imperium Ro-

syjskiego wziął ze sobą najstarszego syna, 16-letniego Wasia, mojego przyszłego ojca, żeby poznawał arkana handlu. Gdy wszystko zostało sprzedane, dziadek zostawił Wasia we dworze u zaprzyjaźnionego dziedzica na terenie Litwy – prosząc o opiekę, a sam wrócił do domu po dalszy towar.

Wtedy właśnie wybuchła wojna i chłopak, jako austriacki poddany, a więc potencjalny szpieg czy inny wrogi zło-tyńca, został wywieziony na Syberię i trafił do Orenburga. Ponieważ ciągle były nowe „dostawy” ludzi, tatuś często przychodził na dworzec kolejowy i biegał wzdłuż pociągów, krzycząc znane mu nazwiska krewnych i mieszkańców rodzinnej wsi – Jewusiak, Gyża, Szlanta, Trembacz, Furtak i inne, a także nazwy miejscowości – Łosie, Ropa, Klimkówka, Gorlice. I oto za którymś razem wychylił się z pociągu łosianin Iwan Trembacz, który jako żołnierz armii austro-węgierskiej dostał się do niewoli rosyjskiej.

W ten sposób Iwan Trembacz został opiekunem mego taty, a później wspólnie zaczęli prowadzić interes – niewielką wytwórnię mydła, wyrabianego z tłuszczu różnych zwierząt, które udało się za-brać. Mydło było bardzo cennym towarem, bo wszy było mnóstwo. Z opowiadań taty wynika, że każdy dzień rozpoczynali od

Wasyl Jewusiak w mundurze „białej” armii rosyjskiej

pozbywania się wszy – trzepania odzieży i wyczesywania włosów (w tym celu z jakiegoś twardego drzewa robili grzebienie, którymi też handlowali). Zimą wszy było mniej, ale było bardzo mroźno. Robili więc duże buty ze słomy, rano nakładali je na swoje obuwie i na chwilę zanurzali w wodzie. Te ochronne buty zaraz zamarały i cały dzień było ciepło w nogi.

Pomimo starań o utrzymanie higieny, Iwan Trembacz zaraził się tyfusem (durem plamistym) i w 1918 roku zmarł. Przed śmiercią powiedział do mego ojca: „Ty Wasiu wrócisz do Łosia i ożenisz się z moją córką Hanusią”. I tak się rzeczywiście stało – w 1920 roku Wasyl Jewusiak, który w międzyczasie był wcielony do „białej” armii rosyjskiej, a później, w marcu 1920 roku był internowany w Polsce z oddziałem gen. Bredowa, uciekł z obozu w Wadowicach pod Krakowem i powrócił do Łosia. Rok później ożenił się właśnie z Hanusią Trembaczówną.

Łosiańskie dni

Zaraz po powrocie tato zajął się handlem. Miał swój wóz maziarski i pracował na własny rachunek. Zaczęła się też budowa murowanego domu, w którym moi rodzice zamieszkali w 1923 roku. Można powiedzieć, że jego głównym budowniczym była mamusia, która nadzorowała budowę, zajmowała się też sprawami gospodarskimi w domu i na polu. No i przede wszystkim wychowywała dzieci, których urodziło się czworo. Najpierw na świat przyszło trzech synów – Wołodymyr (w 1923 r.), Jewhen (1927 r.) i Wasyl (1937 r.), a później – 27 maja 1940 roku – urodziłam się ja, dając poność wielką radość swoim rodzicom, bo byłam jedyną córką.

Nasz dom rodzinny stał na dużej, lekko górzystej działce, położonej między dwiema ulicami biegnącymi w kierunku Bielanki i Gorlic. Jak na owe czasy był to budynek okazały – murowany z cegły i otynkowany, do tego bardzo bogato wyposażony. Na parterze, obok dużej kuchni, znajdowały się cztery pokoje z werandami, ładnie umeblowane – było m.in. pianino i obrazy, z których mam obecnie dwa, a na oknach firany i zasłony. Na piętrze były dwa małe pokoje (jeden ogrzewany piecem kaflowym) oraz dwa pomieszczenia skrzydłowe, gdzie wieszano wędliny.

W kuchni stał kredens, duży stół, krzesła, ława z oparciem – tzw. *ślupanok* (szlabanek), w której otwierała się kłapa, a w środku było miejsce na różne przedmioty gospodarskie. W trzech dużych pokojach znajdowały się piece kaflowe. W kuchni-jadalni był piec kuchenny z białych kaflów – do gotowania i pieczenia.

Pamiętam ładną sypialnię rodziców z dwoma łózkami z nakastlikami (szafkami), lustrem, kanapą i pufami. Jako śliczny i ciepły postrzegałam duży pokój – jak mówili rodzice – Włodzia. Był tam ciekawy komplet wypoczynkowy z małym stolikiem, łóżko z aksamitną narzutą, pianino, stolik-biureczko z fotelikiem. Pokój

Gienia odczuwałam jako zimny – proste meble, dwie szafy, łóżko, biurko, krzesło. Pokoje były w amfiladzie, a ze środkowego małego pokoju prowadziło wyjście ze szklanymi drzwiami do ganku i ogrodu z tyłu domu – z licznymi kwiatami, krzewami i drzewami. W końcu tego sadu stały ule z pszczołami, bliżej drugiej drogi, a za nią rozciągało się nasze pole.

Przy wjeździe na podwórze, po prawej stronie, stał jeszcze mały domek – jeden pokój z kuchnią. W kuchni był duży piec kaflowy do gotowania, a pod oknem stół z ławą i krzesłami. Po przeciwnej stronie znajdowało się łóżko. W pokoiku stał kredens, duża leżanka, dwa krzesła i wisiało

Dom w Łosiu zbudowany przez Wasyla i Annę Jewusiaków i wykonane przed nim rodzinne zdjęcie. W pierwszym rzędzie od lewej: Wasyl Jewusiak z synem Eugeniuszem, Anna Szlanta, Włodzimierz Jewusiak, Anastazja Trembacz, Anna Jewusiak. Za nimi: Piotr Jewusiak (brat Wasyla, w białej koszuli) i Helena Trembacz (siostra Anny, w białej bluzce). 1932 rok.

lustro. Ten domek połączony był korytarzem ze stajnią, gdzie stały 4 konie, 4 krowy z cielakami, i pomieszczeniami, w których hodowano świnię. W dalszej części dwa pomieszczenia stodoły z wielkimi wrotami. Wszystkie budynki były kryte blachą.

Był też drugi dom, gospodarczy z jednym pokojem i dużą kuchnią, murowane obory i stodoła, a także trzeci budynek drewniany (piętrowy), w którym składano słomę i siano, a głęboko pod podłogą był wykop, w którym w czasie wojny hodowano świnię – w tajemnicy przed sąsiadami, Niemcami i partyzantką.

Lato w Łosiu było zawsze ładne i ciepłe. W ogrodzie przy studni rosły cztery tuje w kwadracie i jakieś dwa drzewa, na których był zawieszony hamak. Raniutko przynoszono mnie na poduszki i tam się budziłam. Czasem spotykało się węże. Pewnego słonecznego dnia, bawiąc się z Wasiem i mamcią w ogrodzie, zauważyliśmy, jak po murze w kierunku otwartego okna pełźnie żmija. Narobiliśmy hałasu, przyszedł nasz stajenny, pan Zygmunt, i nadział żmiję na widły. Innego dnia poszłam rano z mamusią na pole, z kanką kawy zbożowej dla pracowników. To była pora zbioru ziemniaków, nawet mamy zdjęcie przy koszałce, z Wasiem i zbierającymi je pracownikami – trzymamy ziemniaki w rękach, bo takie były duże. Szłyśmy. Na chwilę mamusia zatrzymała się na odpoczynek. Nagle poczułam, jak bardzo ścisła mnie za rękę i mówi: Stój, nie ruszaj się! Mnie serce stanęło, patrzę, a po stronie mamusi snuje się duży wąż. Spokojnie przepętnął, a my poszliśmy dalej.

Tuż za Łosianką mieszkali Furtakowie, którzy mieli dwoje dzieci w naszym wieku – Michała i Mirkę. Zawsze się z nimi bawiliśmy. Raniutko biegaliśmy na bosa po rosie. Łąki były bogato ukwiecone. Nasz ogród był duży z licznymi drzewami owocowymi, pięknymi kwiatami i pawiami, które głośno i brzydko „krzyczały”.

Pamiętam, jak babcia Anastazja Trembacz w małej dziecięcej drewnianej maselnicy ubijała mi masło na przyjazd ojca z drogi. Ładnie je dekorowała. A droga była daleka. W Polsce jego główną bazą był Sieradz. Miał tam kawałek pola ze stodołą, a obok wynajmował pokój z kuchnią w starym drewnianym domu. Było tam duże podwórze ze stajnią, w której stały konie, a także barak z sianem i słomą. Dom był długi. Z jednego końca w pierwszym pomieszczeniu mieszkała pani Józia z mężem. Zajmowali się kra-
wiewstwem.

U góry: Zbieranie kartofli w Łosiu, 1946 rok. Przy koszu z ziemniakami w rękach - Wasył i Lidia Jewusiakowie. U dołu: Wezbrana Łosianka podczas powodzi w 1934 roku.

Dla ciała i dla duszy

Pamiętam, że na strychu domu wisiały na drążkach uwędzone kielbasy i *sało* (słonina). Na święta w dużych beczkach moczyły się szynki. Jesienią w beczkach kiszono też rydze – same solone główki z cebulą. Były smaczne i wspaniale pachniały. Mięso jadaliliśmy rzadziej niż obecnie. Pamiętam też *czyr* – z ciemnej maki gotowano ciemną masę i na talerzu zalewano ją mlekiem. Latem do gotowanej wody z kwaśnym mlekiem wrzucało się dużo liści sałaty – po krótkim gotowaniu jadło się z tłuczonymi ziemniakami. To był wspaniały kwas. Można było posypywać skwarkami. Często była kiszona kapusta podawana na różne sposoby: zupa, surówka, bigos – ale jarzynowy, kapusta kiszona z gorącymi skwarkami.

Pierogi były bardzo różne: z ziemniaków i z sera z kapustą, z grzybami, mięsem i mieszane, z kaszą gryczaną ze skwarkami. Grzybów było bardzo dużo, więc też często były na stole, czy to jako zupa grzybowa z kluskami, czy na gęsto, do ziemniaków – z cebulką lub z jajkiem. Drobiu też było sporo, bo mama hodowała kury, kaczki, indyki (mam nawet z nimi zdjęcie).

Często były jadane jajka gotowane na twardo, na miękko, smażone na boczku, na maśle, na świeżych grzybach. Mamusia ubijała mi z cukrem kogel-mogel, albo po wiedeńsku – słabo ścięte z masłem. Tego nie lubiłam. Mama robiła placki z jajek, cukru i kaszy manny, albo z dodatkiem maki i jabłek. Były też smażone świeżo złowione pstragi, bo takie piękne były w Łosiance i Ropie.

Muszę wspomnieć o świętach Bożego Narodzenia. Otóż nie wiem, jak i kiedy w pokoju pojawiała się ubrana choinka i duży św. Mikołaj. Wszyscy byli czysti, ładnie ubrani, wszędzie, to jest na cztery strony świata, były wystawione światła – lampy, lampasze (lampy przenośne), żeby duszyczki trafiły prosto do nas. Mamusia zostawała w domu, a my z tatusiem szliśmy z kankami do Łosianki, po wodę z przerebła. Ja jechałam na saneczkach. Wracaliśmy, biorąc siano do rąk i pukaliśmy do drzwi. Mamusia pytała: Kto tam? – Goście. – A skąd? Trzeba było mówić: – Z dalekich, zdrowych, mądrych radosnych stron. – A, jeśli to tacy goście, to proszę, proszę zachodzić.

Wkładaliśmy siano pod obrus. Pośrodku leżał duży okrągły chleb, a na nim, w naczyniu z żytem, stała okrągła świecz-

U góry: Szymon Jewusiak, najmłodszy z braci Wasyla, uczeń gimnazjum w Gorlicach, wśród pensjonariuszy gorlickiej Ruskiej Bursy – stoi czwarty z prawej w środkowym rzędzie (1933 r.). U dołu: Zdjęcie kolegów i koleżanek, uczniów ukraińskiego seminarium nauczycielskiego, wykonane przez Eugeniusza Jewusiaka (ok. 1943 r.)

ka. Pod stołem był łańcuch na znak, żeby rodzina trzymała się silnie, jak ten łańcuch. Światło – znak życia.

Na początek mamusia zbierała do miseczki po łyżce jedzenia z każdego dania – dla bydła, a dopiero potem my jedliśmy. Przed kolacją szliśmy jeszcze na cmentarz, do zmarłych, żeby dzielić się z nimi pierogami i modlitwą.

Rodzice siadali na końcach stołu z obu stron. Jadło się z paru misek. Po zjedzeniu braliśmy się za ręce i obchodziliśmy stół trzy razy, a po półtora razu Tatusz nacylał się i pytał:

– A co to jest, że was nie widać?

A mamusia;

– To wielka góra chleba, dlatego nas nie widać.

Wieczera rozpoczynała się modlitwą na stojąco (prowadził tatuś), a po wiecze-

rzy każdy klękał przy swoim miejscu i modlił się po cichu. Tatko tak jak zaczął modlitwę, tak i kończył, dziękując Bogu za wszystko. Wtedy dopiero były kolędowania i prezenty (bo paczki były przy św. Mikołaju). Świecek tatuś gasił tak, aby dym szedł do góry (żeby cały rok był dobry). Na drugi dzień rano, tam gdzie były panny, chłopcy chodzili po tzw. *wymitaczkach*. Brali miotłę i zmiotli podłogę z siana. Rodzice danej dziewczyny częstowali chłopców jedzeniem, ciastem i alkoholem.

Na święta wielkanocne pamiętam nocne czuwanie przy Grobie Pańskim i poranne śniadanie. Była zawsze biała gotowana kielbasa, później podsmażana z czosnkiem, buraczki i dużo jajek. Na końcu ciasto – baby. Jakoś tak było, że zawsze mamusi kwitły kalie.

Z łosiańskiego dzieciństwa pamiętam jeszcze „darcie pierza”. Kilka czy kilkanaście kobiet i dziewczyn schodziło się do jednej z nich i darły pierze. Wieczorem przychodzili chłopcy, grali na harmonii – były tańce i dużo, dużo śpiewu. A głosy wszyscy mieli śliczne i silne. Najpiękniej śpiewał najmłodszy brat tatusia – Szymon Jewusiak i jego żona Gienia, z domu Król (po wysiedleniu mieszkali w Strzelcach Krajeńskich).

Chcę wspomnieć o strojach łosian, a przede wszystkim łosianek. Przypuszczam, że pod wpływem kontaktów z odbiorcami towarów swych mężów kobiety ubierały się modnie. Suknie, bluzki, spódnice i płaszcze z dodatkami kupowały w miastach gotowe, albo dawały uszyć. Nie pamiętam żadnych zapasek. Natomiast w jakieś święta czy na okazji okolicznościowe kobiety ubierały się w haftowane bluzki. Tak samo my, dzieci, miałyśmy wyszywane bluzki i fartuszki, korale, a chłopcy wyszywane koszule i krawaty.

Moja mama przynajmniej raz w roku, czasem dwa razy, jeździła do taty do Sieradza. Robiła wtedy zakupy w Sieradzu i Łodzi, zamawiała także ubrania z dodatkami w Warszawie, w sklepie braci Jabłkowskich. Również inne kobiety robiły zakupy w miastach, w których handlowali ich mężowie, a była to praktycznie cała Polska.

W wyniku kontaktów handlowych łosianie przejęli pewne zwyczaje i obyczaje. Śpiewali często piosenki czeskie, rosyjskie, nawet węgierskie. Śpiewaliśmy dużo i pięknie. Wszyscy – i kobiety, i mężczyźni – mieli piękne głosy. A były to piosenki: „Na zahrodi mlyna buła, czehoś mene mamciu była?”, „Propała nadija, zawelo-sia serce, zapłakały oczy moji”, „Proszcza-juś Anhel moj z toboju, proszczajuś szcza-stia ty moje”, „Oj, diwczyno szumyt haj, koho lubysz wyberaj, wyberaj”, „Mała maty doniu Katerynom zwała i tak wona swoju doniu hulaty puskala”, „Bodaj sia kohut znudyw, szczo mene rano zbudyw”.

Tak toczyło się nasze życie aż do akcji „Wisła” w 1947 roku, przed którą uciekliśmy z Łosia. Tato bowiem wcześniej dowiedział się o wysiedleniach i zabrał nas do Sieradza, gdzie mieszkaliśmy do 1952 r., zajmując jeden pokój z kuchnią w starym drewnianym budynku (później przenieśliśmy się do Zduńskiej Woli). Zawsze mam przed oczyma ten „pałac”, ilekroć przypominę sobie bzdury wygadane do dzisiaj przez niektórych polityków, że dzięki wysiedleniom biedni Łemkowie uzyskali awans cywilizacyjny.

Lidia JEWUSIAK-KOLAŃCZUK

«O Ukrainę, o jej wolność!»

(Uczestnicy ukraińskich walk niepodległościowych lat 1917-1921
związani z Chełmszczyzną i Podlasiem)

Kontynuacja z poprzednich numerów

W Chełmie w latach II wojny światowej pracował także asystent prof. I. Ohienki **Iwan Korowicki** (1907-1991)¹, absolwent UW, bibliograf, krytyk literacki, autor artykułów w czasopiśmie Studium Teologii Prawosławnej UR „Elpis”, lektor języka starosłowiańskiego i historii Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej w Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego. Pod pseudonimem Żukiw jest on autorem pracy *Нущення церков на Холмиціні*, opublikowanej w 1940 r. w Krakowie. Po II wojnie światowej mieszkał w USA i był pracownikiem naukowym uniwersytetów w Cleveland i Filadelfii, współautorem *Енциклопедії українознавства*, redagowanej przez prof. W. Kubijowczya.

Uczestnicy walk niepodległościowych na Ukrainie byli także wśród duchowieństwa parafialnego. Znaną postacią jest oficer Armii URL, kapelan w obozach internowanych w Polsce, więzień Centralnego Obozu Pracy w Jaworznie ks. **Bazyli (Wasył) Laszenko** (10 XI 1890 – 11 VII 1956, Hrubieszów)². Urodził się we wsi Sawenki na Czernihowszczyźnie.

Ukończył gimnazjum w Czernihowie. Podczas I wojny światowej zmobilizowany do armii rosyjskiej, w jej trakcie ukończył szkołę podchorążych i awansował do stopnia podporucznika. Od 1918 r. był w armii ukraińskiej. W składzie Grupy Wojsk URL pod dowództwem gen. M. Omelanowycza-Pawlenki uczestniczył w Pierwszym Pochodzie oddziałów URL na zaplecze wojsk denikinowskich i bolszewickich. Po podpisaniu polsko-ukraińskiej ugody w 1920 r. uczestniczył we wspólnej polsko-ukraińskiej kampanii w składzie 3. Dywizji Żelaznej gen. Ołeksandra Udowyczenki. Po internowaniu w Polsce przebywał w obozie w Kaliszu. Po ukończeniu kursu kapelanów wojskowych zorganizowanego w obozie internowanych był diakonem w cerkwi obozowej pod wezwaniem św. Pokrowy (Opieki Matki Bożej) w Kaliszu. W 1925 r. wyjechał do Francji, gdzie ukończył architekturę na Politechnice w Paryżu. W 1935 r. powrócił do Polski i pracował w Krakowie jako architekt. Od 1940 r. pracował jako nauczyciel, a w 1942 r. po zdaniu egzaminu eksternistycznego z teologii uzyskał święcenia kapłań-

skie i został proboszczem prawosławnym we wsi Miętkie (pow. Hrubieszów). W marcu 1943 r. podczas walk polsko-ukraińskich na Hrubieszowszczyźnie została zastrzelona jego żona i córka. W 1947 r. podczas akcji „Wisła”, będąc duchownym prawosławnym w Hrubieszowie, został aresztowany i osadzony w obozie koncentracyjnym w Jaworznie. Po wyjściu z obozu w 1948 r. był kapłanem w Chełmie, Radomiu i Kielcach. Pochowany w Hrubieszowie obok żony i córki.

Podobny los spotkał w 1947 r. wielu innych żołnierzy byłej Armii URL internowanych w Polsce. Między innymi wysiedleni zostali z **Terespola** do Łęborka działacze międzywojennej organizacji ukraińskiej Ukraiński Centralny Komitet oficerowie 2 Dywizji Wołyńskiej **Serhij Chłopicki** (ożeniony z Polką) i **Metodij Słobodeniuk**.

Przez wiele lat w strukturach Cerkwi prawosławnej na Chełmszczyźnie i Podlasiu pracował syn Naczelnego Kapelana Armii URL Pawła Paszczewskiego (1874-1944) – **Hryhorij (Grzegorz) Paszczewski** (25 VI 1910 – 1 VIII 1984)³. Urodził się w Anikiejówce na Ukrainie.

Groby rodziny Paszczewskich na cmentarzu parafialnym w Werstoku (gm. Hajnówka)

Serhij Chłopicki

Ukończył gimnazjum humanistyczne w Łucku (1930) oraz Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego (1939). Świecenia kapłańskie otrzymał z rąk ks. bp. Polikarpa (1938). Podczas II wojny światowej (1940 – 1944) był duszpasterzem parafii Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego w Nowosiółkach, Sahryniu, Dołhobyczowie i Poturzynie na Chełmszczyźnie. Po II wojnie światowej pracował w parafiach prawosławnych w Gdańsku i Werstoku (gm. Dubicze Cerkiewne, pow. Hajnówka). Tam zmarł i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Wraz z ks. Grzegorzem (Hryhoriem) spoczywają na tym cmentarzu jego brat Mykoła Paszczewski (1902 – 10 XII 1974) i siostra Raisa Szyprykiewicz (7 VII 1911 – 11 VIII 1990).

W latach 1940-1941 proboszczem parafii prawosławnej w Żmudzi (pow. Chełm) był ks. **Wasył Warwariw** (22 I 1886 – 09 X 1960)⁴. Pułk. AURL. Urodził się w Żytomierzu. Ukończył szkołę techniczną w Tyflisie oraz zdał egzamin na chorążego w Tyflickiej Szkole Wojskowej. Służbę wojskową rozpoczął w 1910 r. jako oficer administracyjny 15 pułku grenadierów w Tyflisie. Brał udział w I wojnie światowej. Od 1917 r. w armii ukraińskiej. Był delegatem Ogólnoukraińskiego Zjazdu Wojskowego, oficerem 1. Dywizji Ukraińskiej, oficerem kwatermistrzostwa armii. Po internowaniu w 1920 r. w Polsce i odbyciu przeszkolenia wyświęcony na diakona, a następnie kapelana obozu internowanych ukraińskich w Strzałkowie. Po przeniesieniu obozu do Kalisza został skierowany do pracy w charakterze tymczasowego

proboszcza we wsi Byteń na Wołyniu. Za prowadzenie nabożeństw w języku ukraińskim został w 1923 r. aresztowany i odesłany do obozu w Kaliszu. Po wielkich zabiegach Metropolity Dionizego pracował na Wołyniu, a w latach 1940-1941 był proboszczem parafii prawosławnej w Żmudzi pow. Chełm.

Od 1926 r. chórem cerkiewnym w Żmudzi kierował sotnik Armii URL **Iwan Honczarenko** (1892-?)⁵. Ukończył instytut nauczycielski. Od 1917 r. w armii ukraińskiej. W 1919 r. wzięty do niewoli polskiej, przebywał w obozie w Łańcucie. Po podpisaniu grudniowej deklaracji polsko-ukraińskiej o wspólnej wojnie z Rosją bolszewicką był w kadrze płk. M. Bezruczki formującej 6. Dywizję Siczową Armii URL. Wiosną 1920 r. został z-cą gen. Abazy, naczelnika powołanej w Łańcucie Stanicy Wojsk Ukraińskich, a w połowie 1920 r. naczelnikiem. Po przeniesieniu obozu do Wadowic i Strzałkowa, skierowany został do Szczypiorna, gdzie był nauczycielem powołanego tam gimnazjum skautów (płastuniw), następnie nauczycielem powołanego w obozie w Kaliszu gimnazjum im. Tarasa Szewczenki, lektorem na kursach metodycznych dla wykładowców różnych form oświatowych w obozach. Po rozwiązaniu w 1933 r. gimnazjum przeniósł się do Żmudzi (pow. Chełm), gdzie prowadził chór, kursy dla młodzieży i dorosłych. W 1945 r. wraz z mieszkańcami wsi przesiedlony do wsi Borozna w obwodzie chersońskim.

Zasługi dla ziemi chełmskiej ma też

jej obrońca w 1920 r. gen. AURL **Marko Bezruczko** (31 X 1883 – 10 II 1944)⁶. Urodził się w miejscowości Wetykij Tokmak pod Zaporozem. Absolwent Semina-

rium Nauczycielskiego i Junkierskiej Szkoły Piechoty w Odessie oraz Mikołajewskiej Akademii Sztabu Generalnego w Petersburgu. Uczestnik I wojny światowej, członek sztabu Generalnego Armii Rosyjskiej. Współtwórca armii ukraińskiej, oficer Sztabu Generalnego Armii URL, szef sztabu Korpusu Strzelców Siczowych walczących w składzie Armii URL. Formacja ta odegrała wyjątkowo ważną rolę w zachowaniu URL. Z częścią formacji URL i Siczowych Strzelców na przełomie 1919-1920 roku przebywał w obozie w Łańcucie, a od 10 stycznia 1920 r. z rozkazu Atamana Głównego Symona Pelury został organizatorem 6. Dywizji Siczowej w Łańcucie. W jej składzie znaczny odsetek w kadrze i masie żołnierskiej stanowili Haliczanie. Ze względu na epidemię tyfusu w marcu 1920 r. wraz z około 2 tys. żołnierzy (połową stanu, reszta chorowała na tyfus) został przewieziony do Brześcia nad Bugiem, gdzie gen. Ołeksander Fedeniak-Biłyński zorganizował brygadę ukraińską, która po połączeniu się obu jednostek, jako 6. Dywizja Siczowa, wzięła udział w wyprawie kijowskiej w składzie 3. Armii Wojska Polskiego. W połowie sierpnia dywizja znalazła się w Chełmie i jego okolicach walcząc z oddziałami nacierającej na Warszawę armii rosyjskiej, a z rozkazu Naczelnego Wodza J. Piłsudskiego został dowódcą obrony Zamościa przed nacierającą w kierunku Warszawy armią konną Budiennego. Jak wiadomo, armia ta doprowadziła do odwrotu wojsk polsko-ukraińskich z Kijowa. W składzie 6 dywizji ukraińskiej były także oddziały WP, w tym jednostka dowodzona przez kpt. Mikołaja Bołtucia – przyszłego generała WP. Z biegiem czasu M. Bołtuć przypisał sobie sukces obrony i czczonej jest w Muzeum Wojskowym w Zamościu, jest też ulica nazwana jego imieniem. M. Bezruczko nie doczekał się nawet swej podobizny w Muzeum, chociaż na pięciu figuruje Mikołaj Bołtuć. Losy generała Bezruczki były bardzo trudne, ale zachowywał się godnie. 15 maja 1921 r. był uczestnikiem spotkania generałów internowanej armii ukraińskiej z Marszałkiem J. Piłsudskim w obozie w Kaliszu, na którym marszałek przeproszał za bieg wydarzeń: zamknięcie armii ukraińskiej za drutami i zerwanie sojuszu z kwietnia 1920 r. o wspólnej wojnie z Rosją oraz uznaniu przez Polskę marionetkowego rządu Ukrainy Radzieckiej. Po spotkaniu majowym w październiku 1921 r. w imieniu oficerów i zebranych żołnierzy ze wszyst-

Prawosławny cmentarz na Woli w Warszawie – miejsce wiecznego spoczynku oficerów i żołnierzy Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej

kich obozów internowania odmówił przyjęcia za drutami w obozie w Kaliszu oznaczonych za udział w wojnie 1920 r. przyznanych za walki frontowe. Mimo że zasłużył się w walkach 1920 r. i wchodził do struktur emigracyjnego rządu URL w Tarnowie odmówiono mu możliwości pracy zaproponowanej przez metropolitę Szeptyckiego, zwolniono z pracy w Wojskowym Instytucie Geograficznym. Był jednak cały czas czynnym działaczem organizacji emigracyjnych, w tym współorganizatorem, a po śmierci prof. gen. płk Mykoły Junakiwa przewodniczącym Ukraińskiego Towarzystwa Wojskowo-Historycznego, zastępcą przewodniczącego Rady Głównej UKC, a po śmierci gen. Wołodymyra Salskiego ministrem spraw wojskowych CP URL na wychodźstwie. Zmarł w Warszawie i spoczywa na Cmentarzu Prawosławnym na Woli w Warszawie.

Drugim współtwórcą armii URL i działaczem państwowym URL był generał **Pawło Szandruk** (1889-1979)⁷ – oficer armii carskiej, gen. porucznik Armii URL, ppłk dypl. WP, d-ca Ukraińskiej

Armii Narodowej, członek Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki (NTSz.). Urodził się we wsi Borsuki w pow. krzemienieckim. Ukończył Niżyński Instytut Filologiczny, Instytut im. księcia O. Bezbord'ki i Aleksandrowską Szkołę Wojskową w Moskwie. W latach 1917-1920 w Armii URL, d-ca pułku w 3 Dywizji Żelaznej. Po internowaniu w grudniu 1920 r. w obozie w Kaliszu był nauczycielem ukraińskiego gimnazjum im. T. Szewczenki. Współ z gen. W. Kuszcem był wydawcą wojskowego pisma literacko-wojskowego „Tabor”, współpracownikiem Wojskowego Biura Historycznego i Wojskowego Instytutu Naukowo-Wydawniczego. Współautor *Polskiej Encyklopedii Wojskowej*, oficer kontraktowy WP. Będąc szefem sztabu ministra spraw wojskowych URL, przygotował wiele materiałów dotyczących stanu posiadania korpusu oficerskiego byłej Armii URL w Polsce i innych krajach. Wspólnie z gen. W. Salskim zorganizował system szkolenia kadry oficerskiej na wypadek kolejnego konfliktu zbrojnego i potrzeby tworzenia narodowej armii ukraińskiej. Podnosił też własne kwalifikacje wojskowe, kończąc w 1938 r. Wyższą Szkołę Wojskową. Zgodnie z odpowiednimi polsko-ukraińskimi porozumieniami miał być w 1939 r. organizatorem brygad ukraińskich walczących u boku Wojska Polskiego. Bieg wydarzeń nie pozwolił na ich realizację. Brał natomiast czynny udział w walkach obronnych. Wyróżnił się w bojach 29 Brygady Piechoty (jako p.o. dowódcy) na trasie Zamość-Hrubieszów i zadał Niemcom duże straty. Ranny, był w oflagu k. Wrocławia. Niejako powtórzył działalność M. Bezruczki i za udział w wojnie obronnej Polski odznaczony został orderem Virtuti Militari. W 1945 r. został za zgodą wszystkich ugrupowań ukraińskich przewodniczącym Ukraiń-

skiego Komitetu Narodowego i dowódcą Ukraińskiej Narodowej Armii złożonej z żołnierzy różnych formacji, w tym b. dywizji „Hałyczyna”. Napisał wspomnienia *Arms of Valor* (New York 1959).

Trzecim generałem ukraińskim związanym z Chełmem jest **Mychajło Krat** (6 VIII 1892 – 8 VIII 1979)⁸. Urodzony w Hadiaczu na Połtawszczyźnie w rodzinie o tradycjach kozackich. Ojciec był kapi-

tanem gwardii rosyjskiej. Ukończył Korpus Kadetów w Sumach oraz Pawłowską Szkołę Wojskową w Piotrogradzie. Uczestniczył w I wojnie światowej na ziemiach polskich, czterokrotnie ranny, odznaczony orderem św. Jerzego oraz serbskim orderem „Gwiazda Karageorgija” z mieczami. W wieku 24 lat został pułkownikiem. Od 1917 r. w armii ukraińskiej, zastępca naczelnika wydziału operacyjnego Kijowskiego Okręgu Wojskowego. W dalszych bojach armii ukraińskiej pełnił funkcje dowódcze w 11. Dywizji Pancerniej, 2 Dywizji Zaporoskiej, 3. Dywizji Żelaznej i Samodzielnej Kawalerii. W czasie I pochodu zimowego na zaplecze bolszewickie i denikinowskie (6 XII 1919 – 6 V 1920) był szefem sztabu 1. Dywizji Zaporoskiej. W 1920 r. był w Zespole Ukraińskiej Misji Wojskowej na rozmowach w Krymie z gen. P. Wranglem w sprawie wspólnej wojny z Rosją bolszewicką, a następnie po kwietniowej umowie polsko-ukraińskiej 1920 r. był zastępcą d-cy samodzielnej Artyleryjско-Kawaleryjskiego Dywizjonu Armii URL. Po internowaniu w Polsce przebywał w obozie w Wadowicach, a następnie z Dywizjonem w Bronowicach Łobzowie k. Krakowa. Kierował pracami swych podwładnych w jednostkach WP stacjonują-

cych w Krakowie. Po rozwiązaniu w 1923 r. dywizjonu i podjęciu przez jego żołnierzy wraz z dowódcą gen. O. Ałmazowem pracy w kopaniach Śląska, pracował w Centralnej Składnicy Lotniczej w Dęblinie, a po zwolnieniu z braku obywatelstwa polskiego, w spółdzielczości jako księgowy. Podczas II wojny światowej był członkiem Zarządu Powiatowego Ukraińskiej Spółdzielczości w Chełmie. W 1945 r. był w składzie Sztabu Ukraińskiej Narodowej Armii zorganizowanej w 1945 r. przez gen. Pawła Szandruka, a po zakończeniu wojny opiekunem koło 12 tys. grupy jej jeńców ukraińskich złożonej z różnych oddziałów wojskowych z Galicji Wschodniej i Naddnieprza przebywających w obozie Rimini w Italii w 1945-1948 r. Po II wojnie światowej w Anglii i USA.

Piątym jest **Petro Diaczenko** (1895-1965)⁹ – w 1920 r. dowódca pułku Czarnych Zaporozców I Dywizji Zaporoskiej, oficer kontraktowy I. Pułku Szwolżerów WP początkowo w Warszawie, a potem w Suwałkach. Ukończył Wyższą Szkołę Wojenną w Warszawie, uczestnik kampanii 1939 r. w składzie Podlaskiej Bry-

gady Kawalerii i grupy wojsk rezerwowych gen. W. Przeździeckiego. Pod Grodnem był ranny, przebywał w niewoli niemieckiej w oflagu k. Królewca. Podczas okupacji mieszkał w Chełmie, współpracował z dowództwem Siczy Poleskiej Tarasa Borowcia, następnie UPA. Pośredniczył w rozmowach T. Borowcia i Andrija Liwyckiego – następcy S. Petlury. W 1944 r. był krótko zastępcą dowódcy Ukraińskiego Legionu Samoobrony, a wiosną 1945 r. został dowódcą 2. Dywizji Ukraińskiej Narodowej Armii gen. P. Szandruka.

Szóstym wojskowym był kapitan Flo-

ty (kontradmiral) **Światosław Szramczenko** (1893-1958)¹⁰. Urodził się w Baku. Od 1900 r. w Chełmie, gdzie uczęszczał do szkoły podstawowej. Jego ojciec Oleksander Szramczenko był nauczycielem (do 1909 r.) i zbieraczem folkloru tego regionu. Po opuszczeniu Chełma Światosław ukończył Szkołę Morską i Aleksandrowską Akademię Wojskowo-Prawniczą w Piotrogradzie. Odbýwał służbę we Flocie Bałtyckiej. Po upadku caratu w 1917 r. był współorganizatorem Ukraińskiego Wojskowo-Morskiego Sztabu Rewolucyjnego. Organizował przejście do portów Morza Czarnego okrętów wojennych z załogą ukraińską, m. in. krążownika „Światłana”, a także jednostek bojowych „Ukraina” i „Hajdamaka”. Na początku 1918 r. przybył do Kijowa i został adiutantem ministra spraw morskich, a następnie jego zastępcą, a w końcu 1918 r. komendantem Szkoły Morskiej. Od kwietnia 1919 r. pełnił funkcję ministra spraw morskich URL, a następnie naczelnika wydziału morskiego Sztabu Generalnego URL. Po internowaniu w Polsce przebywał w Częstochowie. Był organizatorem działalności oświatowej i wydawniczej osiadłych tam struktur administracji państwowej URL i oddziałów wojskowych internowanych w obozie w Stradomiu. Uczestniczył w redagowaniu czasopisma „Ranok”, „Wijśkowa Dumka” (Myśl Wojskowa), „Dumka”. Po zorganizowaniu Ukraińskiego Centralnego Komitetu w RP był w składzie Rady Głównej, autor licznych publikacji w prasie obozowej, a następnie piśmie literacko-wojskowym „Tabor”, „Litopys Czerwononji Kałyny”. W latach 1941-1944

przebywał w mieście swego dzieciństwa Chełmie i pełnił funkcję przewodniczącego oddziału Ukraińskiego Komitetu Pomocy. Jako filatelista doprowadził do wydania znaczków pocztowych z wizerunkiem chełmskich cerkwi św. Ducha, św. Barbary, Soboru garnizonowego moskiewskiego, wojskowej Butyrskiej. Po II wojnie światowej w USA. Napisał ponad 200 publikacji, w tym wiele na tematy filatelistyczne.

Cdn.

Aleksander KOLAŃCZUK
Fot. J. Hawryluk

PRZYPISY:

1. *Енциклопедія українознавства*, т. 11, Львів 2003, s. 125.
2. „Церковний вестник”, Варшава 1956, s. 31-32; A. Kolańczuk, *Nekropolie...*, s. 197.
3. Archiwum Metropolii Prawosławnej w Warszawie. Ankieta personalna i życiorys.
4. CAW, SAU, sygn. 380.2/243; Ibidem; B. Борщевич, *Волинський пом'яник*, Рівне 2004, s. 53-57; М. Горний, *Українці Холмщини і Підляшшя*, Львів 1997, s. 571.
5. CAW, SAU, sygn. 380.2/243; A. Kolańczuk, *Internowani żołnierze Armii UNR w Kaliszu 1920-1939*, Kalisz – Przemyśl – Lwów 1995, s. 13, 16; М. Горний, *Українці...*, op. cit. s. 572.
6. A. Suchcitz, *Generalowie wojny polsko-bolszewickiej 1919-1920*, Białystok 1993, s. 9; R. Szagała, A. Kolańczuk, *Cmentarz Prawosławny na Woli w Warszawie. Groby ukraińskie*. Przewodnik, Warszawa 2002, s. 50-53; A. Kolańczuk, *Ukraińscy generalowie w Polsce. Emigranci polityczni 1920-1939*. Słownik biograficzny, Przemyśl 2009, s. 75-79.
7. *Encyklopedia wojskowa*, tom VII, Warszawa 1939, s. 743; R. Torzecki, *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1993, s. 324; M.K. Dziewanowski, *Za co generał Szandruk dostał Virtuti Militari* [w:] *Stosunki polsko-ukraińskie 1917-1947. Od tragedii do współpracy*, Warszawa 1990, s. 97-98; A. Kolańczuk, *Ukraińscy generalowie w Polsce...*, s. 224-229.
8. CAW, SAU, sygn. 380.2/243; O. Колянчук, М. Литвин, К. Науменко, *Генералітет...*, s. 74. A. Kolańczuk, *Ukraińscy generalowie w Polsce...*, s. 136.
9. CAW, SAU, sygn. 380.2/243; A. Kolańczuk, *Ukraińscy generalowie w Polsce...*, s. 93-96.
10. O. Колянчук, М. Литвин, К. Науменко, *Генералітет...*, s. 268-269; В. Кубійович, *Українці в Генеральній...*, s. 345, 392; В. Слободян, *Церкви Холмської єпархії*, Львів 2005, s. 441, 442, 444;
11. A. Kolańczuk, *Ukraińscy generalowie w Polsce...*, s. 234-235.

Іван КИРИЗЮК: 3 циклу

«Великодня пора»

НАМАЛЮЙ

Ти любиш
Шануєш свою
Батьківщину
Своє рідне Підляшшя
Намалюй мені
Сину
Кольоровий спів
Жайворонка
Що кружляє
Над полем нашим
Під шепіт
Сільського саду
Намалюй
Синочку
Джерельце життя
Зеленим листочком
Сочистого винограду

ЗА СЕЛОМ

Юності
Веселим танцем
Весна
Обережно веде
Білі котики
На галузках
У верболозах
Теплий
Вітерець
Лелечим крилом
Малює
В полях
За селом
Сонячні пейзажі
Дрібний дощик
Мокрим пензлем
Маже
Перелаз

РАДІСТЬ

Мое рідне
Підляшшя
Моя Батьківщина
Перед престолом
Перед іконою
Гріє мою душу
Молитвою
Добрих надій
Тут
Київська Русь
Гостює
В зелених
Над Бугом пейзажах
Тут спокійна
Пісня предків
Радую серце
В теплих
Сонячних
Вітражах

ТАНЕЦЬ

У городі
На плоті
Сільські горобці
Танцюють завзято
Радісно чиркотять
Про весняне
Великоднє свято
Не звертають
На нікого уваги
Від давен
Ми всі
Тут знайомі
Ми всі
Тут свої
Мов вікна
Рідного дому

МУЗИКА ВЕСНИ

Наша радість
Танцює
На листочках ліщини
Теплим шепотом вітру
Тулю твої груди
До себе
Малюєш розкішно
Мою щок
Своїм поцілунком
Зелена скрипка
Грає
Музику весни
В пелюстках латаття
Манять
Райським яблучком
Круглі коліна
З-під білого плаття

ВЕСНЯНИЙ РАНОК

Входжу
Очима
В тебе
Ранок
Весняним смичком
Кладе
На тіло
Музику любові
Уста твої
В моїх устах
Мов квітка рози
В келиху вина
Мов дикий мед
В дзбаночку
Купаюсь я
В твоєму серці
Стаєш нектаром
Найсолодшим

СПОВИТЕ

Спомин
Спомин
Спомин кружить
Мов вітряка
Весінні крильця

У мойому
Веселому лузі
З очеретом дитинства
Вся в білі
Незнайома дівчина
Жне зелень
Молодості
Несе
Повну запазуху
Несе у заполі
Моєї долі
Сповиту дитину

МРІЇ

Мрії
Мрії
Росточком порожевілим
Мов у маминій діжці
Святочна розчина

Вистояне
На полиці
Червоне вино
Подарувало
Наївне
Фарбоване
Кольорами дитинства
Щастя

Ношу той дарунок
Під серцем
Щоб у час журби
Пополам
Тобі і собі
У два келихи
Налити

Більськ, 05.03.2011 р.

Jurij Hawryluk

Zamyślenie na ścieżkach życia

Przekład Tadeusz Karabowicz

* * *

Pisałem do ciebie list
Zielonym tuszem nadziei
Że wspomnienie się nie zatraci
Wśród fal życia
Czasu
Przemijania

17.05.1985

* * *

Moja otwarta dłoń
Czeka na ciebie
Tylko czy jest
W tym sens
Bo w każdej sekundzie
Orfeusz znowu
Traci Eurydykę

29.05.1986

* * *

Modus vivendi
Licentia poetica
Powiadają że w tych słowach
Zawarto klucz konieczności
Lecz żelazem trzeba
Otwierać ziemię
By zasmakować wieczności

06.03.1989

* * *

Sens Ogrodu Oliwnego
Ujmuje nie tylko
Zgiętych przed imperatorem
W pokłonie do ziemi
Dusza jak czołno
Rozbite o skały Morza Martwego

09.11.1989

* * *

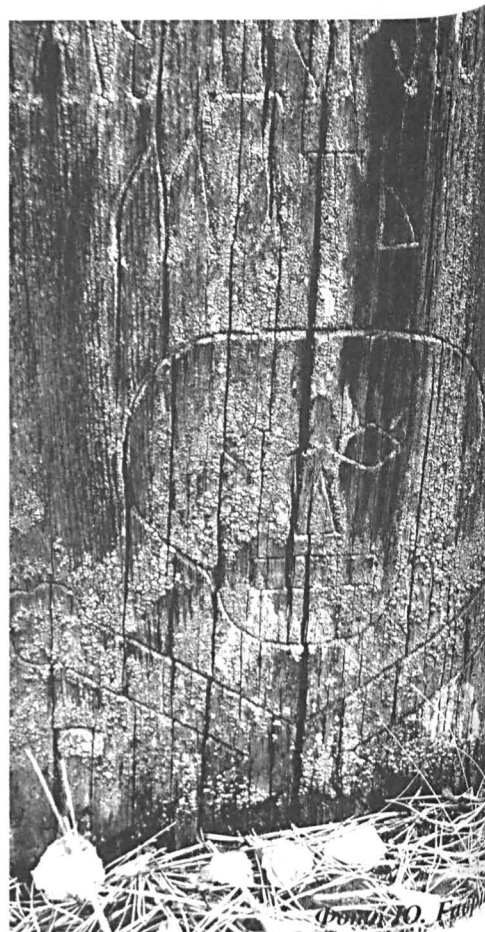
Światło księżyca
Nie oślepi oka
Cień noża
Nie skaleczy
A wspomnienie...

1992

* * *

Każda droga
Gdy nią idziemy znowu
Krótsza
Lecz nikt
Nie żyje dwa razy

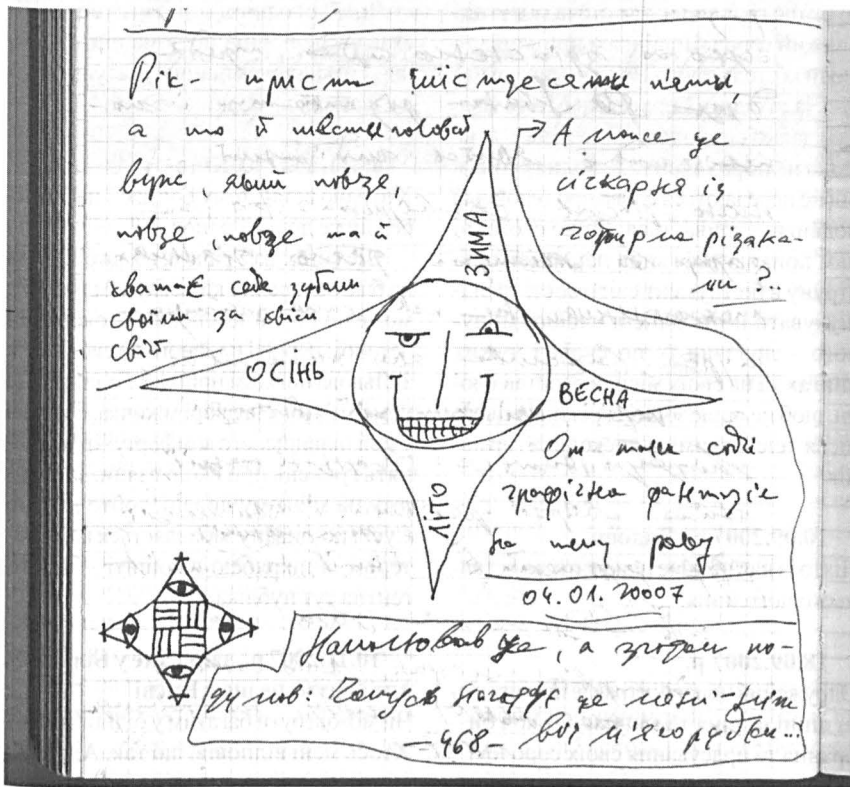
05.07.1992

Хронологіон — 2007

Зі своїх думок списав Юрій Гаврилук

Начиталися „Віршів з порога Третього Тисячоліття”? Може Вам і набридли. То вертаймо до „Хронологіону”. Знайдете тут трохи соціологічного матеріалу до теми „жінки і люди” (дівчата! за це провокативне словосполучення не бийте мене по голові „шпильками” — бо я вірую, що жінки не лише красивіша, але й краща половина людства!), а навіть деякі нариси до інструкції, як написати велику повість, у тому числі й обґрунтування, чому повинен бути в ній секс, хоч і нам, старим, важко про нього писати (може тому, що — пам’ять коротка?)...

04.01.2007 р.

Рік — триста шістдесяті п'яти..., а то й ...шестиголовий вуж, який повзе, повзе, повзе та й хапає себе, зубами своїми: за хвіст свій! А може це січкаря із чотирма різакми щорічних пір?

От така собі графічна фантазія на тему року. Намалював це, а згодом подумав: Чомусь нагадує це мені — ніж м'ясорубки...

18.02.2007 р.

„А ти хочеш оргазм із елементами порно?” Саме так названа стаття на „І-Репортері”. Справа йде про літературу та її „розкрутку”. Одним словом, щоб

книжка досягла якогось рівня „продажності” треба, щоб була в ній еротика.

Що ж — я сам років тому кільканадцять написав щось, у чому була еротика, а навіть одне „вульгарне” слово. Вульгарне, тобто таке, якого наш народ вживав віками, бо не знав, що є якісь „пристойні” слова грецькі чи латинські. Одним словом діди наші й прадіди просто не знали, як по-гарному називається це, що вони по ночі, а то й за дня коїли. Тепер ми вже це знаємо, як і те, що без сексу нічого вже не продаси. То може б зробити порно-версію культурологічного журналу „І”? Як її назвати? Ну як — „ко-ї-тус”!

22.02.2007 р.

Отримав електронного листа від Фіделя Сухоноса — головного редактора дніпропетровського журналу „Бористен”. Видно, що має він талант із людьми працювати, бо коли читаєш, то мед на серце пливе. А то інші часто нібито з великим завзяттям комусь серце медом обливають, але так стараються, щоб ще більше їм самим у губу потекло...

08.-13.04.2007 р.

Одному чоловікові приснився сон. Гарний сон про те, що кохала його чудова жінка. Але він не міг із нею бути, не міг її також забути. Сни, видно, як і життя — так часто мають гіркий присмак...

09.04.2007 р.

Людина ніби й не піранья, але ж їсти щодень хочеться. От і в крамницю треба їхати, хліба та м'яса купити. Одна із великих крамниць розташована в колишньому будинку якогось виробничого підприємства й довкола неї індустріальний краєвид. Деякі будинки пусті, залишені напризволяще. Здалеку видно повибивані шибви у вікнах, немальовані стіни, на деяких дверях заіржавілі привісні замки...

Ось саме тут видно перевагу природи над людиною — вона тотальна, всюдисуща, а людині лише вдається окупувати шматки землі та змінювати їх за своїм планом. Але якщо не хватає людських можливостей та зацікавлення — це творіння рук людських замінюється в руїну. Мертву руїну, адже людина при всій своїй мегаломанії та нахабності так і не створила нічого живого, бо лише воно в силі відновлюватися само, та відроджуватися...

21.06.2007 р.

— Як вчорашнє втішання свіжим повітрям?

— Благополучно... А сьогодні був дощ...

— Супер! Читав я твій текст, у якому було про дощ.

— Але зараз був не той дощ, що тоді.

— Зрозуміло. Два рази під один дощ не потрапити... А тамтой був наприкінці навіть дещо еротичний...

– Ну так ☺...

– Наскільки ще пам'ятаю: молодість та еротизм нерозривні...

– Мене, якщо чесно, така нерозривність інколи бентежить: а як духовне єднання?

– Думка і тіло нерозривні. Коли є духовне єднання, тоді і еротичні дізнання неперевершені!

– А як же релігійні заборони?

– „Релігійні заборони” це вже справа не так віри та релігії, як маскованої нею ідеології. І то ідеології, яка виникла для утвердження суспільного порядку кілька історичних епох тому. А еротизм це ж зовсім не синонім безглуздої розпусти. Якщо в людини розум світлий та серце чисте, то еротизм їй не отрута...

23.06.2007 р.

ІСТОРІЯ... Квіти в'януть після декількох днів, годин навіть... Викидаємо їх у сміття. Історію описуємо із захопленням, нюхаємо майже, шукаючи її не в'янучого аромату та насолоди...

ПОХОРОН? В'янучі квіти у могилах флаконів. Фіалкові фіолети на фоні форм кубічних. Вирвані зуби – псів ненажерливих людських мрій: про багатство й силу. Хоругви колишуться понад труною. Вона влітає у могили несите горло – відкрите вічно...

Моя пам'ять це пуста скриня з картками заповненими з розповідями та спогадами, картками пустими... Перемелюється це все у галасливому млині щоденності.

* * *

Яку історію написати – запитую сам себе. Хтось підказує: Правдиву! Але подумати: чи люди не боятимуться читати правдиву, але жакливу історію? Вона ж може трапитися кожному із нас. Тому, мабуть, прийдеться розповідати історії зовсім вигадані – вони безпечніші як авторові, так і читачам. Отже й всі мої історії вважайте зовсім вигаданими...

25.06.2007 р.

Що оком побачиш, ще тривожно – тривою? – у твоєму серці задзвонить!

15.07.2007 р., шойно зі Львова повернувши

Ну що ж: воюй, борися, walcz, а то подумують, що ти справді – один у полі не воїн!

Отже писати треба. Але про що? Може про перлини поезії в унітазі глобалізації?

12.08.2007 р.

Прочитане: „Чемні дівчата йдуть до раю. Нечемні мають рай на землі ☺...”

Подумане: „А хлопці?...”

27.08.2007 р., в Дорогичині

Пишу це сидючи на човні прив'язаному при березі Бугу. Човен хиткий, як і наші позиції на пограниччі, де одні кажуть „Мусимо вистояти!”, інші намагаються замаскуватися та „перехитрити”, а ще інші – просто здаються та й намагаються забути.

Віє вітерець... Це не нищівний вихор історії, але наганяє холодні хмари, які затьмарюють сонце. Так як і довгі сторіччя затьмарили нашу пам'ять про епоху, коли над Бугом не тайлися, перебивши дихання, залишки не рознесеного рікою городища, але стояв могутній княжий город. Човни, які припливали сюди із столичного Володимира, а навіть із сусідніх Берестя та Мельника, вже давно спорохнвіли... А пам'ять? Вона не порохнявіє, але коли із роду в рід не передаються слова про геройські подвиги – зривається. Отже сьогодні нам приходить знов наряджати цю струну в інструмент свідомості та відшукувати ноти із пісні нашого минулого – ловлячи їх по своїх і чужих книгах та на своїх місцях розставляючи, щоб не лише зойк і скрегіт від цього нісся, але й гриміла досконала гармонія.

10.09.2007 р., Видово

Ніхто із нас не хоче належати до останнього покоління.

18.09.2007 р.

Одружений чоловік втрачає помалу різні цінні вміння та звички. От хоч би – прання та прасування своїх сорочок.

У „кавалірському” житті, зокрема, у житті студентському, далеко від родинного дому, хоч не хоч, а треба це все робити самому. Як це виходить, то інша справа, але молодий чоловік – рад-неволя – бореться із цими прикрасами сучасного облаштування свого тіла самотужки.

Аж тут з'являється вона – кохана дівчина, згодом дружина. Починається спільне життя. І прання та прасування вона бере у свої руки. Ти захоплений, що вона своїми руками – із любов'ю – намочує, пере, розвішує, прасує твою сорочку. Щоб міг ти одягти: чистеньку, пахучу й гладеньку, неначе гартований її любов'ю куленепробивний панцир-

обладунок, та рушити в ньому на щоденний бій із важливими, та зовсім несуттєвими, проблемами цього світу.

По якомусь часі це стає нормою та природним законом: ти брудниш і мнеш, а вона пере і прасує. А коли посварилося, то серед списку твоїх гріхів знайдеш і це, що собі із неї домашню прислугу зробив. Але що тобі робити? Ти вже вмєш лише м'яти та брудити, бо із мистецтвом дбання про свої повсякденні потреби як із монархією: коли перерветься традиція, то всі спроби відродження – марні...

15.10.2007 р.

Осінь за вікном. Холод разом із краплинами ранкового туману сиплеться за комир...

Чим холодніші дні, тим теплішим стає увечері й ніччю домашнє затишшя. Тим наполегливіше притуляємося до гарячих людських сердець...

05.11.2007 р., Київ

Хто рано встає, тому Бог дає – насамперед дуже довгий ранок...

Ще сонце за Уралом, а я вже зійшов на благословенну київську землю... Ну, може не так на землю, як на окований бетоном перон Головного вокзалу, бо ж зі Львова поїздом приїхав. Година? Ще немає п'ятої. На дворі мжичка, а я засів у залі підвищеного комфорту – п'ятнадцять гривень при вході взяли, зате сиджу на м'якому дивані, тобто канапі. Сусід по-дивану забавляється комп'ютером, я шкрябаю в зошиті – інтелігентна тут публіка...

10.11.2007 р., записане у Більську, але подумане ще у Києві

Чи можна бути багатим у бідній країні? Хтось мені відповів, що так. Але мені здається, що можна мати лише гроші, а вони ще не багатство...

Коли людина народжується – отримує шанс. Людина, яка здобуває гроші – також отримує шанс, в тому числі й шанс стати багатим. Але це ще не значить, що автоматично ним скористається й досягне успіху!

12.11.2007 р.

Бо чи ж не є покликанням людини, зокрема людини із деяким літературним хистом, написання великої повісті? О так – велика література ввижається на творчому обрії кожному, хто хапає в руки перо та сідає за робочий стіл. Дехто прагне вписатися у ряди нобелів-

ських лауреатів спомагаючись кухликом пива, чарочкою горілки, пачечкою кави, а іноді мелючи у зубах жвачку, а у мозкових звивинах – слова...

Про що ж написати велику повість, якщо ти на війні не був, у велику політику не задіяний, навіть у психіатричній лікарні не побував? Залишається – про любов! А якщо так, то про любов нещасливу! Бо про любов щасливу, то лише було б читиво для домогосподарок, які, самі щастя у любові не знайшовши, намагаються вимолотити його, витрусити з-поміж жовтуватих сторінок книжечок, які продаються зі стенду поміж зубною пастою та надтонкими прокладинами на кожний день (так розташовую цей „літературний” стенд у супермаркеті, бо саме згадася віршик одного київського знайомого, що „у жінок два ротики, та оба вони для еротики”).

Так! Про любов велику та нещасливу, яка спалює душу і серце, а тіло перетворює в опудало, боввана із попелу скованого льодом відчаю – у пустинній тиші нудьги за „втраченою коханою/втраченим коханим” (непотрібне вицеркнути).

Звісно, історія мусить бути настільки вигадана, щоб не було у ній і сліду імовірності, бо то жінка подумає, що десь на бокові „крутиш роман” і тоді будуть тобі непереливки. Або й знайомі подумають це саме, співчутливо жінці про свої здогади розкажуть і буде тобі це саме. А навіть як і жінка зовсім не

хвора від ревнощів та й знайомі зрозуміють, що повість не твій еротичний щоденник, то суспільство і так засудить – хіба, що ти зовсім а-суспільна істота й тобі на це начхати... Але все ж найкраще зробити попередження, що тут написане – вигадка!

От, просто начитався про Адама і Єву, про Ліліт, про Еврідіку та Орфея, про Трістана та Ізольду, про Елоїзу і Абеляра, а до того сучасних українських постмодерністів і тобі – понаписувалося...

* * *

Коли ж весь день бігаєш та із нічим не встигаєш, починаєш шкодувати, що лише один Господь Бог може бути водночас у Трьох Особах, а ти весь вік коротати мусиш зі своїм „Я” до одного лише тіла прикованим. А ще більший жаль, що із жінками не може бути у тебе так як у мусульман...

Мені зовсім не йдеться про те, щоб чотирьох жінок законно мати, а про саму ідею числа чотири. Ідея ця велика, адже якщо і не з високого Божого повеління у Аль-Корані записана, то на певно виведена із великого філософського досвіду однієї із найбільш – на тамтой час – розвинутих культур.

Адже в кожній жінці, найбільш навіть тендітній, чотири могутні особи живуть: Опікунка – чад своїх та чоловіка (дехто ж переконує, що чоловіки розвиваються лише до 3-го року життя,

а потім тільки ростуть), Господарниця, Розумниця та Любителька – всяких справ, яких наслідком буває продовження людського роду (можна б вжити тут більш „перченого” слова „Розпусниця” – хоч не всі із цим погодяться вміють). Отже найщасливіший не цей чоловік, який собі чотири жінки заводить, а цей, який із цими чотирма особами, які в тілі однієї його дружини живуть, вміє спільну мову знайти.

Інакш приходить йому постійно перед друзями на свою „ксантипу” жалітися та шукати потіхи у обіймах коханок, а то й просто – за гроші купованого коїтусу, а може навіть більш – просто нагоди у жіноче вухо виговоритися.

А й жінки, які цим своїм чотирьом особам волю дати не вміють – життя зовсім не солодке мають.

20.11.2007 р.

Подорож. У відоме, або й невідоме – як коли, і як у кого. Якщо автомобілем – постійно змінюються ФМ-станції у радіоприймачі. Подорож це однак не лише ця мінливість радіостанцій, але й зустрічі – заплановані ще перед виїздом, як його мета. Або й зовсім несподівані. Але й до цих несподіваних веде довга вервечка подій, до яких приклали руку немалі загони, інколи зовсім випадкових та незнайомих нам людей, ну і ми самі: бо рушили в дорогу!

І життя як подорож – наповнена зустрічами із безліччю, задавалося б, що зовсім випадкових, людей. Деякі із них, з випадкових стають постійними, бажаними...

22.11.2007 р.

Хтось каже, що такі, писані мною „кавалки”, були б цікаві у повісті. Але на повість шкода мені цих букв та слів, які б треба було записати, щоб описати місця, людей, події. Може шкода часу – мого і вашого, читачького. А може в мене просто не такий склад інтелекту, щоб повісті писати, й ця моя, нібито шанобливість до Вашого Часу, це просто вигадка для оправдання. Як-не-як, а повістяр із мене марний, а всього-навсього поет, який, не навчившись вірші з римою писати, пробує щось сотворити нібито прозою... А ще й переконаний щодо великої вартості свого творіння, на яке найбільш умом розвинуті читачі з тугою чекають. Що ж, люди так часто свої надії приписують іншим, що нібито вони – цих інших бажання. Чому б я мав бути вільним від цього?

24.11.2007 р.

Осінні ранки назагал туманні. Згодом імла конденсується – скапує краплинами із обезлиствених гілляк та всохлих стеблин. Конденсат із туманності днів – побаченого, прочитаного, зачутого, подуманого – збирається десь у мозкових звивинах та увечері готовий, щоб вихлюпнути його на папір...

Сьогодні зрозумів, що написання повісті про любов, не конче „еротичної”, неможливе без сексу. Зрозуміло, йдеться не так про секс, яким може зайнятися автор у хвилинах вільних від писання та інших необхідностей. Йдеться передусім про секс у самій повісті, адже літературний герой/героїня повинен/повинна ним займатися, а завданням автора є це все описати.

А тут – чоловікові вже за сорок і якась така сором'язливість бере. Дивно якось вигадувати, або й згадувати (стільки років проживши сякий-такій досвід у цьому ділі збереться), та на папері задокументувати. Молодим, мабуть, легше...

Ось одна дівчина зі Львова, якій і двадцяти немає, описує детально як її літературна героїня поїхала на секс до Києва, де „остання ніч із тобою тривала кілька годин ранком...”. Описує, як „ти м'яв мої сідниці – через штани, колготи і труси...”. Описує й те, як іншим разом,

кохаючись „не вершника”, побачила відбиття свого оголеного та збудженого тіла у дверях лакованої шафи, що стояла біля ліжка – і закохалася у ньому!

Цієї сцени досить, щоб визнати дівчину за талановиту, яка зможе відправити у літературний архів старезні-престарезні міфи про Нарциса і німфу Ехо, а певно також і про Пігмалйона (коли візьмемо до уваги статтю молодої авторки та її зацікавлення передусім статевим актом, Галатею замінив би певно оживлений фалоімітатор, адже „злісні баби” кажуть, що фалос найкраща частина чоловіка – без цих гірших та мало кому потрібних додатків). Але полишмо чись – треба ж авторові писати про секс самому...

То пиши ж врешті – досить цих балачок!

28.11.2007 р.

До книги мудрих есемесок: Кожний новий день є шансом – поспробуймо ним скористатися!

29.11.2007 р.

До книги мудрих есемесок: Хто не знає життя, цей не зрозуміє поезії. Кожний же читає її через окуляри своїх власних переживань.

30.11.2007 р.

До книги мудрих есемесок: Чи цей, хто рано встає, показує таким способом відсутність пошани для ночі? Так, Бог йому дас, але хіба покарання – як мінімум довгий ранок, а ще дуже довго мусить чекати на обід!

От і що: мали бути мудрості на добрий день, а вийшли їдкі зауваження невиспаного ненажери?... Кажуть, що товстунні коротше живуть, зате довше їдять! Закінчую – згадайте про мене при сніданку!

* * *

Брутальність життя... Хоч не хоч, навіть коли живеш у філософській та поетичній вежі зі слонової кості, вона нас оточує, хоч, здається, поки що не торкає особисто.

Ось, коли дитиною ще жив на окраїні міста, на хуторі властиво, у недалекому селі Біла, хлопці бавилися у фабрикування вогнепальної ніби-зброї. Наслідок – старший, якому було під вісімнадцять, вже років майже сорок спочиває у сирій землі могилок у Гриневичах.

Трохи згодом розійшлася чутка, що дівчинка – років може вісім мала – мешканка села Видово, із якого й мій рід по-плугові ведеться, одного зимового дня не повернула додому із Більська, куди в школу ходила. Шукали та не знайшли. Її тіло, зарите під оборогом у полі, кілометрів півтора від нашої хати, знайшли щойно після багатьох років (я вже студентом здається був). Місце захоронення своєї жертви показав її односельчанин, років із десять від неї старший, який до моменту свого арешту ще двоє дівчат, дещо старших вже, зі світу звів – одну в Більську, а другу в Сім'ятичах...

Хочете ще крові? Ось років тому кільканадцять загірмила Більськом чутка, що в одному із „наших” сіл молода дівчина схопила вночі сокиру та порубала сплячих батьків (вижили). Причина? Любов, на яку батьки не годилися, бо облюблений – із поганою репутацією і немало старший (та ще різниця у вірі та нації). Що виявилось? Мій колишній однокласник із початкової школи. Справді гультьай. Спершу вчився у старшому класі, згодом у моєму, а коли я закінчував школу – у молодшому, і сам не знаю, чи якусь іншу школу окрім початкової восьмирічки закінчив...

Добре пошукавши – прикладів море, як серед знайомих та сусідів, родини навіть, так і з розповідей підляських. Хтось вбився-втопився у перший день канікул – „на голову” у воду стрибаючи (інший не вбився – краю життя на колясці доживе, ні рукою, ні ногою не змігши ворухнути), комусь у дитячих ще роках батько на очах повісився, а брат, від іншого батька народжений, під поїзд стрибнув, хтось зачадів та обгорів у хаті – із цигаркою в зубах поп'яному на ліжку приснувши, хтось майже згорів у гаражі (пальним, „від руських” придбаним, бачте, хазяйнувало запасався), комусь у барі ножа в шию встромили... Хтось...

А все ж – найбільша навіть брутальність не перекреслює життя. Ні вашого – коли це читаєте, ні мого – принаймні до моменту, коли я сів за столом та записав саме ці слова у свій „товстий зошит”. Якою ж бо не була б ця брутальність кривавою та жакливою то, якщо не скосить саме нас – розчиняється у морі „м'якої” буденщини, у якій інколи вдається нам бути, хоч момент, – щасливими.... Адже сьогоднішнє життя це не голлівудський сенсаційний серіал, де у кожній серії постійно стрілянина-

різанина-труп-кров. Але там це не насправді, отже й головний герой постійно в доброму гуморі та здоров'ї – як тоді, коли з'являється, так і тоді, коли після цієї масакри зникає із екрану телевізора...

03.12.2007 р.

Говорив дід до образу, а образ ні разу! Це так як поет до Музи. Але ж Муза не на те, щоб до нього говорила. Вона є на те, щоб давала натхнення. Муза не говорить до поета – вона говорить його устами, пише його пером, щоб лавр став прикрашати голову. Муза є довершеною альтруїсткою: нічого не бере взамін за хвилини творчого страждання і розкоші. Отже – дякуймо їй!

[Дописане 17.02.2011 р.: А може Муза це просто цинічна маніпулянтка?]

05.12.2007 р.

Кажуть, що людина – Господнє творіння. Що ж – виходить, що й навіть Господь Бог інколи має погані дні. Тому аж по сьогоднішній день мусимо себе самі виправляти... Бажаю успіху у самовдосконаленні!

[Коли переписував це у комп'ютер, пригадався анекдот, звісно сексистський-антифеміністичний: Зробив Бог Адама; подивився: Ну файний! Зробив Бог Єву; приглянувся: Ой! Малювати буде треба!]

07.12.2007 р.

Грудневе сонце світить на Підляшшя! Ой, полежалося б на карибській пляжі під пальмою! Але ж не кожний має

шанс народитися нащадком чорних рабів, проданих на Багамські острови. Ой – хіба іронія через мене промовляє...

09.12.2007 р.

Неділя – день для лінивих? А що із цими, яким здається, що без них світ завалиться, що й сьогодні в них стільки роботи? Може їх у неділю просто не будити?

11.12.2007 р., Більськ

„У Сполучених Штатах є чудовий звичай робити героя із нікого і за ніщо” – сказане Енді Ворголом в інтерв'ю для Гречен Берг, у 1966 році.

Читаш думку сказану кимось... Може саме у цей час зароджується твоя власна думка... Може ціла низка думок – саме на статтю, чи літературну спробу...

З Ендіком (так його звала мати) ми особисто не були знайомі, але наші життя наклалися на себе. Коли народився я – йому було років 36-ть, коли помер він – мені було років 23-и. Від його смерті минуло 20-ть років, отже виходить, що він прожив на світі без мене довше ніж я без нього. Хоч – чи він через це все почувався особливо самотнім? Мабуть, ні...

Але чи мав я тут розписуватися про Ендіка? Ні – мав писати про любов, а властиво її неприсутність та цієї неприсутності наслідки...

Показується – любов має багато спільного із національним почуттям. Таке можна виснувати ось з чого. Коли у 2002 році мали у Польщі проводити

загальний перепис населення й мало в ньому перший раз з'явитися запитання про національність, піднялася буча – як то так? Хтось вивів навіть отаку паралель: Можна людину питати про це із ким одружена, але не личить публічно запитувати про те, кого любить!

Справді – любов та національне почуття речі дуже інтимні. Але із цією інтимністю виходить так, що швидше довідаєшся, що хтось з тобою хоче „спати”, аніж те, чи він тебе любить. Саме таке було з Пенелопею із Гределів...

Радіо, бачте, велика сила! Інколи довідуєшся щось нового про те, що діється „під боком”. Одного разу завдяки Радію Білосток довідався про „велику літературу”, яка діється у недалекому від Більська селі Гределі – саме у цьому, де три динозаври стоять.

– Вона як ця королева... Пенелопа – сказала якась гределючка про свою односельчанку, яка вже не десять а, мабуть, двадцять років чекає на цього, хто обдарував її сином...

Не зацікавилася б журналістка справою, коли б не факт, що чекає вона у хаті напіврозваленій, де, коли дощ падає – із парасолею сидіти треба. Бачив цю хату і я, і так само дивувався, як так можна жити. Але, показується, можна і то не лише через безвихідь, адже гмінна управа хоче її з сином переселити в якусь іншу, у нормальному стані хату, бо ж пустих приміщень у селі чимало. Ні – її тримає ідея, на сьогоднішній тверезий розум зовсім анахронічна: піти заміж саме з батьківської хати...

Отже чекає Пенелопа на свого Одисея, що у сусідньому селі холостяком живе, який взяв був її віночок дівочий, а її самої у придане взяти не схотів... Слухаєш про це все і сам вже не знаєш, коли з'явилася у цьому всьому крихта божевілья? Чи хитрий „кавалір”, якому вже за сорок добре було, використав наївність слабкої на голову, чи може вона заслужувала наслідком наївного кохання? Як і кого тут осуджувати? Що ж — хто без пороку хай першим кидає в них камінь...

Але чи лише жінки від своєї любові та чоловічої похоті тілесної страждають? Показується, що ні — як хоч би цей чоловік, років йому біля 30-ти, який нещодавно у Суховільцях повісився. Пригорнув, бідолаха, під свій дах дівчину із дитиною, яку односельчанин, безшлюбним життям натішившись, позбувся (із Гайнівки собі нову взяв). Чи довго вона в нього жила, не знаю, але видно надія на майбутність спільну у хлопця з'явилася, бо почав розпитувати, чи вона любить його. А вона... Вона — сказала правду... Він — повісився...

— Йобаний альтруїст! — підсумувала моя інформаторка. — Мало йому було, що „давала”, то ще захотів, щоб кохала!

— Думаєш, що „давала”?

— А що? Думаєш, з нього був АЖ ТАКИЙ альтруїст?..

12.12.2007 р.

Чергове із Воргола: „Купування — набагато більш американське аніж думання. А я — типовий американець”.

14.12.2007 р.

Життя це постійна боротьба. Дехто справді намагається боротися. Іншим, більшості, хватає, коли просто стараються не програвати...

16.12.2007 р.

Слово — не камінь. Все можна сказати вдруге зовсім по-новому.

Не камінь же — слово. Зовсім по-новому вдруге все можна сказати.

17.12.2007 р.

Зимовий ліс примхливий і химерний, лякає вбогістю та сірістю. Але ж попід чорною корою палахкотять жмути літнього світла, зачакловані у здерев'янілі клітини та посудини.

Фото Ю. Гаврилюка

ВІДІЙШЛИ...

В Ольштині, 24 січня 2011 р. відійшов у вічність син Південно-підляської землі Михайло Трохим'юк.

Покійний народився 19 вересня 1934 року в родині Йосифа і Катерини Трохим'юків, у селі Голешів Володавського повіту (Люблинське воєводство).

Після століть стабільного життя, його Дідам і Батькам, як і усім українцям цієї землі, XIX і XX століття принесли трагічні в наслідках зміни. Вже в роки Першої світової війни, 19 червня 1915 року Володавський повіт — з 1912 року складова частина Холмської губернії, в тому числі село Голешів, був знищений відступаючими російськими військами. Усі православні мешканці були вигнані у т.зв. біженство до різних губерній Російської Імперії. Нелюдські умови подорожі у невідоме і повернення у 1919 р. в рідні сторони, довели до втрати всього взятого майна і ряду родичів. Отож, прийшлося жити в землянках без будь-якої допомоги влади відродженої Польщі, яка забрала прибулим найбільший скарб — церкву, завдяки якій покоління холмщан і підляшан зберігали східний обряд, рідну мову, традиції. Церкву, фундовану у 1691 р. Карлом Станіславом Радивилом, з 1875 р. православну, яка не згоріла під час підпалу села у 1915 р., наказом влади відродженої Польщі, замкнено, відтак влітку 1938 р., разом із 130 ішими спорудами, знищено. Німецька окупаційна адміністрація використала викликане цими діями напруження до своєї політики. Дозволила відкрити мережу культурно-освітніх установ та збільшити кількість парохій з 51 до 183 у 1943 р. Діяльність ця вже в час війни проводилась коштом чималих людських жертв, як з-посеред духовенства, так і вчителів. Закінчення II світової війни принесло наступні трагедії, завершені етнічною чисткою. Частину мешканців Голешева переселено в Україну, а решту у 1947 р., під час акції „Вісла”, переселено на територію Ольштинщини.

Сім'ю Трохим'юків поселено в селі Піотровець в гміні Будри (Венгожевський повіт). Михайло закінчив там початкову школу, згодом Бартошицький педліцей № 1, а у 1958 р. Вчительську студію в Ольштині. Відтак був вчителем, інспектором освіти повіту Лідзбарк-Вармінський. Водночас заочно закінчив факультет фізики Познанського університету ім. А. Міцкевича. З 1990 року керував працею Воевідського методичного осередку вдосконалення вчительських кадрів Вармії і Мазур. Весь час був доброзичливою людиною, а маючи дружину польку, виховував доню і сина в традиції і пошані до обох культур. Був частим гостем рідного села, до якого після 1956 р. повернули його батьки — з сином Степаном і де у 1985 р. спонсорували будовану Дмитром Хвесюком третю в історії села муровану церкву св. арх. Михайла для відновленої православної парафії.

З приводу цієї сімейної жалоби слова співчуття керують до Дружини Ванди та доні Аліції і сина Цезарія друзі Покійного —

— сім'ї Бохнів і Чебеняків

3 хроніки подій на Підляшші

Фотографічний конкурс

21 січня редакція portalу www.kulturaludowa.pl присудила нагороди та вирішення у літньому інтернетному фотоконкурсі «Етнофотка». Узяло в ньому участь 26 авторів з цілої Польщі, які прислали 156 фотографій. У категорії «подія» одну з двох третіх нагород отримала Уліта Харитонюк, дослідниця підляського й поліського фольклору з Білостоцького музею села, за цикл фотографій «Обхід села Саці». Також III нагороду, тим разом у категорії «людина та її щоденність» вона отримала за фотографію святого кутка (покуття) у хаті в селі Комори, що на українському Поліссі.

Обрядовий ручник у Більську

3 лютого в Музею в Більську відбулася зустріч присвячена промоції «Інтернетної бази даних більського ручника». Це підсумки етапу проекту Локального фонду для суспільного розвитку та Музею в Більську, якого метою була інвентаризація обрядових підляських ручників. Упродовж кількох місяців у приватних помешканнях, а також у світлицях, парафіях і школах 29-ти сіл гміни Більськ та трьох гмін Гайнівка вдалося інвентаризувати 400 ручників, найстаріші з яких походять з початку XX століття.

Під час зустрічі презентовано новий Інтернет-сайт www.bielskirecznik.pl, який не лише є віртуальним музеєм обрядових ручників, але й поміщує узорі традиційних вишивок. З народними, у тому числі українськими піснями, виступив ансамбль «Луна» з Парцьова.

Зустріч у справі Європейської хартії мов

9 лютого на юридичному факультеті Варшавського університету у Варшаві відбулася зустріч українського середовища Польщі, у тому числі представників Союзу українців Підляшшя, з делегацією незалежного Комітету експертів Комітету міністрів Ради Європи у справі Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Її метою було зібрати інформацію від українського середовища, яка його думка відносно реалізації Польщею хартії. Це була одна з кількох зустрічей з представниками національних меншин на цю тему.

Хартія це трактат прийнятий 1992 р. Радою Європи, якого метою є захист і розвиток історичних регіональних мов і мов національних меншин у Європі. Держави, які підписали хартію, обняті зовнішнім моніторингом – спершу вони представляють доповідь про її виконання, другий етап проводить незалежний комітет експертів. Польща ратифікувала Хартію в лютому 2009 р. Початкову доповідь про її виконання представила у вересні 2010 р. Незалежний комітет досліджує зараз державний рапорт з метою його оцінки та представлення точних директив відносно покращення у Польщі ситуації регіональних і меншинних мов, у тому числі й української.

Дослідження підляського фольклору

9-11 лютого фольклорний матеріал на Підляшші записувала Тетяна Сопілка, етномузиколог, учасниця «Древа» з Києва, першого в Україні колективу, який почав ви-

конувати українські народні пісні в автентичній манері. З 1991 р. вона записує архаїчні пісні та обряди в селах України. Від 10-ти років веде майстер-класи українського співу в різних містах Польщі, окрім того є керівником гурту «Дзічка» з Варшави, в якому співають польки захоплені українськими традиційними піснями. Разом із нею приїхала на Підляшшя учасниця «Дзічки», Манюха Біконт. Поїздку зорганізувала Уліта Харитонюк з Білостоцького музею села, любителька і дослідниця підляського фольклору.

Упродовж трьох днів фольклористи записували народні та релігійні пісні в Кожині, Малинниках і Дашах. Метою експедиції було зібрати старовинний підляський репертуар та залучити його до свого репертуару.

Виставка різьб Володимира Наум'юка

18 лютого в Центрі ім. Людовіка Заменгофа в Білостоці відкрито виставку народних різьб Володимира Наум'юка. Презентовано під час неї кілька десятків робіт митця – як сакральні, так світські. Це різьби святих, Ісуса Христа, рибака, ориля, сіяча, та інших представників наднав'язських сіл, які виконують свої щоденні обов'язки.

Володимир Наум'юк, це визнаний підляський народний різьбяр, родом з села Канюки, що над Нарвою, де проживає по сьогодні. Його першу авторську виставку відкрито в 1971 році в Будинку селянина у Варшаві. Відтоді народні різьби митця тішаться великим зацікавленням у багатьох країнах. Під час виставки в Білостоці, крім різьб, презентовано також альбом із

найцікавішими роботами Володимира Наум'юка, його коментарем та диском з інтерв'ю взятим у майстерні різьбяра. Виставку можна було дивитися до **20 березня**.

Зустріч перед переписом населення у Холмі

27 лютого в Холмському центрі православної культури в Холмі відбулася зустріч «Питання релігійної та національної тотожності в контексті Національного перепису населення 2011». З доповіддю виступив д-р Григорій Купріянович з УМСК, голова Українського товариства, член Спільної комісії уряду і національних та етнічних меншин.

Під час зустрічі обговорювалося справи пов'язані з переписом, який почнеться уже в квітні. Знайдуться у ньому запитання про національність, мову та в обмеженому обсязі – про віросповідання. Слухачі довідалися між іншими, який вплив їхні декларації матимуть на ситуацію як Православної церкви в Польщі, так і української громади Холмщини. Говорилося також про технічні справи, як можливість переписатися через Інтернет.

Організаторами зустрічі були Холмський центр православної культури в Холмі та Холмський відділ Українського товариства. Проїшла вона дякуючи дотації Міністерства внутрішніх справ і адміністрації.

Платформа діалогу в Гайнівці

28 лютого в Повітовому старостві в Гайнівці покликано «Платформу діалогу і співпраці» в рамках проекту «Платформа співпраці для зрівноваженого розвитку регіону Біловезької пущі». Її

метою є пошуки компромісу поміж охороною природи та інтересами людей, що живуть у регіоні Біловезької пущі та випрацювання стратегії розвитку регіону, спираючись на культурні та природничі цінності пущі. Це важливе зокрема після невдалих проб розширення Біловезького національного парку.

Під час зустрічі покликав Програмну раду, головою якої став д-р габ. Славомир Бакер з Білостоцької політехніки, а заступником – д-р Мирослав Степанюк, віце-голова Союзу українців Підляшшя та голова Товариства спадщина Підляшшя.

Проект «Платформа співпраці...» буде реалізований упродовж трьох років у рамках програми «Інфраструктура та середовище».

Зустріч у Варшаві

1 березня у Міністерстві внутрішніх справ і адміністрації у Варшаві відбулося засідання робочої комісії, яка працює над створенням в Поль-

щі інститутів культур національних меншин та регіональної мови, окремих для кожної меншості. Групу покликала Спільна комісія уряду та національних і етнічних меншин. Союз українців Підляшшя репрезентував на зустрічі голова організації д-р Андрій Артем'юк.

Фестиваль культур

4 березня у новому будинку Початкової школи № 12 у Білостоці відбувся IV «Фестиваль культур», який має на меті презентацію пісень, танців та поезії різних народів – не лише національних меншин, але також вихідців. Захід не випадково відбувається у школі № 12, оскільки вчиться у ній велика група чеченських дітей, та восьмий рік ведуться заняття української мови як рідної в рамках міжшкільного пункту.

Під час «Фестивалю культур» виступило кільканадцять дитячих та молодіжних ансамблів, які представляли між іншими польську, єв-

рейську, українську, білоруську, російську та чеченську культури. З білоруськими і українськими піснями виступив ансамбль «Orthpower – малі тутешні» з Громадської початкової школи ім. свв. Кирила і Мефодія у Білостоці, по-українськи і по-російськи заспівали також учасниці ансамблю «Слов'яночки» – Єва і Олександра Іванюк. Окрім того завітав до Білостоку ансамбль «Ранок» з Більська.

Захід пройшов під патронатом Президента міста Білостоку, маршалка Підляського воєводства та Підляського куратора освіти.

150-та річниця смерті Шевченка в Любліні

6 березня у Любліні відбулися врочистості пов'язані з вшануванням 150 роковин смерті українського поета та художника Тараса Шевченка. Почалися вони врочистою панахидою за душу поета, яку відправив архієпископ Люблінський і Холмський Авель у церкві св. Петра Могили. Згодом в Академічному центрі культури УМСК «Хатка жака» відбувся концерт, у програмі якого знайшлися: доповідь проф. Василя Назарука з Варшавського університету «Феномен Шевченка в українській культурі», декламація віршів Тараса Шевченка у виконанні студентів слов'янської філології УМСК, концерт українського студентського колективу «Хвиля» з Любліна та виступ вокальної і танцювальної груп «Ранку» з Більська.

Врочистості провели Українське товариство, Православна Люблінсько-Холмська єпархія та Інститут слов'янської філології Університету Марії Складовської-Кюрі.

Промоція книжки про архітектуру

10 березня у білостоцькій ратуші відбулася промоція другого видання книжки д-ра

Артура Гавла «Прикрашування дерев'яних домів на Білосточчині». Матеріал до альбому зібрав сам автор, керівник Білостоцького музею села, під час теренових досліджень ведених протягом двадцяти років, також на українськомовній території між Бугом і Нарвою, де збереглося найбільше зразків характерного для Підляшшя традиційного будівництва. Багато фотографій поміщених у книжці – вже архівних.

В альбомі, який видало видавництво Orthdruk, поміщено понад 300 фотографій будинків та їх прикрас з понад 250 місцевостей, а також понад 250 рисунків. Поширено вступ, в якому схарактеризовано сільське будівництво в регіоні, та розбудовано описи оздоблень.

Книжка є адресована до всіх любителів народного будівництва та до тих, які шукають взірців традиційних прикрас для використання у новозбудованих домах.

Підсумки проектів у Гайнівці

11 березня в Гайнівському будинку культури відбулося підсумування проектів у рамках програми «Дій місцево VII», яку проводить Об'єднання самоуправління Європорегіону Біловезька пуща. Декілька із них стосувалося збереження української традиції регіону, між іншими майстер-класи українського ансамблю «Джерело» з Білостоку, які влітку минулого року пройшли в Козликах, а також архітектурні майстер-класи Товариства спадщина Підляшшя. У рамках програми проходили також проекти в Дубичах-Церковних, Вуорлі, Нарві, Клішелях.

Загалом до Європорегіону подано 30 проектів, з чого профінансовано 16 на загальну квоту 55 тис.

Людмила ЛАБОВИЧ

Białostockie Muzeum Wsi serdecznie zaprasza na wykład Tradycja wokalna dwóch brzegów Narwi – pieśni ze wsi Soce i Koźyno...

To kolejne spotkanie z *Rokiem Obrzędowym* w białostockim Ratuszu. Tę odsłonę cyklu poprowadzi Julita Charytoniuk, pracownik Białostockiego Muzeum Wsi. Wszystkich zainteresowanych tematyką serdecznie zapraszamy **07 kwietnia (czwartek) o godz. 17.00** do siedziby głównej Muzeum Podlaskiego w Białymstoku.

Głównym wątkiem prelekcji będzie kultura muzyczna wsi Soce (gm. Narew) oraz Koźyno (gm. Bielsk), położonych w pobliżu Narwi, na obszarze południowej Białostoczczyzny. Choć obie miejscowości dzieli niewielka odległość, to jednak różnią się od siebie pod względem tradycji śpiewaczej i muzycznego repertuaru.

Prowadzone w mikroregionie badania (2008-2011) pozwoliły na analizę tego zjawiska. Zaskoczenie przyniosło zwłaszcza porównanie repertuaru muzycznego mieszkank obu miejscowości. Umożliwiło to nie tylko uchwycenie charakterystycznych dla nich cech pieśni, ale i odsłoniło pewne manieri wykonawcze śpiewaczek. Ponadto dzięki zgromadzonemu materiałowi udało się m.in. potwierdzić determinanty historyczno-geograficzne, mające wpływ na kształt zachowanej kultury wokalne.

Wykład uzupełniony będzie przedstawieniem sylwetek pieśniarek oraz materiałem muzycznym w wykonaniu grupy śpiewczej „Południce”. Prelekcji będzie towarzyszyć refleksja nad współczesnymi metodami utrwalania pieśni i obrzędów, jak również nad samą istotą śpiewu i jego funkcji integrującej społeczność.

